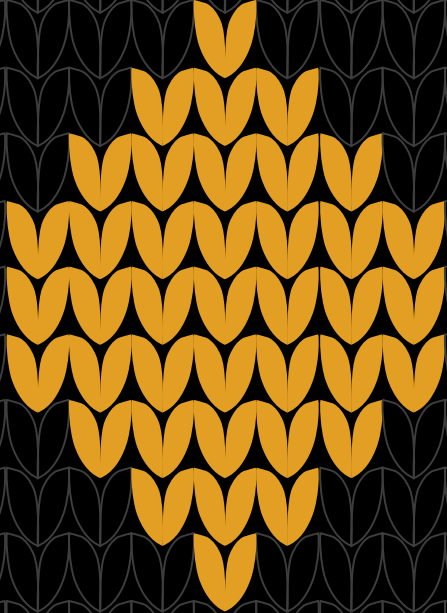

פרק ד'
חודש שבט
חוברת מס' 4

קנין שביעית

תכנית חדשה ומיוחדת מבית 'דרשו' ו'שיח אמונה'
ללימוד הלכות שביעית בעיון בשנת השביעית תשפ"ב

וזהו דבר השממה

תכנית הלימודים

בכל חודש ילמדו פרק במשניות שביעית, עם פירוש הרמב"ם והר"ש, וההלכות הנוגעות להם ברמב"ם הל' שמיטה ויובל לפי סדר המשניות עפ"י ציון העין משפט', ספר 'דרך אמונה' למרן רבינו שר התורה הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א על סדר הרמב"ם הנ"ל [ללא ביאור ההלכה וציון ההלכה].

התכנית תחל בחודש חשוון תשפ"ב ותימשך כעשרה חודשים עד חודש תמוז תשפ"ב סדר הלימוד במסגרת התכנית נקבע ע"י צוות ת"ח מופלגים מביהמ"ד הגבוה להלכה בהתיישבות בהכוונתו של ראש ביהמ"ד הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א. התוכנית מיועדת לאברכים ולבחורים (מגיל 13 ומעלה).

המבחן

במבחן יהיו 10 שאלות, והן יהיו רק על המשניות, ההלכות ברמב"ם [עפ"י ציון העין משפט] וספר 'דרך אמונה' על סדר הרמב"ם הנ"ל.

מועדי המבחן

המבחנים יתקיימו אחת לחודש בכל מוקדי המבחנים ב'דרשו' ככולל' בימי חמישי, ובמוקדי מבחני 'הדף היומי בבלי' בימי שישי המתפרסמים מעת לעת.

המלגות

על המבחן הראשון לא תינתן מלגה. ציון מעל 80% יזכה את הנבחן בספר 'המפתח', ובשלושה כרטיסי הגרלה ע"ס 10,000 דולר שתתקיים בסוף תכנית 'קנין שביעית'.

החל מהמבחן השני, המלגות כדלהלן:

הציון	500 המצטיינים	לשאר המשתתפים
96%-100%	100 ₪	זיכוי 100 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*
91%-95%	80 ₪	זיכוי 80 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*
86%-90%	60 ₪	זיכוי 60 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*
80%-85%	50 ₪	זיכוי 50 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*

רישום

להצטרפות לתכנית 'קנין שביעית' יש להירשם בהקדם:

02-5609000 פקס 02-6540269 מייל dirshu@acheinu.co.il

נבחנים שנרשמו בעבר לתוכניות אחרות של 'דרשו', אינם צריכים להירשם מחדש לתוכנית זו.

* כרטיסי הגרלה ע"ס 10.000 דולר

תכנית הלימודים 'קנין שביעית'

חשון

פרק ראשון: פרק זה עוסק בענין תוספת שביעית ואיסור החרישה בשדה אילן וגדר שדה אילן.
רמב"ם:

פרק ג' מהלכה א' ועד הלכה ט' "ואין מזבלין".

כסלו

פרק שני: פרק זה עוסק עוד מענין תוספת שביעית, ובמלאכות המותרות והאסורות בערב שביעית, וכן נלמד ממשניות אלו מלאכות דרבנן האסורות בשביעית עצמה, ובענין קביעות השנים לשביעית ולמעשרות.
רמב"ם:

* בענין תוספת שביעית (משנה א' - ו' ומשנה י'): פרק ג' הלכה ט' "ואין מזבלין וכו'", י', י"א.

* בענין מלאכות בשביעית: פרק א' הלכה ה', ח', ט"ו "ומותר למרס וכו'".

* בענין קביעות השנים (משנה ז' - י'): פרק ד' הלכה י"א, י"ד, י"ז, י"ח.

טבת

פרק שלישי: פרק זה עוסק בענין זיבול וסיקול השדה בשביעית.
רמב"ם:

* בענין זיבול (משנה א' - ד'): פרק ב' הלכה א' - ה'.

* בענין סיקול (משנה ה' - י'): פרק ב' הלכה ו' - י"ד.

שבט

פרק רביעי: פרק זה עוסק בענין שדה שנעבדה בשביעית מה דינה, ובענין מלאכות בשביעית כשאינו מתכוון לתועלת האילן, ובכמה ענייני הפסד פירות שביעית.
רמב"ם:

* פרק א' הלכה ט"ז (משנה א').

* בענין שדה שנעבדה בשביעית (משנה ב', ג'): פרק א' הלכה י"ג, י"ד, פרק ד' הלכה א' "ואפילו שדה וכו' מותרין באכילה" ופרק ח' הלכה א'.

* פרק ו' הלכה ט"ו עד "ומי שנתנו לו" (סיפא דמשנה ב').

* בענין מלאכות בשביעית כשאינו מתכוין (משנה ד' - ו'): פרק א' הלכה י"ח - כ"ב.

* בענין הפסד פירות שביעית פרק ה' הלכה ט"ו - י"ח.

אדר א'

פרק חמישי: פרק זה עוסק במשנה א' בענין קביעות השנים למעשרות ובהמשך בהלכות שונות בשביעית ובסופו בענין איסור לפני עוור בשביעית.
רמב"ם:

* בענין קביעות השנים (משנה א'): פרק ד' הלכה ט"ז.

* פרק א' הלכה ט"ו עד "ומותר למרס" (משנה ב').

* פרק ד' הלכה י"ט (משנה ד').

* פרק ד' הלכה ח' (משנה ה').

* בענין לפני עוור (משנה ו' - ט'): פרק ח' הלכה א' - ח'.

אדר ב'

פרק שישי: פרק זה עוסק בענין המקומות המחויבים בשביעית ובענין איסור ספיחין.
רמב"ם:

* בענין המקומות המחויבים בשביעית (משנה א', ב'): פרק ד' הלכה כ"ה - כ"ז, פרק ח' הלכה ט'.

* בענין איסור ספיחין (משנה ג', ד'): פרק ד' הלכה כ' והלכה ז'.

* פרק ה' הלכה י"ג עד "ואפילו לסוריא" (משנה ה').

ניסן

פרק שביעי: פרק זה עוסק בגדרי המינים החייבים בשביעית, צורת השימוש בהם, חובת הביעור ואיסור סחורה.
רמב"ם:

* בגדרי המינים, השימוש בהם והביעור (משנה א' - ג', ה' - ז'): פרק ז' הלכה י"ג - כ"ב והלכה ז', ח'.

* בענין סחורה (משנה ג'): פרק ו' הלכה א', ב'.

אייר

פרק שמיני: פרק זה עוסק בענין השימושים המותרים בפירות שביעית ובענין סחורה בפירות שביעית.
רמב"ם:

* באופן השימוש בפירות שביעית (משנה א', ב', ז', י"א): פרק ה' הלכה א', ב', ד', ו', ז', ח', י"א, כ'.

* בענין סחורה (משנה ג' - ה', ז' - ח'): פרק ו' הלכה ג', ד', ו', י', י"א, י"ב, י"ד.

* פרק ד' הלכה כ"ב, כ"ג (משנה ו').

סיון

פרק תשיעי: פרק זה עוסק באיסור ספיחין ובדיני בייעור.
רמב"ם:

* ענין איסור ספיחין (משנה א'): פרק ח' הלכה י"ב ופרק ד' הלכה ב'.

* בדיני בייעור (משנה ב' - ח'): פרק ז' הלכה ג', ד', ו', ט', י' "וכן אין לוקחין וכו'", י"א, י"ז, י"ח.

* פרק ו' הלכה ט"ו "ומי שנתנו לו וכו'" (משנה ט').

תמוז

פרק עשירי: פרק זה עוסק בענין שמיטת כספים ותקנת פרוזבול.
רמב"ם:

פרק ט' הלכה ה', ו' עד "הרי זה משמיט", י"ב, י"ד - ט"ז, י"ח - כ"א, כ"ג, כ"ח.

לקבלת חוברת הלימוד החודשית באימייל

k02560900@gmail.com

משניות מסכת שביעית

עם פירושי רבותינו הראשונים
הרמב"ם, הר"ש משאנץ, הריב"ם וז"ר

דפי המשניות באדיבות הוצאת ח. וגשל

עין משפט נר מצוה
ט מ"י פ"ב מהל' שמיטה ויוכל
הל' יד. י מ"י פ"א מהל'
שמיטה ויוכל הל' טז סגמ לאזין
רקו רסו.

רמב"ם דפוס ישן
רבי עקיבא אסור ליישר
ולתקן רשות הרבים ולא
לקלקל שששיישר אותו ויסיר
האבנים יצטרך להשליכם אל
מקום אחר ונמצא מקלקל אלא
אם יהיה לוקט מהם האבנים
ויסיר המקולקל וישליך מה
שהסיר ויטיליהו בים או
באשפות וכן הוא מבואר
בגמ'. והלכה כרבי עקיבא:
פ"ד א הגם. הגדול. כבר
פירשנוהו פ"ב ע"ב (פ"ב מ"ד
ומ"ה דמאי) ותיקון זה
המשנה כך הוא בראשונה היו
אומרים מלקט אדם עצים
ואבנים ועשבים מתוך שלו הגם
הגם כדרך שהוא מלקט משל
חבירו בין דקין בין גסים ע"פ
מה שהוקדמו שמתוך שהם של
חברו אין עליו חובה וכאשר
רבו העוברים על החוק והיו
מפנין שדוהיתין ואומרים הגם
אנחנו מפנין מהעשבים
והאבנים אסור שלא לקט אדם
משדהו דבר לא גס ולא דק אבל
מלקט משדה חברו: וענין
שלא בטובה. בלא הסכמה
בין שניהם כגון שיאמר לחבירו
תלקט אהה משדי ואני אלקט
משדך או אעשה לך ענין פלוני
או אגמלך עליו וכל ההולך על
ענין זה וזה פירוש בטובה ויש
לך לשמרו בלבבך ואל אצטרך
לשנות פירושו:

הערות לר"ש
פ"ד 1 פ"י מהר"א פולדא מן
ההפקר דוקא (דפוס וילנא).

הערות לר"א
1 וקשה לי, והלא יהשרו אותו
בני אדם ששכר פועלין לתקן
השדה כדי לזרעה כיון
שמלקטין הדקין. ועוד חיישינן
שמה אצטרו בעלי בתים, יאמר
אחד לחבירו תלך אהה לשדה
שלי ואני בשלך, וילקטו אחד
לחברו הדקין, ונמצא מתקלפין
השדה זה לזה זה לזה, וצ"ע
(חידושי רבי מרדכי רומאנו).

ליקוטים
י. במשנה. וכן החופר. קאי
אצברו בתוך שדהו.
(חידושי הגר"א)

דך הרצים ומפני העפר: מה יעשה בעפר.
אליצא דר' עקיבא: צוברו לתוך שדהו כדרך
המזבזיים. דתמן לעיל (מ"ג) ג' אשפמות לביט סאה.
ואמרין צירושלמי (סס) רבי אצינא צעי עד שלא פסקו
עובדי עבודה מהו [שהוא
מומחן] לצבור עפר בתוך שדהו
כדרך המזבזין: וכן החופר
בור שיח ומערה. פליגי
בשאר ימות השנה, לרבי
יהושע לזכרו נרשות הרצים
ובלצד שיתקנו, ולרבי עקיבא
אף על פי שעממו לתקן אסור
אלא לזכרו נרשותו:
סליק פירקא

ר' עקיבא אומר כדרך שאין
מקלקלים ברשות הרבים כך לא
יתקנו: מה יעשה בעפר צוברו
בתוך שדהו כדרך המזבזין וכן
החופר בור ושיח ומערה:

פרק רביעי
א בראשונה יהיו אומרים מלקט
אדם עצים ואבנים
ועשבים בתוך שלו כדרך שהוא
מלקט מתוך של חברו את הגם
הגם משרבו עוברי עבירה התקינו
שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה
מלקט מתוך של זה שלא בטובה
שינוי נוסחאות: 1 הניקוד מתוך כ"י הרמב"ם.

פ"ד א ירושלמי (הלכה א).
א"ר יונה הכן לזכר מתינתין,
נראשונה היו אומרים מלקט
אדם עצים ועשבים מתוך שלו
את הגם הגם כדרך שהוא
מלקט מתוך של חבירו בין
דקין בין גסין, נחשדו להיות
מלקטין משדומיהן בין דקין בין
גסין והן אומרים גסין לקטנו,
התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה
מלקט מתוך של זה [שלא בטובה],
נחשדו להיות מלקטין גסין וכן המציא.
פירוש. עצים ועשבים. כשמלקטין אותן מתוך השדה
מיתקן לזריעה כדמניא צ"פ הצונה (שפ"ג דף קג). המולש
עולשין והמורד זרדים הם לאכילה כגרוגרת הם לזבחה כמלא פי גדי, הם לייפות את הקרקע כל שהוא. וכשמלקט
הגם תלין לזריח להן ולא לתקן את הקרקע קא עבדי, אצל דקין ודאי לזוך הקרקע כדאמרו צפירקין לעיל
(מ"ו) גבי אצנים. ובשל חבירו שרינן צפירקין לעיל (מ"ו) אפילו דקין, דמידע ידעי דלא עבדי לזוך הקרקע, דמה
[הוא] חושש לתקן קרקע חבירו: **שלא בטובה**. דודאי לא אחי ללקט דקין, כיון דאין מחזיק לו טובה:

פירוש מהר"י בן מלכי צדק
כדרך שאין לו רשות לקלקל כך לא יסקל. מה
יעשה בעפר. אליבא דר' עקיבא. צוברו לשדהו
וכן פליגי בהחופר בור ושיח ומערה דר'
יהושע סבר דצוברו לרשות הרבים ור' עקיבא
סבר צוברו לתוך שדהו כלומר עפר החופר רשות
יצברנו ברשות הרבים ואע"פ שדעתו לתקן רשות
הרבים אלא כל עפר החפירה יצברנו ברשותו
וברשות הרבים כלל כלל לא.

פירוש הרא"ש
ר' עקיבא אומר כשם שאין מקלקלין רשות הרבים
כך לא יתקן. כלומר לא מייצעי לצבור עפרו נרשות הרצים
שהוא אסור אע"פ שסיקנו אח"כ שהרי מקלקל הוא, אלא
אפילו לתקן אסור כגון אם היו אצנים או עפר מפחחים
נרה"ר לא יצרכו צמקוס אחד אלא יסקלס לגמרי מרה"ר,
והיינו דקאמר כשם שאין מקלקלים רה"ר לצבור עפרו
לה"ר לפי שעה כך לא יתקן לצבור אצנים או עפר
המפחחים נרה"ר לפי שעה אלא יסקלס מיד, וכיוצא בזה
איתא בתוספתא דמניא מסקל אדם דרך רה"ר דברי ר'
יהושע ר' עקיבא אומר כשם שאין לו רשות לקלקל כך לא
יסקל ואם סיקל יוציא לים או לנהר או למקום הטרסין: מה
יעשה בעפר. אליצא דר"ע: צוברו בתוך שדהו כדרך
המזבזיים. דתמן לעיל (מ"ג) ג' אשפמות לביט סאה: וכן
החופר בור שיח ומערה. פליגי בשאר ימות השנה לר'

ומתקנו. ור' עקיבא אינו סבור שמתקנין רשות הרצים
ולא מקלקלין, מפני שאם יישר אותה ע"י סיסרי האצנים
שזה יצטרך להשליכן צמקוס אחר ונמצא מקלקל, אלא
אם כן לקט ממנה האצנים והסיר הקלקול וישליך מה
שסילק לים או לאשפמו. וכן
ציאר בתלמוד (ירושלמי ה"ו).
והלכה כר' עקיבא:

פ"ד א הגם "אלגליל"
ששיעורו גדול, וכבר פירשנוהו
כמה פעמים (פאה פ"ו מ"ב).
ותיקון המשנה הזו הוא קך,
נראשונה היו אומרים מלקט
אדם עצים ואבנים ועשבים
מתוך שלו הגם הגם כדרך
שהוא מלקט מתוך של חבירו
בין דקין בין גסין, כפי שנאמר
לעיל (פ"ג מ"ו ומ"ט) שמתוך
של חבירו אין צדק עבירה.
וכאשר רבו העבויינים והיו
מנקים שדומיהם ואומרים שאת
הגם שבעצבים והאצנים בלצד
אנו לוקטים, אסרו שילקט אדם

משדהו כלום לא גס ולא דק, אצל לוקט משל חבירו:
וענין **שלא בטובה** בלא החזקה טובה, והיינו שלא
יאמר לחבירו לקט משדי ואני כמו כן אלקט משדך, או
אעשה לך משאלה פלונית, או שאעשה עמך טובה גס
אני, וכיוצא בזה, זה הוא בטובה, וחזר זה ולא נצטרך

פ"ד א בראשונה היו אומרים וכו'. א"ר יונה הכין
צורכה מיתני, בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים
ועשבים מתוך שלו את הגם הגם כדרך שמלקט מתוך
חבירו בין דקין בין גסין, נחשדו להיות מלקטין בין
דקין בין גסין והיו אומרים בגסין ללקטנו, התקינו
שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא
בטובה. דודאי לא אתו למילקט אלא בגסין שאומר
הואיל ואינו מחזיק לי טובה למה אני מתקן שדהו

יהושע לזכרו נרשות הרצים ובלצד שיתקנו ולר"ע אע"פ שעממו
לתקן אסור אלא לזכרו נרשותו והלכה כר' עקיבא:
פ"ד א עצים ועשבים. כשמלקטין אותן מתוך השדה מתקן
השדה לזריעה כדמניא צ"פ הצונה (שפ"ג דף קג). המולש עולשין
והמורד זרדים הם לאכילה כגרוגרת ואם לזבחה כמלא פי גדי
אם לייפות את הקרקע כל שהוא, וכשהוא מלקט את הגסים
תלין לזרוע השנים מתקטן ולא לתקן הקרקע כדאמרו לעיל
(פ"ג מ"ג) גבי אצנים, ובשל חבירו אפילו דקין מותר' שאינו
חושש לתקן שדה חבירו. ובנראשונה היו אומרים שמתוך ללקט
מתוך שלו הגם הגם כדרך שמתוך ללקט מתוך של חבירו
אפילו הדקיס, משרבו עוברי עבירה והיו מלקטים מתוך שלהם
הדקיס ואומרים הגסים לקטנו התקינו שלא ילקט אדם בתוך
שלו כלל אפילו הגסים אלא בתוך של חבירו: **ושלא בטובה**.
שלא יזיקו לו טובה חבירו דמיון דלית מחזיק לו טובה לא

לכפול פירושו: ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות היינו שיאמרו לו לקט משדי ואמן לך מונק: בה נתקוצצה פעל נגזר מן קוצים. עניינו שהסרו הקוצים ממנה: נטייבה ג'דמ"ג, כלומר שחרשו והפכו אותה היטב: נדיירה טופלה צזזליס, והוא גם נגזר מן דיר, ודיר שם המקום שנקצצים בו האלן והצקר וליס צו צזזס מן המרעה. וכבר יזארנו שענין בטובה החוקת טובה ותודה, וכאלו הוא המספק לו זרכו. ואין הלכה כר' יהודה: ג נירין האדמות ההפוכות על ידי חרשה. אין שוכרין אותן מישאלל כדי לזרען צמולאי שביעית, וזה קנס להס מפני שעברו וחרשו אותן שביעית. ומה שאמר מחזיקין ידי גוים צדינור

עין משפט נר מצוה כ מיי פ"א מהל' שמיטה ויוצל הלי יד סמג לאון רסו. ל מיי פ"א מהל' שמיטה ויוצל הלי יג. א מיי פ"ד מהל' שמיטה ויוצל הלי א סמג לאון רסמ. ב מיי פ"ו מהל' שמיטה ויוצל הלי טו סמג עשין קמת. ג מיי פ"ח מהל' שמיטה ויוצל הלי ט סמג עשין קסת. ד מיי פ"ט מהל' שמיטה ויוצל הלי יג. ה מיי פ"ח מהל' שמיטה ויוצל הלי ט.

מסורת הש"ס

(א) מ"ק דף יג: גיטין דף מד: (ב) לקטן פ"ה מ"ט: גיטין דף טא:

רמב"ם דפוס ישן

ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות. כגון שאמר לו לקוט משדי ואמן לך מונק: בה נתקוצצה. פעל נגזר מקוצים ענינו להסיר הקוצים ממנה: נטייבה. ר"ל חרשו אותה היטב והפכו אותה היטב: נדיירה. נעבדה בזבלים והוא נגזר מן דיר, ודיר שם מקום יקבצו שם הצאן והבקר ולינו שם בשובם מן המרעה וכבר בארנו פי' בטובה שהוא גמילות או שבת וכאלו עושה להן שאלתו. ואין הלכה כרבי יהודה: ג נירין. ואין המהפכת בחרשה אין שוכרים אותה מישאלל כדי שירדנה בטובאי שביעית להיות קנס להם מפני שעבודה והפכה שביעית: ושומר מחזיקין ידי עבדים. כדברנו לא במעשה כגון שיראה אותם עובדין שביעית ויאמר להם ה' עמכם או כדומה לזה:

הערות לר"ש

1 כ"י. ובד"י: א שפחות שלא הניחו אלא כדי. 2 שנדיירה. [פי'] שהכניס הצאן שם וזבלה בכוננה (ר"ש). 3 הג' קה"י. 4 כ"י. ובד"י: ה הטיבה ומת בנו וזרעה.

ליקוטים

ב. במשנה. שביעית או כו'. עיין בחוסי' גיטין דף מ"ד ע"ב ע"ש. (מ"ס חיי"ט) כשיש אין אוכלין פירות שביעית בטובה כו'. הן לפי הגי' שלפנינו בעדות פ"ה (מ"א), והיא גי' הראב"ד שם, צ"ל גם הכא בדברי ב"ש אלא בטובה. ובוה יישבתי המנהג שאומרים לכהנים אחר ירידתם מן הדוכן ישר כותמם. אשר רבים לעגו ע"ז כיון שהם מצווים בכך. ועוברי בג' עשין אם לא יברכו. והוא היג' מצווים הבעלים להפקיד, ואפי"ה מותר להחזיק להם טובה לכ"ע. (ר"ש)

ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות: ב שדה"ה שנתקוצצה תזרע שנידיירה לא תזרע במוצאי שביעית שדה שניטיבה כ"ש אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית ובית הלל אומרים אאוכלין בית שמאי אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה ובית הלל אומרים אאוכלין בטובה ושלא בטובה ר' יהודה אומר חלוף הדברים זו מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה: ג יהוכרין נירין מן הנכרים בשביעית אבל לא מישאלל יהומחזיקין ידי נכרים בשביעית אבל לא ידי ישראל

דנית שמאי לקולא, ונמסקת עדיות היא שנויה (פ"ה מ"א): ג חוכרים [נירים]. מקבל עליו צכך וכך כוריס לשנה שדה חרושה: בשביעית. לזרעה למוצאי שביעית, אע"פ שגורס לנכרי לתרוש שביעית: ומחזיקים ידי גוים [בשביעית]. פליגי צירושלמי (ה"ג א) ר' חייל ור' אמר, חד אמר תרוש צה טצולות ואלא

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

לבעליהן דרחמנא אפקרינהו. ר' טרפון ירד לאכול קציעות בתוך שלו שלא בטובה כבית שמאי ראוהו טטרירין התחילו חבטין אותו עלוי כיון שאמר עצמו בסכנה אמר להון בחייכון אמרין גו בייתינה דר' טרפון שיכינו לו תכריכין כיון ששמעו הסנטירין כך נפלז על אפיהון ואמרו לו ר' מחול לנו ומחל להן. באילין תרתין מיליא נהג ר' טרפון כבית שמאי וסנין, בהדה, ובקריית שמע (ברכות דף י:). א"ר אבהו בשם ר' חנינא בן גמליאל כל ימי של ר' טרפון היה מתענה על דבר זה ואמר אוי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה. רבי יהודה אומר חילוף. בית שמאי לקולא כלומר בטובה ושלא בטובה. ובית הלל לחומרא, אין אוכלין אלא שלא בטובה. והכי נמי העיד רבי יהודה במשנת עדיות. ג חוכרין נירין. פי' כבר פירשנו (דמאי פ"ו) שהחוכר בפירות. כלומר חוכרין נירין מן הגוים בשביעית כדי לזרען במוצאי שביעית אף על פי שנמצאין גורמין לגוים שיחרשו שביעית. ומחזיקין ידי גוים בשביעית. פירוש אומרים חרשו

פירוש הרא"ש

קנסו דהכא לא שייך ערמה: נדיירה. שהולין לה זבל יומר מן השיעור המפורש לעיל (פ"ג מ"ג) או שעשה צה סמר יומר ממנה שהמירו חכמים (פ"ג מ"ד): ושדה האי"ן. שניטיבה שביעית פליגי ב"ש וצ"ה אם מותר לאכול פירותיו שביעית: בטובה. לא יחזיק טובה לצעלים דרחמנא אפקרינהו ואם מחזיק טובה נראה דמן השמור הוא מלקט: ג חוכרין נירין. מקבל שדה מן הגוי צכך וכך לנשנה, ומתנה עמו שביעית שימלאנה חרושה למוצאי שביעית, שצביל עמנו חרשה הגוי כדי שיוסיפו לו צדמי תכירותה: אב"ר לא מישאלל. החסד על השביעית אע"פ שיש שהם צמולאי שביעית לתורשה קודם זמן הזרע כיון דישאלל חסד הוא חיישין שמא יחרשה שביעית: ומחזיקים ידי

ומלקט משם העשבים. נחשדו שהיו מלקטין בטובה והן אומרין שלא בטובה ליקטנו, התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי. גרס' שם עור בירושלמי ליקט הגסין מהו שיהזור וילקט מן הגסין שבדקין, והשיבו אסור שאם אמר את כן אף הוא מלקט שדהו בשביעית. ואין צריך לומר שיקצץ להן מזונות. פי' הואיל ואפי' טובת הנאה אין מחזיקין זה לזה כיצד יתן זה לזה מזונות. ב שדה שנתקוצצה. פי' שניטלו קוציה, וירושלמי אומר שנחרשה. תזרע מוצאי שביעית. שניטיבה. גרס' בירושלמי על דעתיה דרבנן דהכא דפרשי נקוצצה נחרשה איזהו הטיוב, כל העם חורשין פעם אחת והן חורשין ב' פעמים. או שנדיירה. פי' שנזבלה פעם אחת כדרך יזיבול השדות [און] ב' פעמים כמו הטיוב. שדה שניטיבה בית שמאי אומרים אין אוכלין וכו'. בית שמאי אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה. פי' אין מחזיקין טובה (לכלום) [לשום]² בן אדם ואפי' 1 כצ"ל, ופי' לרבנן דהכא (הגר"מ). 2 כפתור ופחד.

חיישין דלמא אמי ללקט הדקיס [לנקות הקרקע]: ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות. דלפילו בטובה אסור. ומסיק צירושלמי נחשדו להיות מלקטין בטובה ואומרים שלא בטובה לקטנו התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי: ב נקוצצה. פליגי צירושלמי איכא מ"ד שנטלו קוציה, ואיכא מ"ד שנתרשה, כי חרשה הראשונה היא לנטיית הקוצים שנמחו בתוך התצובה: תזרע מוצאי שביעית. לפי שלא הוכנה עדיין לזרעה לא קנסוהו: נטייבה. מאן דמרפש נקוולה נטלו קוציה, נטייבה היינו נחרשה, ומאן דמרפש נקוולה נחרשה, נטייבה שנחרשה פעם שנית. וצירושלמי מוכח שאם הטיבה ומכרה לא יזרענה הלוקה שמא יעריס כדי שימלא קופנים לקותה, ואם הטיבה ומה מסיק צ"ה השולח וצ"ה כל פסולי המוקדשים ללא

1 תה"י תרומות פ"א ט"ז. 2 ראה תה"י קורטוב פ"א ה"ג.

עין משפט נר מצוה
 ו מ"י פ"י מהל' עכו"ם הל' ה' ז מ"י פ"א מהל' שמיטה ויובל הל' ית. ח מ"י פ"א מהל' שמיטה ויובל הל' ט. ט מ"י פ"א מהל' שמיטה ויובל הל' כא, כב.

מסורת הש"ס

(ב) ז"ב דף עג: מה דף ט:

רמב"ם דפוס ישן

ושאמר שוא"ץ בשלומן. פירוש אפילו בימי חגיגה: ד כבר פיישנו שמד"ל הוא המקצץ והכורת כדי שיהא מקיל רוב הנטיעות ושאמר בכאן המד"ל בוייתים. הוא שכתרנס להיות עצים לאש: וב"ש **אומרים** אפלו כשיעקור שרש אחד או שנים אסור לו לעקור שרשיו מן הארץ שלא יתקן את הארץ. וזהו ענין שאמר יגום. כלומר יכרות על פני הארץ ויניח השרשים בארץ: ובית הל"ל מתירים לעקור השרשים ואם עקר ש"ש אילנות בשורה אחת אסור לו לעקור שרשיהם מפני שהיא מקום גדול ומתוקן לזרוע בו והיה כאלו עוקר אילנות להתזרם לשרה לבן וכל זה עבודת הארץ: המבדיל ה **המבקייע** בית. המבדיל עצי הזיתים לקחת מהם עצים לא יכסם בעפר מפני שהיא עבודה: ובתולדת שקמה. הוא הצמח הראשון שיצא בה קודם שיכרתו אותה, והשקמה מן מן התאנים, כדורים האילן במקום ידוע ממנו כדי שיתחזק כמו ויתן פריו בעתו לרוב כמו הזמיר לכרמים:

הערות ר"ש

2 כ"י. ובד"י: אבל מכסהו בעפר ובקש.

ליקוטים

ד. במשנה. ומודים במחליק עד שיגום. פ"י לא שרי רק באופן שיגום. והרבה תמצא בלשון חז"ל שמוש מלת עד על כוונת זו והתוי"ט לא ירד כאן לזה. (רש"י)

[מכאן ש"ד לעמוד באב]

ז. במשנה. ושיזיריחו. עיין מה שתמה החי"ט על הרמב"ם ז"ל שפי' כשיזיריחו הגפנים ע"ש, ולי נראה ליישב שהרי יש לדקדק נמי על פי הרע"ב שפי' כאן שהזיריחו היו התחלת בישולן, ובמעשרות (פ"א מ"ב) פי' ושיזיריחו היו התחלת בישולן, וזה כשיטת הרמב"ם. ולכן נ"ל דס"ל דהכא דקתני ביהול ר"ל שנגמר בישולם, אבל גבי מעשרות דקתני משיבחינו משמע התחלת בוחל דהיינו התחלת בישולן, וראיה מב"מ (פח): ע"ש, ולפי זה סיפא דמנתי"נ ע"כ קאי אהזיריחו ולא אביחולו כ"ל ונכון רוא.

נקיצי לה מינך כתר שמיטתא, וחרינא אמר איישר. מאן דאמר חרוש זה טבוחות מהו שואלין בשלומן, איישר. ומאן דאמר איישר מהו שואלין בשלומן, (שואלין) בשלום ישראל שלום עליך. וסוגיא דסוף הנזקין (גיטין דף סג).

כמאן דאמר איישר, [דאמרינן] לא זריכא למימרא להו אחזקי בעלמא, והתם פריך השתא אחזקי ממזקינן להו שואלין בשלומן מיציעא, ולא משני כדמשני צירושלמי (סס) שואלין בשלום ישראל החשודים על השביעית, אלא משני רבינא לא נלכא אלא ליום אידס, דמניא לא יכנס אדם לביתו של גוי ציוס אידס ויתן לו שלום מלאו צזוק ונתן לו שלום בשפה רפה וזכונד ראש: ד מד"ל. לשון לילול, שמדלל שדהו מן הזיתים, כדמפרש כשהזיתים מקורצים ויתר מדאי נוטל אחד ומניח שנים או נוטל שנים ומניח אחד כדי שיגדלו. וקא סברי צית שמאי דגומס, שקוץ הית והשורש נשאר צארך, דלס היה חופר ומשרש היה נראה כעבודת קרקע. וצית הלל לא חיישי

שנייה כדמחליק כגון שלשה זה צדד זה דיש ויתר מדאי קרקע חלקה אמרי לעבודת חלקה אמרי לעצים מתכוין: ד' לא יחפה בעפר. הציקוע, שמתקן צק: אב"ל מכסהו באבנים² ובקש. שאינו אלא כמושיב שומר שלא ייבש: בתולדת שקמה. שלא נקלטה מעולם. וצ"פ קמח דנדה (דף ט:): תניא ג' צמולות הן וקא חשיב הן:

פירוש מהר"י בן מלכי צדק
 בטוב ואנו ניקח השדות מכס (בהפירות) [בחקירות] אחר השמיטה, פירוש אחר אומרים להן איישר. ואלו ב' הפירושים ר' (זירא) [חיה]² ור' אמי אמרו. למאן דמפרש מחזקינן אומרים להן חרוש וכו', שואלין בשלומן אומרים להן איישר, ולמאן דמפרש מחזקינן איישר שואלין בשלומן כיצד ופריק שואלין בשלומן כשלוס ישראל שלום עליך. ד המד"ל בוייתים. פי' מפרש לקמן, המדל אחד או ב'. פי' מדל אחד, עוקר אילן א' ומניח ב' כדי שיגדלו הב' בריוח, או עוקר ב' ומניח אילן אחד. פי' מד"ל כמו מדלדל שדהו מן הזיתים. ומ"ד ששאי אומרים יגום מעם הארץ. פי' אבל לא ישרש דמחזי כעובד השרה. והמחליק. הן ג' איינות זה בצד זה עוקר, כדי שיגדלו הנשארים בריוח. פי' ומחליק, ואנכי איש חלק (בראשית כז), פי' מחליק שדהו מן הזיתים. מודין בית הלל שיגום ולא ישרש, שאם משרש הואיל וקרקע של ג'

פירוש הר"ש
 גוים בשביעית. צירושלמי. פליגי צה ר' חייא ור' אחי מד אמר חרוש זה טבוחות ואנא נקיצינא לה מינך כתר שמיטתה ומרנא אמר איישר, מ"ד חרוש זה טבוחות מהו שואלין בשלומן איישר, מהו שואלין בשלומן ישראל שלום עלייך שמוכיר עליו השם שנקרא שלום כדמתיב ויקרא לו ה' שלום, וצ"פ הנזקין (גיטין סג). פריך אחזקי ממזקינן להו שואלין בשלומן מיציעא ומשני לא נלכא אלא ליום אידס דמניא לא יכנס אדם לביתו של גוי ציוס אידס ויתן לו שלום מלאו צזוק ונתן לו שלום בשפה רפה וזכונד ראש: ד המד"ל. לשון לילול, שמדלל שדהו מן הזיתים, כדמפרש כשהזיתים מקורצים ויתר מדאי נוטל אחד ומניח שנים או נוטל שנים ומניח אחד כדי שיגדלו. וקא סברי צית שמאי דגומס, שקוץ הית והשורש נשאר צארך, דלס היה חופר ומשרש היה נראה כעבודת קרקע. וצית הלל לא חיישי

שנייה כדמחליק כגון שלשה זה צדד זה דיש ויתר מדאי קרקע חלקה אמרי לעבודת חלקה אמרי לעצים מתכוין: ד' לא יחפה בעפר. הציקוע, שמתקן צק: אב"ל מכסהו באבנים² ובקש. שאינו אלא כמושיב שומר שלא ייבש: בתולדת שקמה. שלא נקלטה מעולם. וצ"פ קמח דנדה (דף ט:): תניא ג' צמולות הן וקא חשיב הן:

ולא צמעשה, כגון אס רואה אותם עובדין בשביעית הרי זה אומר להם ה' יהיה צעורכם, או צדומה לזה מן הצרכות. ומה שאמר ושוא"ץ בשלומן ואפילו צימי חגיגה: ד כבר פירשנו (פאה פ"ו מ"ה) שמד"ל הוא הקילו וההפחתה, מן דל. ומה שאמר כאן המד"ל בוייתים הוא שקלס לעצים. ואמרו בית שמאי שאפילו אס כרת שני גועים או אחד אסור לו לעקור שרשיו מן הארץ כדי שלא יתקן את הארץ, וזה הוא ענין אמרס יגום. כלומר שכורת מעט הארץ ומניח השרשים צארך. ובית הל"ל ממתיין לו לעקור השרשים. ואס כרת ש"ש גועים צשורה אחת הרי זה אסור לו לעקור שרשיהם, מפני שהוא מקום גדול ורואי לזרוע צו, והרי הוא כאלו עקר אילנות כדי להפכה לשדה לבן, וזה מעבודת הארץ:

ה המבקייע בזית לא יחפהו בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש הקוצץ קורות שקמה לא יחפהו בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש אייץ²

שנייה נוסחאות: והמחליק. ר"ש. ר"מ.

ה המבקייע בזית לא יחפהו בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש הקוצץ קורות שקמה לא יחפהו בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש אייץ²

ה המבקייע בזית לא יחפהו בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש אייץ²

עין משפט נר מצוה
 י מיי פ"א מהל' שמטה ויזבל
 הל' כה, כב. כ מיי פ"א מהל'
 שמטה ויזבל הל' כ. ל מיי
 פ"א מהל' שמטה ויזבל כב.
 מ מיי פ"ה מהל' שמטה ויזבל
 הל' טו, טז.

רמב"ם דפוס ישן
 א"ר יהודה אסור לכרות
 ממקום ידוע ומותר לכרות על
 פני הארץ או למעלה מעשרה
 מפני שדרכה להקצץ תוך
 עשרה והלכה כרבי יהודה:
 ו המזנב. לכרות קצת מן
 הענפים: ירחיק טפח. ר"ל
 להרחיק מן הגפן טפח
 או משרש הקנה: והקדום:
 ידוע: ומג"ז הוא הרומי:
 ומגירה. הוא משור והענין
 שאין צורך שינוי בכרתו וזה
 כשלא נכתוב לזמור: אי"ל
שנפשה. נבקע התגום
 וישסף (ש"א ו) ופשה: פירוש
לא שיעלה לא שיתחבר
 ויהיה נדבק ונקשר אלא כדי
 שלא יוסיף להבקע והל' כ"ע:
 ו אומר הכתוב בענין שנה
 שביעית מן השדה תאכלו את
 תבואתה (ויקרא כה) ואמרואינה
 נאכלת עד שתהיה תבואה
 ואסור לאכלה עד שתהיה
 ראויה לאכילה ואמר שיאכלו
 תבואתה כמו שנהג בני אדם
 לאכול פירותיהם ומנהגם כמו
 כן לאכול הפרי שלא בישל כל
 צרכו ועודנו קשה מעט על
 דרך שיוזמן להם. כשביל
 זה אמר יאכל הפגים
משויריהו. ופי' משויריהו
 בהיקף וישבו גופם חלק וכן
 דרך התאנים הפגים כשיתחיל
 להיכנס המים בתוכם: ופי'
ביחלו. בשלו ואני חושב כי
 כוונתו בזה כשביל פגי האנים:
 ושארם וכן **כיוצא בהם**.
 ר"ל שאר כל מה שיצמח
 באילנות שהויריהו פניהם וזו
 היא סברא כשתבשלו מעט
 יאכל מהם עראי וכשיגיעו
 לתכלית בשולם כונס אותם
 לתוך ביתו. **ושאר שני שבוע**
חייבין במעשרות. ר"ל
 כשויריהו הפגים אז יהיו באין
 ליענות המעשרות:

שקמה הוא נמימה גראשונה קודם שמקלף, ושקמה
 "אלג'מז", והוא מין של תאנים. קולעים האילן בגודל
 מסוים ממנו וזוה תהיה השבחה נמימה, כמו הזמירה
 לגפנים. ואמר ר' יהודה שאסור לקצץ אותה במקום
 הידוע, ומותר לקצץ אותה
 מעם הארץ או למעלה
 מעשרה, כיון שדרכה שמקלף
 בתוך עשרה. והלכה כר'
 יהודה: ו המזנב נגזר מן זנב.
 עניינו קליפת הקלוות: ירחיק
טפח ירחיק מן העץ או
 מעיקר הקנה טפח: וקרדום
 "אלקלדוס": ומג"ז "אלמנג'ל".
 ובמגרה המשור, והוא
 "אלמישאר" המופקר לכל.
 והכוונה שאין לרץ שיעו
 בקליפתם. וכל זה בשלא נכתוב
 לזמור: אי"ל שנפשה נבקע,
 מרגום וישסף (ש"א טו ג) ו
 פשה: **לא שיעלה** לא כדי
 שיתחבר ויתאחה, אלא כדי שלא
 יוסיף להבקע. והלכה כר'
 עקיבא: ו אמר ה' בשנה השביעית (ויקרא כה יג) מן
 השדה תאכלו את תבואתה, ואמרו (ספרא ע"ה פ"ט ו
 מאכלו את תבואתה) אינה נאכלת עד שתהיה תבואה,
 שאסור לאכלה אלא אם כן היא ראויה לאכילה, לכן אמר שתבואתה נאכלת מדרך שצני אדם אוכלין מפירותיהם,
 ודרך צני אדם לאכול מן הפירות הפגים מעט דרך עראי, לפיכך אכל הפגים משויריהו. אך צדשה. וענין
 זירחיו יציקו ויחליקו פניהם, וכן דרך הפגים שיתחילו להכנס צמח המים: בחלו בשלו, ואני חושב שאין הכוונה
 כאן אלא על פני התאנים. ומה שאמר וכן **כיוצא בהן** ר"ל שאר היוצאים מן האילנות שפגיהם מורחים כן
 הוא דינם, כלומר שאם היו ראויים במקצת אכול מהם עראי, ואם נגמר בשולם כונס לתוך ביתו. **ושאר שני**

מפני שהיא עבודה ר' יהודה אומר
 'כדרכה אסור אלא או מגביה י'
 טפחים או גומם מעל הארץ:
 ו המזנב בגפנים והקוצץ קנים רבי
 יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח ר"ע
 אומר קוצץ כדרכו בקרדום או
 במגל ובמגירה ובכל מה שירצה
 לאילן שנפשה קושרין אותו
בשביעית לא שיעלה אלא שלא
 יוסיף: ו אמאימתי אוכלין פירות
 האילן בשביעית הפגים משויריהו*
 אוכל בהם פתו בשדה ביחלו כונס
 לתוך ביתו וכן כיוצא בהם בשאר
 * ואה לימוס' בעבוד הקדוש.
 שנינו נוסחאות: ו ג"א ושאר (דפוס וילנא). וכ"ה
 בר"ם.

פירוש מהר"י בן מלכי צדק
 בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה. תניא
 (נדה ח:) נמצאת אומר ג' בתולות הן בתולת אדם
 ובתולת אדמה ובתולת אילן. בתולת אדם שלא
 נבעלה מימיה. בתולת אדמה שלא נעבדה מימיה.
 בתולת אילן שלא נקצצה מימיה. ר' יהודה אומר
 כדרכה אסור. פי' ר' יהודה כטעמי' דבעי שינוי דתנן
 (לעיל פ"ב מ"ה) ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך
 אין סכין וכו' אף כאן בעי שינוי שמגביה י' טפחים
 וקוצץ או גומם מעם הארץ. פי' ובלבד שלא ישרש.
 ספרים אחרים ובלבד שלא בקרדום. ו המזנב בגפנים.
 פי' הקוטע מקצת גפנים להגביר כחן מלשון יונבב כך
 (דברים כה). נאגדת רות משל לחרם שנוודוהו לו ג'
 אריסים רעים, אחד מקטרף בעוללות, ואחד מזנב
 בגפנים, ואחד עוקר בשושים והקוצץ קנים. פי'
 שדרך הגפנים לעמוד עם הקנים. רבי יוסי אומר. לא
 יגום מעם הארץ אלא יניח מהם טפח דחשש לעבודת
 הארץ. ר' עקיבא אומר קוצץ כדרכו. ואפי' מעם
 הארץ דלא חייש לעבודת הארץ. וקוצץ בקרדום

מזוה. מותקין וצות הגפנים כדי שיעלה הגזע ויגביר,
 וכן קנים קולעים הקנים כדי שיוסיפו ודרכן לגוממן מעם
 הארץ וכשהוא מרחיק טפח לא תמזי כעבודה: שנפשה.
 נסקן: **לא שיעלה**. ויתחבר למקומה אלא שלא יוסיף
 לנסק: ו אמאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית.
 קודם שהם ראויים לאכילה אסור למלשן מן האילן

הערות לר"ש
 4 כ"י. ובר"י: בערוך מקצץ
 מקצת הענפים מלשון. 5 כ"י.
 ובר"י: ולא יגום מעל הארץ.
 6 רש"ס.

הערות לרא"ש
 1 וקשה לי, אמאי בעי בפירות
 שביעית יותר משאר פירות
 בשנים אחרים. וי"ל כי בשנים

ליקוטים
 1. במשנה. לא שיעלה אלא
 שלא יוסיף. כה"ג בפכ"ג
 דבבת מ"ה. (רש"י)
 2. במשנה. וכן כיוצא בהן
 כו'. פי' הפירות שהן כמו פגי
 תאנים, שיש בהן הדרה
 והבחלה, נמי שיויר אוכלתן
 כמו בפגים. (תוס' וד' הגר"א)

במג"ז. ובמגירה. בלע"ז סירא. אי"ל שנפשה. פי' נסדק
 מלשון ויפשוני (איכה ג). **לא שיעלה**. פי' שיתחבר.
א"ל שאל יוסיף. וכן תנינן (שבת קנא:) קושרין לחי
 של מת לא שיעלה אלא שלא יוסיף. ו אמאימתי
אוכלין פירות האילן בשביעית. (בירושלמין) דכתיב
 (ויקרא כה) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל
 תבואתה לאכול, וכתיב מן השדה תאכלו את
 תבואתה, ר' חייא בר אבא אמר שתי תבואות הן אחד
 בשדה ואחד בבית. וכתיב לאכלה ולא לאיבוד והואיל
 ואי אתה רשאי לאבד התחילה המשנה לפרש מאימתי
 אתה אוכל ואי אתה נראה כמאבד. הפגין. פי' התאנין
 כדכתיב (שיר ב) התאנה חטטה פגיה. משויריהו. פי'
 משתחזילו לבשל כדכתיב (בראשית לב) ויזרח לו
 השמש. ביחלו. מהו ביחלו אמר רבה בר בר חנה
 משילבינו ראשיהן. ואיבעי תימא מהכא (זכריה יא)
 ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי, כלומר
 נתבשלו ולא נתבשלו בטוב. וכן כיוצא בהן בשאר
 שני שבוע וכו'. דתנן (מעשרות פ"א מ"ב) התאנין

פירוש הרא"ש
 משום דדרשין לאכלה ולא להפסד', ומתאי טעמא אסרינן
 אפקטוין משרה וצוסה: פגין. תאנים קטנים [א]מחלת
 ציולם מורחים ומאלימים קאת כמו וזרח לו השמש: אוכל'
 בהם פתו בשדה. ואינו רשאי להניחם לצימו עד שיגמרו:
 בחלו. שגדלו הרבה כמו נפסס בחלה צי, וצפי' יואל דופן
 מפרש משליצין לראשיהם, והוא גמר מלאכתם למעשר כדתנן

במג"ז. ובמגירה. בלע"ז סירא. אי"ל שנפשה. פי' נסדק
 מלשון ויפשוני (איכה ג). **לא שיעלה**. פי' שיתחבר.
א"ל שאל יוסיף. וכן תנינן (שבת קנא:) קושרין לחי
 של מת לא שיעלה אלא שלא יוסיף. ו אמאימתי
אוכלין פירות האילן בשביעית. (בירושלמין) דכתיב
 (ויקרא כה) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל
 תבואתה לאכול, וכתיב מן השדה תאכלו את
 תבואתה, ר' חייא בר אבא אמר שתי תבואות הן אחד
 בשדה ואחד בבית. וכתיב לאכלה ולא לאיבוד והואיל
 ואי אתה רשאי לאבד התחילה המשנה לפרש מאימתי
 אתה אוכל ואי אתה נראה כמאבד. הפגין. פי' התאנין
 כדכתיב (שיר ב) התאנה חטטה פגיה. משויריהו. פי'
 משתחזילו לבשל כדכתיב (בראשית לב) ויזרח לו
 השמש. ביחלו. מהו ביחלו אמר רבה בר בר חנה
 משילבינו ראשיהן. ואיבעי תימא מהכא (זכריה יא)
 ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי, כלומר
 נתבשלו ולא נתבשלו בטוב. וכן כיוצא בהן בשאר
 שני שבוע וכו'. דתנן (מעשרות פ"א מ"ב) התאנין

מזוה. מותקין וצות הגפנים כדי שיעלה הגזע ויגביר,
 וכן קנים קולעים הקנים כדי שיוסיפו ודרכן לגוממן מעם
 הארץ וכשהוא מרחיק טפח לא תמזי כעבודה: שנפשה.
 נסקן: **לא שיעלה**. ויתחבר למקומה אלא שלא יוסיף
 לנסק: ו אמאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית.
 קודם שהם ראויים לאכילה אסור למלשן מן האילן

עין משפט נר מצוה
 נ מיי פ"ה מהל' שמיטה ויזיל
 ה' טו, טז. ע"ז. ט"ז מיי פ"ה מהל'
 שמיטה ויזיל ה' טו סמוג עשין
 קמת. ע מיי פ"ז מהל' מעשר
 ה' ה. פ מיי פ"ה מהל'
 שמיטה ויזיל ה' טו.

רמב"ם דפוס ישן

ח בוסר. הוא ידוע והוא הענב שלא נתבשל: **הבאיש.** הוא שהיו הגרעינים שבתוך הגרגרים נראין מבהרין לרוב צחות הגרגיר כשיכנסו תוכו מים והביא על זה הענין שם באשה מפני שהוא קרוב להתעפש ולהשחת כשיחיהו: **ט משיכניסו רביעית** **לסמא.** משעה שיהיה כשיעור סאה מן הזיתים רביעית שמן: **פוצע.** שובר אותם כמו שיעשו ביותים המאכל וזה שאמר **הכניסו רביעית** רוצה לומר שליש לוג בלבד כשתהיה סאה מאותן הזיתים עושין ג' לוגין שמן כשיהיו נגמרין ויהיה העיקר כשיוצאו מן השמן תשיעית ממם שיוצאו כשיהיה נגמר ושלולו מותר לו לכתוש אותו ולדרוך אותו חוץ למדינה ולהכניס השמן לביתו ויאכל: **וכן כיוצא בהם.** הפי שיוצאו מהן שמן וכבר ביארנו שיעור לוג וסאה ורביעית בסוף פאה: **ועונת המעשרות** יתבאר אחר זה במס' מעשרות:

הערות דר"ש

7 כ"י. ובדפוס"י: אחת בבית.
 8 כ"י. ובדפוס"י: א"ר בון.
 9 וכ"ה בירושלמי מהו שליש, לוג, מתני' בעושין ג' לוגין
 (ל"ה הג' הגרי"א. ועי' ב"ש"א ובפאת השלחן.) 10 בכ"י: כך עונתו.

הערות דר"ש

אחרים יכול לחתך האילן אם צריך לעצוין שהוא מעולה בדמים (עיי' ב"ק צ"א ב). אבל קשה לי מאי דאמרין (שם) לא מת חייא ברי [אלא כשכיל שקצין] תאנה בלא זמנה, וגם אמרין כפ' החובל (שם) האי דיקלא דטעין קבא אסור למקציה, משמע אפילו מעולה בדמים, וצ"ע (חידוש רבי מרדכי רומאנו). ועיין לקמן סוף מ"י בר"ש ובר"מ שם.

ליקוטים

ח. במשנה. הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו. הרא"ש עי' פ"ב סי' נג. (שדה צופים) **וכן כיוצא.** בדוסר גם כן, פירות שהן כמו בוסר שיש בהן הבאת מים והבאה שיעורן כמו בוסר, וכן ביותים (דמי"ט). (חידוש הגרי"א)

1 א"ר אמשי"כ במ"ז ד"ה יכו.

יולא דופן (מה דף מו). אמר רבה בר בר חנה משליצין ראשיהן. ובירושלמי (הלכה ו) [אמרין] מהו ציטלו, רבי חייה בר זבא אמר [מייתה] כמה דלת אמר (וכיהי ה) וגם נפסס צלה צי. כלומר שנתשלו ואלא נתשלו יפה: **חייב במעשרות.** כדמנן נמס' מעשרות (פ"א מ"ג)

התאנים משיכנילו: ירושלמי (סס). [כתיב] ויקרא (כה) ולצהמתך ולחיה אשר צאלרך תהיה כל תצואתה לאכול וכתיב (סס) מן השדה תאכלו את תצואתה ר' חייה בר זבא אמר צ' תצואת הן אחת מן? הנית ואחת מן השדה: **ח משהביא מים.** שקוטטו ויולא ממנו משקה: **אוכף בו פתו בשדה.** דאין זה איבוד כלאמרין צירושלמי (סס) א"ר אצינ' שן דרך הקיסות אוכלות אותו: **הבאיש.** צפ"ק דמעשרות (סס) גצי העננים משהביאו מפרש צירושלמי (סס) ר' זעירא צנס ר' יסא משיקראו באוסה. והיינו כשמחילין להתבשל: **ט רביעית לסאה.** שמסאה זיתים יכול לסמוט רביעית לוג, והיינו נתחלת הנצתן: **ואוכף בשדה.** דדנר שדרכו לאכול הוא. אבל לסקן לא חזו, והוא ליה כיון וחומך, דאין סכין דנר שאין דרכו לסקן כדמנן לקמן צפ"ח (מ"ג): **הכניסו חצי לוג.** שנתשלו מעט יותר עד שהוא יכול להוציא חצי לוג מסאה: **הכניסו שליש.** שהציאו שליש ממנה שעתידין לגדל. אי נמי שליש ממנה שמוציאו לסאה כשנתשלו יפה יכול להוציא עכשיו: **כן עונתן**

שני שבוע חייב במעשרות: **ח הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו** וכן כיוצא בו בשאר שני שבוע חייבין במעשרות: **ט זיתים משיכניסו רביעית לסאה פוצע ואוכל בשדה הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה הכניסו שליש כותש בשדה וכונס לתוך ביתו וכן כיוצא בהם** ושאר שני שבוע חייבים במעשרות ושאר כל פירות האילן כעונתן למעשרות כן עונתן שנינו נוטאות: 1 ושאר. ר"מ. 2 נ"א בשאר (דפוס ירלנא.) וכ"ה בר"ש.

צירטו שיעור הלוג והסאה והרביעית צוקף פאה (מ"ה). ועונת המעשרות מתבאר להלן במסכת מעשרות:

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

משביחילו. **ח הבוסר.** פי' הענבים והבאושים. **משהביא מים.** כשתסחטם תוציא מהם מים. **אוכף בו פתו בשדה.** שאין בו איבוד שכן דרך הקיסות אוכלות אותו. **הבאיש כונס לתוך ביתו.** וכן כיוצא בהן וכו'. דתנן (מעשרות פ"א מ"ב) הענבים והבאושים משיבאישו ופירש ר' יזרא משיקראו באושה פי' לחולה בלשון חכמים [קורין] באושה ובלע"ז נקרא החולה מלטו והענבים משיחילו להתבשל קורין (אותה) [אותם] אובא מלטא. נמצא לחולה ולענבים מבושלים מעט שם אחד להן בירוש' ובלע"ז שלנו. **ט זיתים שהכניסו** רביעית לסאה. פי' כשתכניס סאה זיתים בתחלת הנצתם, (1) בסחטם יצא מהן רביעית. פי' כל מקום ששינוי רביעית, הוא רביעית הלוג. **פוצע.** לע"ז אמקא. נתבשלו עוד, עד שמסאה אתה יכול להוציא חצי לוג משקה, כותש וסך בשדה. הכניסו שליש. פי' הכניסו הזיתין משיעור שעתידין להתגדל

1 עיין ריב"מ עשרות פ"א מ"ב. 2 ר"ש"ס. 3 כנצד"ל. 4 הגהת הגר"ז.

פירוש הרא"ש

שמסאה זיתים יכול להוציא רביעית הלוג שמן והוא תחלת הנצתן: **פוצע.** למתק מנירוסם ואוכל ואכתי לא חזו לסקן: **הכניסו שליש.** שעמדו על שליש גדולם, א"י שיכול להוציא ממנו שליש שמן העתידיים ליתן כשיגמרו, ופירוש הראשון עיקר דעונתן למעשרות הוא הנצת שליש כדמנן צפ"ק דמעשרות (מ"ג). התצואת והזיתים משהביאו שליש: **כעונתן** למעשרות. כדמפורש צפ"ק דמעשרות: **כן עונתן** לשביעית. ואין להם זמן אחר מוקדם כמו תאנים וענבים

ל אסור לקצץ האילנות בשנה שביעית משהתחילו להניח פירות מפני שהוא גזול בני אדם, לפי שה' נתן פירותיהם לכל בני האדם: משיוציא משופיע זו הפרי אע"פ שהוא פג: משיש'ש'ש'ו משיתמלסו ויחדו: משיגרעו משנתהו זהם חרמנים. וגרעינין הם החרמנים: משיוצאו משיהיו זהם נגנים. כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקצו מפני שהוא ראוי כבר לאכילה כמו שזכרנו (לעיל מ"ח), ולוקח הפרי ואוכלו ומותר לו לקצו האילן, וצמחי שיהיה להם ערך, כלומר לענין, ואז מותר לקצו אותו, אבל אם אין לענין ערך רב נכדי שיאמרו שיש טועלת בקציטתו מלהניחו,

הרי זה אסור לקצו אותו מפני שהוא מניב פירות, כי קציטת אילנות העושים פירות אסורה מן התורה בכל זמן שיהיה, אלא לפי התנאי שהזכרנו, זה הוא שאמר ה' (דברים כ יט) לא תשחית את ענף וכו', ועל ענין זה התכוין באמרנו ביהיה ביהיה וצ"ל יקוצנו ר"ל ואסור לקצו אותו באיזה שנה שמהיה מפני שהוא עושה פרי: ורובע הוא רובע הקב של ניגנים, כלומר אצל שאר האילנות וזאת היות משנינו שיעור קב אסור לקצו אותם אלא מתמת יוקר דמי ענין כמו שאמרנו. וכבר זכרנו שיעור הקב בסוף פאה. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

קוצץ אילנות טובים, כדכתיב (דברים ט) כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות: רובע. הקב. והא דלמרינן האי דיקלל דטעין קבא אסור למקציייה, [הא] משניין בשילהי הוובל (ס) שאני זית דמשבי: סליק פירקא

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

ל מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית. פי' קיימא לן (ב"ב כד:) אילן הסמוך לעיר יקצץ. ועתה בשנת שביעית אם ימצא אילן סמוך לעיר יקצץ בד"א עד שלא ירד האילן לפרי אבל משריד לפרי אין קוצצין. ומאימתי. בית שמאי אומרים כ"ל אילן משיוציא. פי' דכיון שהוציא פרי אע"פ דסמוך לעיר אסור לקוצצו (ולתפסיקו) ולהפסידו[ן] משום דחל עליו קדושת שביעית. גרסי' בפ' מקום שנהגו (פסחים נב:) ר' אילא קץ כפנייתא פי' אילנות שהוציאו כבר והקשו וכיצד עבד הכי לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד ופריק ק"ל מילי היכא דנחית לפירא אז אסור לקצוץ האילן אבל כשקץ ר' אילא עדיין לא ירד לפרי. בית הלל אומרים החרובין משיש'ש'ש'ו. פי' משיוציארו החוט שלהן, והחוט דומה לשלשלת, ואחר כך מתעבה אותו החוט

וזימס: ל אין קוצצין. צפ' מקום שנהגו (פסחים נ:). מפרש משום לאכלה ולא להפסד: משיוציא. פרי ורש"י פי' צפרק מקום שנהגו משיוצאו עליו והוא נחמלת ימי ניסן: משיש'ש'ש'ו. משמחמחילן החרובין להכניד ולתלות כמו השלשלת: משיגרעו. משן[ן]גדלו קלת ונקראים גרוע והוא כפול הלגן: משיניצו. משגדל הנץ שלהם, כשהגיעו לשעורים הללו אסור לקוצץ משום הפסד

לשביעית. ואין אוכלין מהן בשביעית עד שיגיעו לעונת המעשרות, משום דכתיב לאכלה ולא להפסד, דדוקא תמיס ועגנים זימס רגילין לאכול קודם שישולן. [וצמורת כהניס דרש' מאלדך קראן]: תניא בתורת כהנים. מהיה כל תצואתה לאכול, מלמד שאינה נאכלת אלא תצואה, מכאן אמרו מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית, משהורוהו הפגין אוכל זהם פמו צדה. וכולה דמתן הכא: ל מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית. צפ' מקום שנהגו (פסחים דף נג ע"ג) אמרינן משום לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד: משיוציא. פרי. והתם מפרש צונקטרס

משיוצאו מחלת העלן צימי ניסן: משיש'ש'ש'ו. כשיחמיל להכניד ולתלות ענין שלשלת: משיגרעו (ר' עו. משיגדלו העגנים קלת ונקראים גרוע. וצפ' מקום שנהגו (סג ג). מפרש דשיעורן כפול הלגן. וצירוטלמי (ה' ט) אמרי' א"ר יונה משמחילו מיס כמה דאת אמר כי יגרע נטפי מיס (א"ב נ:). משיניצו. משגדל הנץ עלי[הן]. והוא ענין מחמיל דפרק מקום שנהגו (סג נ:). והומה לו בצרכות (דף נ:). הפטמא של רמון מנטרפיין והנץ שלו אין מנטרפין: מותר לקוצצו. דלא מפסיד כלל שכבר ראויין לאכילה, ומשום קוצץ אילנות טובים ליכא ביה מעולה צמיס כדאמר צנוק הוובל (צ"ב

ל:): כ"במה יהא ביה זית יקוצנו. משום הקב. והא דלמרינן האי דיקלל דטעין קבא אסור למקציייה, [הא] משניין בשילהי הוובל (ס) שאני זית דמשבי:

ונעשה חרוב. [בירושלמין] א"ר חנינא בר פפא חרובין שלשולן היא חנטן. הנפנים משיגרעו. אמר רב נחמן הוא בוסר, דתגן לעיל, הוא גירוע². ולמה נקרא שמו גירוע מלשון כי יגרע נטפי מיס (איוב לו) כלומר כשממעכן ביד יוובו מיס. ושיעורו כפול הלגן. והזיתים משיניצו. א"ר יונה משיכניס רובע. פירוש כל מקום שנאמר רובע הוא רובע הקב. נץ מלשון הנצו הרמונים (שיר ז). ושאר כ"ל האילן משיוציא. אסור לקוצצו דמפסיד הוא. וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות. כגון התאנין בתהלו, הזיתים הביאו שלישי, הענבים הבאישו. מותר. לקצוץ האילן דלא מפסיד ולא מידי שכבר ראויין לאכילה ומותר לכונסן לתוך ביתו. וכמה יהא ביה זית יקוצנו. פי' אפי' בשאר שני שבוע משום

1 הגהת הגר"י. 2 פסחים נג א.

פירוש הרא"ש

הפרי ואפי' דמי העץ מרובה: מותר לקוצצו. ואין כלן משום הפסד הפרי שכבר ראוי לאכילה, ומשום קוצץ אילנות טובים ליכא אס הוא מעולה צמיס כדלמרינן צנוק הוובל (צ"ב ל:): ז"ל יקוצנו. משום קוצץ אילנות טובים כדכתיב (דברים ט) כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות: רובע הקב. והא דלמרינן האי דיקלל דטעין קבא אסור למקציייה, צפ' הוובל (צ"ב ל:). משני שאני זית דמשבי:

עין משפט נר מצוה צ"מ פ"ה מהל' שמיטה ויוכל הל' ית. א"מ פ"ה מהל' שמיטה ויוכל הל' ח. ב"מ פ"ו מהל' מלכס הל' ט.

מסורת הש"ס
(ג) צרכות דף לו: פסחים דף נג: (ד) צ"ק דף טל:

רמב"ם דפוס ישן

ל אסור לקצוץ אילנות בשנה שביעית כשיחמילו לשאת פרי ולהוציא פרח מפני שהוא גדול בני אדם שהקדוש ברוך הוא נתן פירותיהם לכל בני אדם: משיוצאו. פירוש משיתחילו בו העלן הירוקים: משיש'ש'ש'ו. הוא משעה שהענפים נמשכים וגדלים: משיגרעו. משיעשו להם הגרעינין: משיניצו. משעה שיראו בהם הנצנים: כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו. מפני שהוא כשר לאכילה כמו שבארנו ויקח פריו ויאכלנו ומותר לו לקצץ האילן, ובלבד שיהי דמיו יקרים לעצים ואז יהיה מותר לכרות אותו, אבל אם לא יהיה לעציו מחיר גדול עד שיאמרו יותר יש לו תועלת בכריתו מלהניחו, אסור לכרות אותו מפני שהוא נושא פרי שהאילנות העושים פרי אסור מן התורה לכרות אותן בשום זמן מהזמנים אלא על זה הדרך שאמרנו והוא מה שאמר הכתוב (דברים כ) לא תכרות את עציה: ולזה הענין נתכוין באמרנו כמה יהא ביה זית ז"ל יקוצנו. רוצה לומר שאסור לכרותו בשנה מעושה השנים מפני שהוא עושה פרי: ורובע. הוא רובע קב ר"ל מן הנצנים (מכל) [צ"ל אבל עי' בתוי"ט] שאר האילנות מלבד הזיתים משעה שיצץ ציץ כשיעור קב אסור לכרותו אלא ליוקן דמי עציו כמו שאמרנו וכבר פירשנו שערב הקב בסוף פאה. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

ליקוטים

י. במשנה. [משיגרעין]⁴³. עיין ר"ש ד"ה משיגרעו, ועיין ר"מ משיגרעו, ואפשר דהו' ברכות⁴⁴ ועיין רש"י פ"ד ברכות (ל"ו ב') ד"ה משיגרעו⁴⁵ (תוס' הר"א). כמה יהא בו'. אפשר לפרש גם כן אשביעית, והא דפרק מינה, נפקא מינה אשאר ימות השנה משום דאידי ואידי חד שיעורא, ונפקא מינה בשביעית דאפילו מעולה בדמים אסור. (תוס' הר"א)

43 כדצ"ל. 44 קא על חרובין משיש'ש'ש'ו. ופירש"י שם: שתיאו בהם כמין שרשרות של חרובין. והוא אפוקי חפי' הר"מ כאן. 45 צ"ל חשיש'ש'ש'ו.

ספר דרך אמונה

על הרמב"ם

הלכות שמיטה ויובל

מאת רשכבה"ג מרן שר התורה
הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א

מהדורת שיה אמונה

עם ביאורים והערות, תשובות והוראות
משאר ספרי רבינו ומגדולי הפוסקים

נערכו על ידי חבר תלמידי חכמים בראשות בנו
הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א

מכון מאירת עיניים מדרש שבעה עשר
הרב"ח קניבסקי שליט"א

בני ברק • ערב שנת השמיטה ה'תשפ"ב

בחוברת זו נדפסו רק העמודים השייכים ללימוד החודשי, עם עמודי ההערות המקבילים. בכל מקום בו צוין "המשך במילואים" וכן בחלק מהמקומות בהם צוין "המשך בעמוד הבא", ניתן למצוא את ההמשך בספר "דרך אמונה" החדש, מהדורת "שיח אמונה".

מכון להאדרת ספרי מדרן רשומה"ג
הגר"ח קניבסקי שליט"א

03-30-777-00

siach2323@gmail.com

© כל הזכויות שמורות

אין להדפיס, לצלם או לאכסן ספר זה או חלק ממנו
בכל אמצעי שהוא ללא רשות מהמוציא לאור

סדר ועימוד: **גיוון** כריכה ושערים: נ. ויסקופף הדפסה וכריכה: דפוס אלון 02-5388938

גיוון
דפוס ויסקופף
052-766-2971

ספר

דרך אמונה

והוא פירוש וביאור על ספר

משנה תורה סדר זרעים

אשר חיבר הנשר הגדול רבנו משה ב"ר מיימון זצ"ל

הלכות שמיטה ויובל

(כולל כל דיני שביעית, עבודה ואכילתו בקדושה, ושמיטת כספים, ודיני יובל,

שדה אחוזה, בתי ערי חומה, ערי הלויים)

עוד צירפתי בצדו כמה ענינים נחוצים ובשם ביאור ההלכה נקרא ובו מבואר כמה פעמים דברי ההלכה המובא בקיצור בדרך אמונה ממקורו וטעמו וראיתו, גם מפלפל בסוגיות הגמ' השייך להלכות אלו, וגם מה שהי' לי להעיר בדברי רבותינו ז"ל ולבאר מה שצריך ביאור:

והביאור נקרא דרך אמונה לבאר כל דברי רבנו הרמב"ם ז"ל מלוקט מספרי רבותינו המפרשים ז"ל, ומביא גם דעת יתר רבותינו הראשונים ז"ל בדינים אלו וגם מראה מקומות של כל הדינים שביארו רבותינו האחרונים ז"ל ובפרט מספרי מרן בעל החזו"א זצ"ל ומסקנתו בלשון צח וקצר למען ירוץ כל קורא בו ויוכל כל אחד לחזור על הלכות זרעים בזמן קצר בעזה"י:

גם תחת הדרך אמונה פתחנו שער רחב בשם ציון ההלכה ובו יצוין על כל דיבור ודיבור לדעת מבטן מי יצאו הפנינים האלו, גם לפעמים איזה הערות קצרות אשר לא נכנסו בביאור ההלכה וקנו מקומן כאן:

אמנם מבואר בההקדמה כי ח"ו להורות הלכה למעשה מספר זה כי לא נועד הספר רק בשביל לחזור ההלכות בקיצור למען יזכרוהו, וגם למצוא כל דין בנקל היכן מקומו, אך כשנוגע למעשה צריך לעיין כל דין במקורו או לשאול למורה הוראה:

חיברתי בעזה"י שו"ח בהגרי"י זללה"ה

שנת תשפ"א לפ"ק
נדפס בעיה"ק בני ברק ת"ו

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

[דר"א ס"ק קא]

אף אם הוא חורש שלא מחמת אנס לא קנסוהו⁽⁴⁸⁸⁾ וכו', אף על גב שלא התירו לו אלא פעם אחת⁽⁴⁸⁹⁾.

(488) וטעם הדבר ביאר החזו"א (סי' יט ס"ק יז), שרצו חכמים לבטל לגמרי את הקנס בזמן שהיה שייך בו היתר ארנונא, כדי שלא יהיו כאלו שיחמירו מחמת זה על עצמם לא לעשות אף מה שמותר לעשות בשעת ארנונא, ויבואו לידי סכנה. (489) כמבואר בבה"ל לעיל (היא"ד ד"ה דברים).

[דר"א ס"ק קג]

בין שזבלה ממש⁽⁴⁹⁰⁾ וכו', ולא עשה כדון המבאר לקמן בפרק ב' וכו', ואף על גב דזבול אינו אלא אסור דרבנן⁽⁴⁹²⁾ מכל מקום בין שהיכה לזריעה⁽⁴⁹³⁾ ויש שכתב זבל בפרות⁽⁴⁹⁴⁾ קנסינן ליה⁽⁴⁹⁵⁾.

(490) והמזבל על ידי הפעלת מטוס מפזר חומרים אלו, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קלג) שדינו ג"כ כמזבל בידים.

(491) שמבואר שם (ה"ד), שיש דרך של היתר להכניס בהמות לשדה בשביעית באופן שהיא מזבלת על ידי כך.

(492) כמבואר לעיל (ה"ב).

(493) איסור זה, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני שם) על פי לשון הרמב"ם בהלכה זו, שהוא נוהג אף באופן שזיבל שדה שאינה זרועה, שמ"מ מחמת מעשיו היא ראויה לזריעה.

(494) והמניח בשדה שאר חומרים שאינם זבל בהמה, והם מועילים להשיב את הצמחים שבה או את מה שעתיד לזרוע בה לאחר זמן, דעת הגר"נ קרליץ (שם) שדינו כמזבל.

(495) ואם הסיר את הזבל מהשדה, וחזרה השדה למצב שהיתה בו בתחילת השנה השביעית, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 428) שיתכן שרשאי לזרעה במוצאי שביעית. מאידך, ממסקנת שו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' ג) נראה שיש לאסור אף באופן זה.

[ציה"ל ס"ק רב]

ודלא כהרע"ב פרק ד' דשביעית משנה ב'⁽⁴⁹⁶⁾.

(496) ססובר שאף מי שרשאי לחרוש מחמת אונס ארנונא, מ"מ אם חרש פעם שניה שלא הותרה לו, קנסוהו שלא יזרע את השדה למוצאי שביעית, והובאו דבריו בבה"ל ד"ה החורש, עיי"ש.

[ציה"ל ס"ק רד]

דהא רבנו פסק⁽⁴⁹⁷⁾ כמאן דאמר⁽⁴⁹⁸⁾ נטלו קוציה כמו שכתבו ר"י קורקוס וחוזן איש⁽⁴⁹⁹⁾ נפאת השלתן⁽⁵⁰⁰⁾ וכו' וזה נדירה⁽⁵⁰¹⁾ וכו', ואולי כונתו כרש"י מועד קטן י"ג א'⁽⁵⁰²⁾.

(497) להלן הי"ד.

(498) בירושלמי שם.

(499) סי' יט ס"ק טז ד"ה והר"מ.

(500) בית ישראל (ס"ק לד).

(501) דהיינו שהכניס לשם בהמות כדי לזבל השדה, וכמבואר בדר"א (ס"ק קג).

(502) שפירש (בד"ה נטייה) שהולך לשדה זו זבל בעגלות.

[ציה"ל ס"ק רז]

דגם בשבת אין זה מלאכה דאורייתא⁽⁵⁰³⁾ וכו', פרק ז' דשבת הלכה ב' קשיב ליה בין תולדות חורש⁽⁵⁰⁴⁾.

(503) ומשום שאינו עושה הפעולה בידים, אלא היא נעשית על ידי הבהמות.

(504) ומה שנחשב הדבר מלאכה דאורייתא לענין שבת, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קלב-קלג) שהוא באופן שמוליך הבהמה ממקום למקום כדי שתטיל גללים, ומיד כשהוא מעמידה בשדה היא מטילה גללים, שבאופן זה נחשב הדבר כמעשיו. והגר"ד לנדו (ח"י שביעית עמ' עד) כתב שכיון שדרך לעשות עיקר מלאכה זו על ידי בהמות, העושה אותה על ידי בהמה נחשב כעושה בידים, וכמו שמצינו בחזו"א (סי' כה ס"ק לח ד"ה החורש, ובבא קמא סי' יד ס"ק יב).

[ציה"ל ס"ק רט]

וצ"ע קצת⁽⁵⁰⁵⁾ וראיתי בשם רי"ב⁽⁵⁰⁶⁾ דהפונה כשעור שתהא יפה לזריעה⁽⁵⁰⁷⁾.

(505) וביאר (מכתבים, כת"י), שאף שבאופן זה חטאו גדול יותר ויש טעם לקונסו, מ"מ י"ל שרק כשהיתה כוונתו כדי לזרוע בשמינית קנסוהו שלא יקיים מה שחשב, אבל כשהיה בדעתו לזרוע בשביעית לא קנסוהו בשמינית.

(506) בית רידב"ז על פאת השלחן (סי' א ס"ב).

(507) וכוונת הרמב"ם שקנסוהו באופן שעשה מלאכות אלו כשיעור שיועיל לזריעת השדה לשנה הבאה.

[בה"ל ד"ה הנוטע]

דקנה לא מצינו בכפלי שחולק⁽⁵⁰⁸⁾ וכו', ומסיק אין מוסיפין על הגזרה⁽⁵⁰⁹⁾ וכו', וכמו שכתבנו בדרך אמונה⁽⁵¹⁰⁾ וכו', נטיעה בשביעית דאורייתא כמבאר בגשין שם⁽⁵¹¹⁾ וכו', רבן גמליאל ברבי התייר תוספת שביעית⁽⁵¹²⁾.

(508) כן כתב בבה"ל לקמן (פ"ג היא שם בסוף הדיבור) ששמע אף מהבבלי שדי בטעם זה לאסור. אבל בבה"ל במקום אחר (פ"ד הט"ו ד"ה עבר) כתב שמפשטות סוגיית הגמ' בגיטין משמע שמשום חשד לחוד אין לאסור.

(509) ופירשו הר"ש סיריליא ומהר"א פולדא והפני משה (בפירושים לירושלמי שם), שגזרו רק שצריך לעקור, אבל אם לא עקר הפירות מותרים.

(510) ס"ק טז.

(511) וכפי שהוכיח החזו"א (בה"ל לעיל ה"ד ד"ה או הנוטע) מסוגיא זו כדעת הסוברים שאיסור נטיעה בשביעית הוא דאורייתא, ועיי"ש בבה"ל בביאור הוכחתו, ובישוב סוגיית הגמ' שם לדעת הסוברים שאיסור נטיעה בשביעית הוא מדרבנן.

ולדעת הסוברים שאיסור נטיעת יחור של אילן הוא דרבנן, ואיסור זריעת גרעין של פרי הוא דאורייתא (ראה דר"א לעיל ס"ק

כג

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

השביעית. אם תאמר בשוגג יקיים (ק) יאמר המזיד שזוגג הייתי: יג (קא) * החורש את שדהו (קב) או נרה (קג) או זבלה בשביעית (קד) כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית

דרך אמונה

באור ההלכה

ויבואו להתיר נטיעה בשביעית, ומכל מקום למד מהירושלמי דטעם דנחשדו לכוּדו גם פן סגי לאַסר דְבָנָה לא מצינו בבבלי שחולק⁵⁰⁸, ושני הטעמים נכונים ולכך פסק כשניהם. וראיתי בחזון איש שביעית סימן ד' סעיף קטן ד' שכתב על מה שאמרו בירושלמי שביעית פרק ב' הלכה ד' רבי בא רבי לא הוי יתבין בצור אַתָּא עובדא קומיהן (שאָחַד נטע פחות משלושים יום קדם שביעית או בשביעית עצמה) הורי רבי לא, 'שפכו פרותי, אַמר רבי בא אַני לא נמניתי עמהן כו', ומסיק אין מוסיפין על הגזירה⁵⁰⁹, וכתב מרן אפלו הוי עבדא בעירות המתרות (דהינו שִׁכְבְּשׁוּ עולי מצרים ולא עולי בבל) אפתי נהגו בהו שביעית כדתנן פרק ו' (מקזיב ועד הנהר) נאכל אכל לא נעבד, ודינן לענין נטיעה כארץ ישראל לכל דבר וקנסין לעקר משום מונין שלא יאמרו שנטעו בשביעית, אכל חשד ליכא שְׁהָיָה כְּבוֹר הַתִּיר רַבֵּן גְּמִלְיָאֵל עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ, ולא זכיתי להבין כי לא מצאתי נזכר רבן גמליאל בכל הענין, ואולי טעות סופר הוא וצריך לומר רבי, והכונה שְׁהָיָה רבי התיר הערים שִׁכְבְּשׁוּ עולי מצרים ולא עולי בבל כמו שכתוב בחלוין ז' א' ואמרין בירושלמי דמאי פרק ב' הלכה א' כל המנינים אסורים בקיסרין כו' (וקיסרין הוא מהערים שִׁכְבְּשׁוּ עולי מצרים ולא עולי בבל כמו שכתוב שם בירושלמי) הרי אלו בשביעית

התר, דישאל משמטין וגוים פטור, וישאל וגוים רבים על כותים, ומבאר דלא נחשדו שישאל נטען בשביעית וצ"ע. אַמְנָם לְמַעֲשֵׂה נִרְאָה דעת מרן בסימן י"ז סעיף קטן כ"ה כהראב"ד פרק ד' הלכה ט"ו דבמקומות שִׁכְבְּשׁוּ עולי מצרים ולא עולי בבל לא אמרינן יעקר ולא חשו גם למונין וכמו שכתבנו בדרך אמונה⁵¹⁰. וראיתי במעשה רוקח שהקשה למה הצר רבנו לטעם דנחשדו הרי הרמב"ם פוסק בכל מקום כרבי יהודא בגטין שם דבדאורייתא קניס שוגג אטו מזיד וכמו שפסק בפרק ו' משבת הלכה כ"ג, והרי אסור נטיעה בשביעית דאורייתא פמבאר בגטין שם⁵¹¹, ואם פן בלאו הכי קנסו שוגג אטו מזיד ויש לומר דרבנו הצרף לטעם דנחשדו לשביעית בזמן הזה שהוא דרבנן. (שוב התבוננתי דכונת מרן בפשוטו דרק טעם מונין שיש אכל טעם חשד ליכא שאין אסור לנטע בתוספת שביעית שְׁהָיָה רַבֵּן גְּמִלְיָאֵל כְּרַבִּי הַתִּיר תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית⁵¹² ואי לאו משום מונין אין אסור לנטע בתוספת שביעית, וכאן נטע פחות משלושים יום לפני ראש השנה ופשוט, וכן הוא בחזון איש סימן י"ז סעיף קטן ל"א): * החורש את שדהו וכו'. בשביעית פרק ד' משנה ב' תנן שדה שנתקוצה תזרע למוצאי שביעית שנטיעה או שגדירה לא תזרע למוצאי שביעית, ופרש הרע"ב שנתקוצה שנטלו קוציה בשביעית שנטיעה שנתקוצה היטב שכל העולם חורשין פעם אחת והוא חרש שתי פעמים, ומתניתין ארבי בשעת הסכנה שהיתה המלכות אונסת על המס המטל על הקרקעות והתירו לחרש בשביעית כדי לתן המס הקצוב מתבוננת למלך, ואם חרש שתי פעמים קנסוהו רבנן דחרישה אחת התירו ולא שתי חרישות. והכל תמהו על הרע"ב (עין פאת השלחן⁵¹³ וחזון איש סימן י"ז סעיף קטן ו' ומפרשי המשניות המלאכת שלמה ומשנה ראשונה ותוספות רבי עקיבא אגרי) ובפאת השלחן הקשה עליו ארבע קשיות. א' איך המשנה מיני בזמן שהמלכות אונסת, הרי רק בימי רבי ינאי היה זה כדאמר מכריז רבי ינאי פוקו וזרעו בשביעית⁵¹⁴ משום ארנונא, ב' כל הראשונים לא פרושו כן, ג' איך אמרו לא תזרע למוצאי שביעית הרי גם בשביעית עצמה התירו לזרע משום ארנונא פמבאר בסנהדרין כ"ו, ד' שזה סותר הירושלמי⁵¹⁵ דמאן דאמר שנטלו קוציה סבירא ליה נטיבה הנינו חרישה אחת, ואיך מוכה שטרא לבי תרי וכן הקשו שאר המפרשים, עוד הקשה בחזון איש

ציון ההלכה

(ל"ג) רש"י גטין ג"ד א' ד"ה תא שמע: (כ"ג) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן י"ז ודלא כהרע"ב פרק ד' דשביעית משנה ב'⁴⁹⁶: (ל"ג) שם סימן י"ד סעיף קטן ב': (ל"ד) דהא רבנו פסק⁴⁹⁷ כמאן דאמר⁴⁹⁸ נטלו קוציה כמו שכתבו ר"י קורקוס וחזון איש⁴⁹⁹ ופאת השלחן⁵⁰⁰, ואם פן גם בחרישה ראשונה שהיא להמית הקוצים קנסין ליה כמו שכתבו ר"ש ורא"ש, וזהו נרה ועין פאת השלחן. ומרן כתב בסימן י"ט סעיף קטן ט"ז שצריך לומר או דרה וזה נדירה⁵⁰¹, וצ"ע דהא רבנו כתב אחר כך או זבלה, ואולי כונתו כרש"י מועד קטן י"ג א'⁵⁰², אכל אם פן הוא זו ואין צריך לומר זו: (כ"ה) עין רש"י מועד קטן י"ג א' בכורות ל"ד ב' וכן פרש שם במועד קטן ר"ש בן היתום והמאירי: (ל"ו) עין ר"ש וחזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן י"ג ועין מה שכתבנו לקמן פרק ב' הלכה ד' במחלקת רבנו והר"ש: (ל"ז) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן ט"ו. אך מה שכתב מרן דגם בשבת אין זה מלאכה דאורייתא⁵⁰³, צ"ע בירושלמי פרק ו' דשבת הלכה ב' חשיב ליה בין תולדות חורש⁵⁰⁴ וכן כתב רבנו גרשם בכורות ל"ד ב': (ל"ח) עין מעשה רוקח הלכה ו' ד"ה ושורין. ומה שכתב המאירי במועד קטן י"ג א' שיש מתירין לכתחלה, לא הכנתי: (ל"ט) פן נראה פשוט וצ"ע קצת⁵⁰⁵ וראיתי בשם ריב"ז⁵⁰⁶ דהכונה כשעור שטהא יפה לזריעה⁵⁰⁷, והלשון לא משמע כן:

כד

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

(קה) קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית. (קו) ואין חוכרין אותה ממנו (קז) כדי לזרעה (קה) אלא תהי בורה לפניו. (קט) ואם מת יזרענה בנו: יד (קי) * המעביר קוצים מארצו

באר ההלכה

דרך אמונה

(קה) קונסין אותו ולא יזרענה בו⁵¹⁶. (יז) ואם אחרים עשו שלא מדעתו אין לקנסו⁵¹⁷, אבל אם כונו לטובתו ולדעתו⁵¹⁸ הרי הוא כאלו עשה⁵¹⁹: (קו) ואין חוכרין אותה ממנו⁵²⁰. (יח) אפלו לאחר שביעית: (קז) כדי לזרעה. כדי שלא ירויח מהעברה שעשה, (יט) וכן אם מכרה אסור ללוקח לזרעה כדי שלא ירויח שיקפצו קופצים לקנותה. ואם עבר וזרעה הזרעים מתרים, (יג) ואפלו הוא עצמו עבר וזרעה אין הזרעים נאסרין אם אין בהן משום ספיחין כדלקמן ריש פרק ד', ומתו לחכר ממנו השדה אחר שזרעה. וכל זה אם ישאל עשה אבל אם גוי עשה כן בשדהו מתו לישאל לחכרה ממנו כדי לזרעה למוצאי שביעית כדלקמן פרק ח' הלכה ח'⁵²¹, אבל מישאל חשוד אסור לחכר אף על פי שיש שהות במוצאי שביעית לחרש קדם זמן הזרע, דכיון שהישאל חשוד הוא חישין שמה יחרשנה בשביעית: (קח) אלא תהי בורה לפניו. (כט) אבל אם אחר רוצה לזרעה שלא בחכירות ובמכירה והבעלים לא ירויח מזה כלום מתרת⁵²²: (קט) ואם מת יזרענה בנו. (כ) דבכנו לא שיק לקנס עשה עברה: יד (קי) המעביר קוצים מארצו. (כ) אפלו קוצים מחברים, ואף על גב שעשה אסור כיון שאינו אלא הכשר לחרישה שלא נחרשה עדין לא קנסוהו, וכן במסקל⁵²³:

דסיפא דשדה שנטיבה בית שמאי אומרים אין אוכלין פרותיה בשביעית ודאי מירי שלא בזמן שהמלכות אונסת. והנה מה שהקשה דרך בימי רבי יצאי התירו משום ארנוגא ולא בזמן המשנה תמיה מאד, דהא בסנהדרין כ"ו א' אמרין דהא דתנן התם משרבו האגסין חזרו לקרותן סוכרי שביעית, הינו משרבו הארנוגא והתירו וכדמיתי שם מרבי יצאי, אם כן על כרחך בזמן המשנה כבר היו הארנוגא והתירו, ומה שהקשה דהא בזמן שהתירו משום ארנוגא מתו גם לזרע, כבר תרצו בתוספות אנשי שם דאין מתו לזרע אלא מה שצריכין עבדי המלך בלבד כמו שכתב רבנו בהלכה י"א אבל במוצאי שביעית מתו לזרע לגמרי, אבל אם חרש שתי חרישות שזה אינו צרך המלך אסרוהו גם לזרע במוצאי שביעית, ומה שהקשו שכל הראשונים לא פרשו כן, נראה שהוא פרש כן על פי הירושלמי וזה לשון הירושלמי שדה שנחקצה כו' תמן אמרין בשנטלו קוציה ורבנן דהכא אמרין בשחריש, על דעתיהו דרבנן דהכא איהו הטיב כל העם חורשין פעם אחת והוא חורש שתי פעמים וכא כן (פרוש), דפריד למה דוקא בשתי פעמים קנסו ולא בפעם אחת הרי מן התורה גם פעם אחת אסור) אמר רבי יוסי כן רבי בון תמן אין המלכות אונסת ברם הכא המלכות אונסת, רצה לומר דמה דאסור גם פעם אחת הוא כשאין המלכות אונסת אבל משנתנו מירי כשהמלכות אונסת שאז מתו לחרש פעם אחת, וכדמיתי מהא דרבי יצאי, ולכן לא קנסוהו אלא כשחרש שתי פעמים שבזה אין המלכות אונסת, וכן פרש מהר"א פולקא וכעין זה פרש הפני משה עין שם, הרי מבאר בירושלמי דמתניתין מירי בזמן שהמלכות אונסת. ומה שהקשה איך מזהב שטרך לבי תרי דפרש ברישא נטלו קוציה ובסיפא חרש שתי פעמים והוא דלא כמו, יש לומר דסביא ליה דלמאי דמסיק

איהו הטיב כו' גם הפאן דאמר הראשון סביא ליה כן דאם לא כן למה נקט טיוב ולא נקט חרישה, תדע דבתוספתא פרק ג' הלכה ו' קתני בסיפא איוו היא שדה שנטיבה כל זמן שבני אדם חורשין חמט והוא חורש שש, שש והוא חורש שבע. והא דקתני רישא שנחקצה ולא קתני שנחרשה פעם אחת, משום דברישא מירי בכל גוני בין בזמן שהמלכות אונסת בין כשאין אונסת דאז בכל גוני לא קנסוהו בנטלו קוציה, וסיפא גם כן מירי בכל גוני דבנחרשה שתי פעמים תמיד קנסוהו ואפלו בזמן שהמלכות אונסת, ומה שהקשה עוד בחזון איש דהא סיפא דשדה שנטיבה בית שמאי אומרים אין אוכלין פרותיה בשביעית על כרחך מירי כשאין המלכות אונסת, הנה מרן לישטתה אזיל⁵²⁴ דבזמן שהמלכות אונסת ושללו להן מה שהכינו מששית התירו להן לזרע כדי שיהא להן מה לאכל, אבל לפי מה שהבאנו בהלכה י"א בציון ההלכה בשם הרמ"ה שלא התירו לאכל אלא לזרע לצרך המלך וכן נראה מלשון רבנו שלא התירו אלא מה שצריכין עבדי המלך בלבד וכן כתבו הר"י קורקוס ומרכבת המשנה, אם גם סיפא שפיר מירי גם בזמן שהמלכות אונסת ומכל מקום אין אוכלין פרותיה בשביעית לבית שמאי ובית הלל סברי דאף על גב דאסור לזרע רק לצרך עבדי המלך מקל מקום בדיעבד אם עבר לזרע אין אוסרין. ואפשר דגם בית שמאי אין אוסרין אלא בנטיבה דהינו בנחרש שתי פעמים שפיון שגם חורש באסור אוסרין גם הפרות, ואיתי שפיר דנקט נטיבה: * המעביר קוצים מארצו. משמע דוקא מארצו אבל אם עשה כן בשדה חברו אף על פי שכוון לטובתו לא קנסו גם בחרישה כיון שהשני לא עשה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, מיהו אם צוהו ודאי אסור. אף יש לעין מנא ליה לרבנו זה⁵²⁵, ואפשר דרבנו נקט מארצו משום דמארץ חברו לפעמים גם לכתחלה מתו עין לקמן פרק ב' הלכה ח' אם נוטל משדה חברו אף על פי

ציון ההלכה

(יז) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן ב': (יח) פרי חדש: (יט) ירושלמי⁵²⁴ וכפרוש הרא"ש⁵²⁵: (יג) ר"ש כן הוהו מועד קטן י"א א' וכן דעת רבנו כדלקמן פרק ד' הלכה ט"ו: (כ) תוספתא שביעית פרק ג' הלכה ז': (כט) רא"ש שביעית פרק ד' משנה ג' עין שם וכן הוא בתוספתא הנ"ל: (לט) ראב"ד בתורת הכהנים בהר פקשה א"כ⁵²⁶: (מ) בכורות ל"ד ב': (מ) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן ט"ז וכפרוש רבנו גרשם בכורות שם ותמו על התוספות⁵²⁷:

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

[דר"א ס"ק קה]

קונסין אותו ולא יִרְעָנָה כו'⁵¹⁶). ואם אֲחֵרִים עָשׂוּ שְׁלֹא מִדְּעֵתוֹ אין לְקַנְסוֹ⁵¹⁷, אֲבָל אִם כִּנְוָה לְטוֹבָתוֹ וּלְדְעֵתוֹ⁵¹⁸ הָרִי הוּא כָּאֵלוֹ עָשָׂה⁵¹⁹.

516) ושיעור משך הזמן שקנסוהו בשמינית, כתב הערוך השלחן (סי' יז ס"ב) שהוא לכל השנה של מוצאי שביעית, וכן דעת רבינו (מכתבים, כת"י, שיח השמיטה עמ' רג) והגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' פט). וראה בדברי הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קלד) בענין זה.

ולאחר השנה השמינית, כתב הערוך השלחן (שם) שרשאי לזרוע מיד אף אם נשאר שבח בשדה ממה שעשה בשביעית, ואינו צריך לקלקל את מה שהשביח בשביעית, ודי במה שקנסוהו לא לזרוע כל השנה השמינית.

ואם הפך העפר או קלקל אותו בצורה שהתבטלה לגמרי תועלת החרישה, כתב רבינו (שם עמ' רד) שלא נתבטל בזה הקנס שקנסוהו חכמים, ואסור לזרוע בשדה זו במוצאי שביעית.

517) ואם עשה אחר עבורו שלא ברצונו, ולא היה נוח לבעלים בכך, כתב הגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"ג סי' קנח) על פי התורת גיטין (מד, ב) בדעת התוס' (גיטין שם), שאף שאין לקנוס את בעל הקרקע, מ"מ עליו להמתין לאחר שביעית כשיעור זמן כדי שתיעשה מלאכה זו בזמן היתר, כדי שלא ינהג מהאיסור שנעשה בשדהו. אולם מדברי הרמב"ם להלן (ה"ד) דקדק (שיעורי שבט הלוי עמ' צה) שאף באופן שעשה הבעלים עצמו מלאכה האסורה, באופן שלא קנסוהו שלא לזרוע למוצאי שביעית, רשאי הוא לזרוע מיד, ואין צריך להמתין כשיעור זמן שתהיה המלאכה שעשה ראויה להיעשות בהיתר. וראה בה"ל להלן (ה"ד ד"ה המעביר).

518) וקבלן שקלקל קרקע של בעלי הבנין, ומילא בה עפר בשביעית לתקן מה שהזיק, ודבר זה מועיל לזריעתה, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שראוי לבעל הקרקע להחמיר ולא לזרוע בה בשמינית, ואף באופן שלא הועילו מעשיו של הקבלן לגמרי, ועדיין הקרקע צריכה תיקון מסויים לפני זריעתה.

519) ואם עשה גוי עבורו ועל פי רצונו, כתב הגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"ג סי' קנח) שגם באופן זה קנסוהו, משום שעבר איסור באמירה לגוי, ועוד, שאם לא יקנסוהו באופן זה, קרוב הוא לבוא לידי מכשול, שיאמר לגוי לעשות עבורו.

[דר"א ס"ק קז]

וְאֵין חוֹכְרִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ⁵²⁰.

520) ואף אם חרש הבעלים חרישה ראשונה בלבד, שהיא נעשית כדי להמית את הקוצים, כתב הגר"ש וואזנר (שם) שאף באופן זה קנסו את הבעלים, ואין חוכרים ממנו את הקרקע לאחר השביעית.

[דר"א ס"ק קז]

כְּדִלְקֵן פֶּרֶךְ חִי הֶלְכָה חִי⁵²¹.

521) וראה דר"א שם (ס"ק קז) ש"א שמותר אף להתנות עם הגוי לחכור ממנו שדה חרושה במוצאי שביעית, אע"פ שלצורך כך יחרוש אותה הגוי בשביעית, עי"ש בביאור הטעם לזה.

[דר"א ס"ק קח]

וְהַבְּעָלִים לֹא יִרְוִיחַ מִזֶּה כָּלוּם מִתָּר⁵²².

522) ואע"פ שהזרוע בה יחזיק טובה לבעל הקרקע ומרויח בעל הקרקע בכך, כתב הערוך השלחן (סי' יז ס"ג) שאין זה נחשב הנאה האסורה ממלאכה שנעשתה בשביעית. וכן משמע מדברי הראב"ד המובאים בדר"א, שמתיר לאחרים לזרוע בשדה זו אף באופן שהם מחזיקים לו טובה. והוסיף רבינו (שיח השמיטה עמ' רד) שאף כשנותן לידידו רשות לזרוע בקרקע זו לעצמו במוצאי שביעית, אין לאסור.

ואם נתן הבעלים את הקרקע לאחר במתנה, כתבו מהרי"ט אלגאזי (הל' בכורות פרק חמישי אות מג ס"ק ד) והרידב"ז (בית רידב"ז על פאת השלחן סוף ס"ב) שאף זה נדון כמכר, כיון שנתן לו את הקרקע מחמת טובה שעשה לו, ואם יהיה מותר למקבל לזרועה מיד, נמצא שהנותן מרויח ממה שחרש בשביעית, ולכן אסור למקבל המתנה לזרוע את הקרקע במוצאי שביעית. [ומ"מ באופן המבואר לעיל שהבעלים נותן לאחר רשות לחרוש בשדהו בשמינית, י"ל שמוותר אף לדעתם, שהרי אינו נותן את שלו מה מחמת טובה שקיבל, אלא נותן לאחר רשות לחרוש בשעה שהוא עצמו אינו יכול לחרוש. וראה ב"י (י"ד סי' רטז סוף אות ז), שהנותן לאחרים דבר ומוודיעם שדבר זה אסור עליו, אין לו טובת הנאה מכך].

ואם הפקיר את השדה, כתב מהרי"ט אלגאזי (שם ס"ק ה) שמותר למי שזכה בה לזרוע בה במוצאי שביעית.

[דר"א ס"ק קי]

לְחִרְיֵשָׁה שְׁלֹא נִתְרָשָׁה עֲדִין לֹא קָנְסוּהוּ, וְכֵן בְּמִסְקָל⁵²³.

523) וכן אם עשה בה זימור או מלאכה אחרת המועילה לצמיחת גידולי השנה הבאה, ביאר הגר"צ אבא שאול (אור לציון פרק א תשובה יט) שלא קנסוהו שלא לגדל בקרקע זו בשנה הבאה.

[ציה"ל ס"ק ריב]

וְרוֹשֵׁלְמִי⁵²⁴ וְכַפְרוֹשׁ הָרֵא"ש⁵²⁵.

524) פ"ד ה"ב.

525) פ"ד מ"ב.

[ציה"ל ס"ק רטז]

וְרֵאב"ד בְּתוֹרַת כְּהֵנִים בְּהַר פְּרָשָׁה א'⁵²⁶.

526) פ"א ה"ה.

[ציה"ל ס"ק ריח]

וְתָמָה עַל הַתּוֹסְפוֹת⁵²⁷.

527) בכורות שם (ד"ה שנתקוצצה), שכתבו שאין לפרש שהיו בה קוצים מחוברים ונטלם, דא"כ לא תזרע למוצאי שביעית כיון שבנטילת הקוצים עבר על איסור תורה. והחזו"א שם תמה על דבריהם, ודעתו שאין חילוק בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן בדין זה, אלא החילוק הוא אם הוכנה הקרקע לזריעה על ידי מעשיו או לא, וכמבואר בדר"א.

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

[דר"א ס"ק קיג]

להשתמר בקרקע שפן דרךן ואין פונתו לזריעה⁽⁵³⁰⁾.

530 וזרעים ששהו בשביעית במחסן שהיתה בו לחות והתפתחו מאליהם ולא היתה דעת הבעלים לכך, דעת הגרב"צ אבא שאול (אור לציון פרק א תשובה ג) שאין בגידוליהם איסור ספיחים וכן אין נוהגת בהם קדושת שביעית, כיון שאין זה כדרך זריעה.

[דר"א ס"ק קטז]

שאין דרך זריעה בקנה ולכן מתיר⁽⁵³¹⁾ וכו', אכל אם טמון כלו אין מתיר⁽⁵³²⁾ וכו', ויש אומרים⁽⁵³³⁾ שלעולם אין מתיר.

531 וכל זה משום שטומן אותם על דעת ליטלם לאחר זמן, אבל אם מניח זרעים או גרעיני פרי ואין דעתו ליטלם משם אח"כ, מבואר בציה"ל לעיל (ס"ק יח) שחשש החזו"א לאיסור אם יכולים הם להשתרש ולצמוח, אע"פ שאינו מכסה אותם בעפר, ואין כוונתו שיזרעו בקרקע.

532 אף אם דעתו להוציא לאחר זמן, וכמבואר בדר"א לעיל (סוף ס"ק יא, ו-גד), ולא הותר כאן אלא באופן שניכר שהוא דרך הטמנה ולא דרך זריעה.

533 וביאר (מכתבים, כתי"י) שהיא דעת הראב"ד (הל' כלאים פ"ב ה"א) המובאת בחזו"א (ס"י יב ס"ק ג), וראה מה שכתב בחזו"א שם בדעת הר"ש (כלאים פ"א מ"ט).

[דר"א ס"ק קיח]

ואפלו השחירו⁽⁵³⁴⁾ והשרישו מתר כיון שאין פונתו אלא להטמין⁽⁵³⁵⁾.

534 אף שמבואר לקמן (פ"ד ה"כ) לענין בצלים שירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו, שאם השחירו עלי הבצלים הרי הם אסורים משום ספיחי שביעית, מ"מ כאן אין חילוק בין השחירו ללא השחירו.

535 והוסיף החזו"א (מעשרות ס"ו ו ס"ק טז) שכיון שדעתו בפירוש ליטלם לאחר זמן קצר, לא ניחא ליה בצמיחתו.

[דר"א ס"ק קיט]

משום זורע⁽⁵³⁶⁾ בשביעית⁽⁵³⁷⁾.

536 ומבואר בדר"א לעיל (סוף ס"ק יא) שאיסורו הוא מן התורה, וראה בביאורים שם בטעם הדבר. ומ"מ אם דעתו להוציא מהקרקע לפני שישרישו, מבואר בביאורים שם בשם החזו"א שאינו אסור מהתורה אלא מדרבנן.

537 ולענין איסור ספיחין וקדושת שביעית, מבואר בדברי הר"ש (הובא בדר"א לעיל ס"ק טז) שהם נוהגים בגידולים באופן זה, ובציה"ל (ס"ק רכו) מבואר שאף דעת הרמב"ם כן.

[דר"א ס"ק קכ]

ולכן אין מתיר אלא בתנאים אלו⁽⁵³⁸⁾.

538 וכשההטמנה בתנאים אלו, ביאר במנחת שלמה (שביעית פ"ה מ"ב) שמותר להטמין אף לכתחילה, אע"פ שלשון המשנה והרמב"ם הוא 'הטומן', שמשמעותה בכמה מקומות דיעבד.

[דר"א ס"ק קכא]

כגון בצלים⁽⁵³⁹⁾.

539 וראה בה"ל (ד"ה הטומן), שיי"ל שבצלים אין דינם כלוף, ואף בשיעור מועט יותר אינו נראה כזורע ומותר.

[ציה"ל ס"ק רכא]

צינתי בפרק ב' דכלאים הלכה י"א⁽⁵⁴⁰⁾.

540 בציה"ל שם (ס"ק נה) הובא מקור לזה מדברי הרמב"ם (פכ"ה מהל' שבת ה"ט"ו). ועוד מבואר בדר"א שם (ס"ק מא) על פי הראב"ד (הל' כלאים שם), שהוא הדין בטומן לפת וצנונות יחד.

[ציה"ל ס"ק רכב]

וכן כתב בפאת השלקון⁽⁵⁴¹⁾.

541 בית ישראל (ס"ק מ).

[ציה"ל ס"ק רכד]

צינתי בהלכות כלאים שם⁽⁵⁴²⁾.

542 ושם הובא מקור הדבר, מהחזו"א כלאים ס"ג ס"ק יג.

[ציה"ל ס"ק רכה]

צינתי שם⁽⁵⁴³⁾.

543 מקור הדבר הוא בחזו"א שם.

[ציה"ל ס"ק רכו]

כדאינתא בירושלמי⁽⁵⁴⁴⁾ וכו', וצריך לומר דעדיף מעלו מאליהן⁽⁵⁴⁵⁾.

544 כלאים פ"א ה"ט.

545 ביאר מהר"י קורקוס, שכיון שכאן הדרך להטמין כן כדי לשומרם, נחשבים כתלושים אף כשהם בקרקע, ונחשב כמו גידולים שגדלו בתלוש ולא במחובר, ולכן אין בהן איסור ספיחין וקדושת שביעית.

[ציה"ל ס"ק רכז]

צינתי בכלאים שם דעת רב האי גאון⁽⁵⁴⁶⁾.

546 הובאו דבריו בר"ש (כלאים שם) ובתוס' (שבת ג, ב, עירובין עז, א). ומבואר בדר"א (שם ס"ק ג) שלדעה זו אף אם העלים מגולים נחשב דרך זריעה, ודוקא אם מקצת האמהות מגולות אינו דרך זריעה.

[ציה"ל ס"ק רכט]

כן כתב רבנו בפרוש המשניות⁽⁵⁴⁷⁾ ויש חולקין⁽⁵⁴⁸⁾.

547 פ"ה מ"ב. ושם פירש כן כוונת הירושלמי (שם ה"ב) המובא בבה"ל (ד"ה הטומן את הלוף).

548 רש"י (שבת ככו, ב) פירש שהוא מין קטנית. ולפי זה צריך לפרש את דברי הירושלמי (שם) כפירוש הר"ש שיריליאו (שם), שכוונתו לבאר שדין לוף ודין בצלים שוה.

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

כה

בשביעית בדי לתקנה למוצאי שביעית, (קיא) או שסקל ממנה אבנים אף על פי שאינו רשאי לא קנסו אותו (קיב) ומתיר לו לזרעה במוצאי שביעית: טו (קיג) הטומן (קיד) לפת וצננות (קטו) וכיוצא בהן בשביעית (קטז) אם היו מקצת (קיו) העליון מגליו (קיח) אינו חושש (קיט) ואם לאו אסור. (קכ) * הטומן את הלוח (קכא) וכיוצא בהן (קכב) לא יפחת מארבע קבים

דרך אמונה

באור ההלכה

שהוא קבלן גומם עד הארץ, ומוכח התם דאפלו נתפון לתמן שדהו, ודלא נתפון לתמן שדהו בלאו הכי מתיר שם עין שם, שוב ראיתי דשם משמע משום דמסתמא לא ניחא ליה להשביח⁽⁵⁵²⁾ וצ"ע, ומכל מקום נראה דכל זה כשנטל גדר וכתאי גונא שאין נטר כל כך שמנקה שדהו ויש לומר דכונתו לטל לכנין, אבל כשמשקל ממש שדהו ונטל כל האבנים הגדולים עם הקטנים שנטר היטב שמנקה שדהו לזריעה אסור גם בשדה חברו, ורבונו נקט 'מארצו' דאז בכל גונא אסור ומכל מקום לא קנסוהו שלא תזרע למוצאי שביעית, אבל בחרישה כהאי גונא אפשר דאסור לזרע גם אם עשה בשדה חברו. מיהו גם בהלכה י"ג כתב רבנו החורש את שדהו וצ"ע⁽⁵⁵³⁾. ומה שקתב רבנו דהסוקל את שדהו לא קנסו צ"ע מקור רבנו לזה, ובכסף משנה קתב שהוא במועד קטן דף ג', וכונתו דשם נזכר שאסור לסקל אבנים בשביעית אבל לא נזכר שם כלל אם קנסוהו או לא, ואולי רבנו קתב מסבא דלא תימא דוקא נטלו קוצייה, קא משמע לן דכל מלאכה שאינה בגוף הקרקע לא קנסו, ודרך רבנו בכמה דוכתי להוסיף על הדגמאות שבגמרא כמו שכתבנו בסוף ספר קריית מלך⁽⁵⁵⁴⁾, או לכתב וכל כיוצא בהן דלא תימא דוקא קתני: * הטומן את הלוח וכיוצא בהן כו'. בירושלמי שביעית פרק ה' הלכה ב' עד ג' דין לוח בצלים (מה דינן), אמר רבי יונה היא לוח היא בצלים אמר רבי יוסי מסתבא בצלים אפלו פחות מכאן מתר דאינון שפון, פרש מהר"א פולדא שהן חלקין ונדבקין ביותר⁽⁵⁵⁵⁾. והנה רבנו שקתב וכיוצא בהן, פרשו הפרי חדש והפאת השלחן שפסק רבבי יונה, וכתב בתוספות חדשים בשם שושנים לרדו שטעמו משום דלא ידעינן כמאן נפסק ופסק לחומרא משום דעקרו דאורייתא. וצ"ע שהרי אינו אלא מפני מראית העין, ויש לפרש להפך דרבנו פסק רבבי יוסי ולכך כתב וכיוצא בהן דהינו דוקא סוג כנה כמו לוח אבל בצלים שהן חלקים אינן כיוצא בהן⁽⁵⁵⁶⁾ ואפשר שיש להן שעור אחר, ומה שלא כתבו רבנו בהדיא משום דהירושלמי לא כתב שעורו רק כתב אפלו בפחות מכאן ולא כתב כמה, לכן סוף רבנו במה שקתב וכיוצא בהן דמשמע דאי לא כיוצא בהן צריך לשער שעור שלא יהא נראה כזורע. והנה לפי דעת הר"ש בכלאים פרק א' משנה ט' דהטומן לפת וצננות אין צריך שיהו עליו מגליו לענין שביעית וההתר הוא באפן דתנן הכא כמו שקתב מרן

(קיא) או שסקל ממנה אבנים. (יט) אפלו אבנים מחברים וכו"ל: (קיב) ומתיר לו לזרעה. וכל שכן להחכימה או למכרה לאחרים: טו (קיג) הטומן לפת וצננות. (יט) להשתמר בקרקע שפן דרפן ואין כונתו לזריעה⁽⁵⁵⁰⁾: (קיד) לפת וצננות. (כג) רצה לומר, או לפת או צננות (כג) ואפלו לא טמן אגדה, ואף על גב דבפרק ב' דכלאים הלכה י"א הצריך דוקא אגדה, הני מלי גבי כלאים שהחמירו מפני מראית העין אבל כאן אין צריך, (כג) ויש אומרים דגם כאן צריך דוקא אגדה: (קטו) וכיוצא בהן. (כג) שאר ירקות אף על גב דלפעמים ניחא ליה בהשרשתן כיון דהשתא לא ניחא ליה מתר: (קטז) אם היו מקצת העליון מגליו. (כג) שאז נטר שאין חפץ בהשרשתן שאין דרך זריעה בכך ולכן מתר⁽⁵⁵¹⁾. (כז) ודוקא במגליו אבל אם טמון כלו אין מתר⁽⁵⁵²⁾ אלא באפן שיתבאר בסמוך, שאם לא כן הנה ליה כזורע בשביעית, ויש אומרים⁽⁵⁵³⁾ שלעולם אין מתר אלא באפנים שיתבאר בסמוך ואם לא כן אסור משום זורע בשביעית, וכאן לא קאמר אלא שאם מקצת עליו מגליו אין בגדולין משום קדשת שביעית ולא משום אסור ספיחין וכו' סגי שמקצת עליו מגליו: (קיו) העליון מגליו. (כז) ויש אומרים דדוקא אם האמהות מגליו מקצתן ולא העלים: (קיח) אינו חושש. (כח) ואפלו השחירו⁽⁵⁵⁴⁾ והשרישו מתר כיון שאין כונתו אלא להטמין⁽⁵⁵⁵⁾, ואפלו להמתירין בפרק ב' מכלאים הלכה י"א בהשרישו כמו שבארנו שם בעור השם, כאן מתר: (קיט) ואם לאו אסור. משום זורע⁽⁵⁵⁶⁾ בשביעית: (קכ) הטומן את הלוח. (כט) הוא מין בצל לפי דעת רבנו, ודרך הנה להטמינו בארץ, (לט) וכאן מירי שטמנו כלו בארץ ולכן אין מתר אלא בתנאים אלו⁽⁵⁵⁸⁾ וכו"ל לפי דעת רבנו: (קכא) וכיוצא בהן. (לג) כגון בצלים⁽⁵⁵⁹⁾: (קכב) לא יפחת מארבע קבין. (לג) כי אם טמן דבר

ציון ההלכה

(יט) שם: (כ) ר"ש פרק א' דכלאים משנה ט': (כג) צינתי בפרק ב' דכלאים הלכה י"א⁽⁵⁴⁰⁾: (כג) חזון איש כלאים סימן ג' סעיף קטן י"ג (וחזר בו ממה שקתב בשביעית סימן י"ב סעיף קטן ג') וכן כתב ר"י קורקוס ומעשה רוקח: (כג) כן נראה בר"ש פרק קמא דכלאים משנה ט' וכן כתב בפאת השלחן⁽⁵⁴¹⁾: (כג) צינתי בהלכות כלאים שם⁽⁵⁴²⁾: (כג) צינתי שם⁽⁵⁴³⁾: (כז) חזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן ג'. וגם רבנו מודה לדיו הר"ש שאין בו אסור ספיחין ולא קדשת שביעית כדאיתא בירושלמי⁽⁵⁴⁴⁾ וכן כתב ר"י קורקוס וצריך לומר דצריך מעלו מאלוה⁽⁵⁴⁵⁾: (כז) צינתי בכלאים שם דעת רב האי גאון⁽⁵⁴⁶⁾: (כח) חזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן ג' במסקנתו: (כט) כן כתב רבנו בפרוש המשניות⁽⁵⁴⁷⁾ ויש חולקין⁽⁵⁴⁸⁾: (ל) כנ"ל בשם החזון איש: (לג) ירושלמי⁽⁵⁴⁹⁾ ועין פרי חדש ופאת השלחן⁽⁵⁵⁰⁾, ובתוספות חדשים משמע דמספק פסק רבנו כן⁽⁵⁵¹⁾: (לג) ויש רבנו בפרוש המשניות:

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

(קכג) על גבה טפח (קכד) וטפח עפר על גביו. (קכה) וטומנו במקום דריסת האדם (קכו) כדי שלא יצמח. (קכז) ומתר למרס בארו בשביעית (קכח) אבל לא יכסח: **זו בראשונה היו אומרים (קכט) * מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שדהו. (קל) והוא שימל**

באר ההלכה

(הבאנו בדרך אמונה), אם כן צריך לומר דהמשנה סמכה על מה דתנן הקא ותני ליה התם אגב דיני פלאים ושבח, אם כן לאו דוקא לוף דהוא הדין לפת וצננות. מיהו שם אמר רבי יוחנן דהוא הדין כל הירקות אם כן משמע דבכלל שיהו דינו וזהו כרבי יונה ולא כרבי יוסי, דאלו היה חילוקים הנה ליה למתני דהא המשנה שם סומכת על משנתנו, אבל רבנו דמפרש דדוקא מקצת עליו מגלין אם כן סבירא ליה דמקצת עליו מגלין אין צריך לתנאים שלנו כמו שכתב מרן בחזון איש אם כן אין לנו ראיה לפסק כרבי יונה: * **מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים כו.** הינו בין הלוישים בין מחברים שיהו מסקל כמו שכתוב בתוספתא צרורות וחרסים ועין תוספות עבודה זרה נ' ב⁵⁸². וראיתי בספר ארחות רבנו חלק ב' בדיני שביעית סימן קכ"ה⁵⁸³ שמביא בשם אומר"ר זולה"ה שצדד דבחצר שיש בה גנה ורועה מתר לנקות עם מגרפה ואין בזה משום מסקל, דמסקל לא מצינו אלא בשדה העומדת לזריעה

דרך אמונה

מועט מחזי כזורע אבל דבר מרבה נכר שאין כונתו אלא להטמין: (קכג) על גבה טפח. (קכד) וטפח עפר על גביו. (קכה) וטומנו במקום דריסת האדם. (קכו) שאפלו עשה כל זה צריך גם כן שיטמינו במקום שלא יצמח כדי שלא יאמרו שזרע בשביעית⁵⁸⁸: (קכז) **כדי שלא יצמח.** (קכח) **אבל לא יכסח** ועשבים של חרס מתר בכל גונו⁵⁸⁹ ששם אין יכול לצמח⁵⁹⁰: (קכז) **ומתר למרס בארו בשביעית.** (קכו) **שמשקין עפר הארו ומערבבין המים בעפר שכן דרך לעשות בארו** (קכח) **ואם לא יעשה כן יפסד הארו**⁵⁹¹ אף על פי שהקרקע לא יפסד מתר כג"ל סעיף קטן פ"ה. (קכט) ומכל מקום לא התר אלא בזמן ובמקום שהוא

נחויז לכך אבל אפשר שיש ארו שגדל במי גשמים לכד אלא שבזמן שהוא צמא ואינו שותה הוא נפסד יותר משאר מין ומתר אף למרס. (קכט) ומירי במקום שאין בו אסור ספיחין כגון בארבעה שדות המבאר לקמן בפרק ד' הלכה ד' או במקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי ככל שאין בו משום ספיחין כמו שכתוב שם הלכה כ"ו, אי נמי ביוצאין משביעית לשמינית ואין חיב לעקרו כדן ספיחין הרבין כיון שהולכין בהן אחר גמר פרי כמו שכתוב שם הלכה י"א וגמרו ייהיה בשמינית וצ"ע. (קכט) ולפי דעת הר"ש והרמב"ן שאם השרישו לפני ראש השנה של שביעית אין בהן משום ספיחין [וקימא לן כן כמו שיתבאר שם בהלכה י"א י"ב] מירי בכהאי גונו, שאם אסורין משום ספיחין אין שום היתר להשקותן: (קכח) **אבל לא יכסח.** (קכט) שאין חותכין עליו של הארו (קכט) ולא לנכשו (קכט) שאין בזה פסידא גמורה אלא הרוחה ולא התירו: **זו (קכט) מלקט אדם עצים ואבנים**⁵⁹². ועשבים⁵⁹³ מתוך שדהו⁵⁹⁴. (קכט) וכן צרורות וחרסים, (קכט) ודוקא אם צריך לעצים⁵⁹⁵ או האבנים⁵⁹⁶ לבנין⁵⁹⁷ אבל אם עושה לתקן הקרקע שיהא ראוי לזריעה⁵⁹⁸ אסור, ואפשר שאם בלא זה היה מלקט בשביל העצים אף שיש לו נחותא בתקון הקרקע מתירו⁵⁹⁹: (קל) **והוא שימל הגם הגם**⁶⁰⁰. (קכו) ואפלו אם הם פחותות מאבני כותף⁶⁰¹ ואף שנוטל הנוגעות בארץ⁶⁰², דכיון שמדקדק לטל רק הגסים מוכח שלצורך עצים נוטל⁶⁰³, ודוקא פעם אחת אבל אם אחר כך יבא לטל עוד פעם מהגסים שבדקים אסור⁶⁰⁴ שצריך שיהא נכר שפוסח על הדקין ושלא יהא שטח שלא ישאר שם דקין ובפעם שניה כבר אפשר שישאר שטח ריק ולכן אסור, ולכן גם בפעם אחת צריך לשיר מדה בינונית ולא רק הדקים שבדקים ביותר מהאי טעמא:

ציון ההלכה

(קכג) ר"ש שם: (קכד) רבנו בפרוש המשניות: (קכה) מרן בחזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן ג' וסמך דאולי בכהאי גונו אין צריך לכל הני ונשאר בצ"ע, אבל מכל הראשונים נראה דצריך כולוהו וארישא קאי: (קכו) עין תוספתא שביעית פרק ד' הלכה א': (קכז) כן כתבו הר"ש והרא"ש והר"י בן מלכי צדק⁵⁷⁵ וכן נראה בערוך⁵⁷⁶ כמו שכתב ר"י קורקוס, ובפרוש רבנו נתן כתב שמושחין הארו בשמן ומנעניין אותן, ומדברי רבנו בפרוש המשניות נראה קצת שהוא ענין קצירה שכתב שם ועוד יתבאר שפרות שביעית והתבואה אסור ללקטן ולקצורן כדרך שעושין בשאר השנים⁵⁷⁷, וכן נראה כאן, שאם הוא ענין השקאה הנה ליה לסמכו לעיל בהלכה ח' בדיני השקאה: (קכח) חזון איש שביעית סימן כ"א סעיף קטן י"ד וחזר בו ממה שכתב בסימן ט"ז סעיף קטן ד' שהוא הפסד הקרקע⁵⁷⁸. (קכט) שם סימן ט"ז סעיף קטן ד': (קכו) שם סימן ט"ז סעיף קטן ד' סעיף קטן ט"ז סעיף קטן ד': (קכז) שם סימן י"ז סעיף קטן ל"ב וכן כתב במלאכת שלמה בשם הרב רבנו יהוסף: (קכח) ר"ש: (קכט) עין בפרוש המשניות לרבנו: (קכו) ירושלמי שביעית פרק ב' הלכה ב' וכן כתב הר"ש בפרק ב' משנה ב' ועין בחזון איש שם סימן כ"א סעיף קטן י"ז⁵⁷⁹, ומה שכתב האור שמת שיש בזה זמירה דאורייתא⁵⁸⁰, לפי דעת מרן לעיל סעיף קטן י"ב אין זמירה דאורייתא אלא בגפן: (קכט) תוספתא שביעית פרק ג' הלכה ה': (קכו) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן י"ד ומשנה ראשונה⁵⁸¹: (קכו) חזון איש שם:

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

[דר"א ס"ק קכד]

על גבי הלוי שְׁאִין דְּרָךְ לְזֹרַע כֶּךָ⁽⁵⁵⁷⁾.

(557) ושיעור טפח עפר האמור כאן, הסתפקו הגר"צ אבא שאול (אור לציון למשניות פ"ה מ"ב) והגר"ב גשטטנר (נתן פריו שביעית שם) אם הוא בדוקא, שאם יתן עפר יותר משיעור זה הוא נראה כזורע, או שהכוונה שצריך ליתן עפר בגובה טפח לכל הפחות, ואף אם העפר גבוה יותר מכך מותר.

[דר"א ס"ק קכה]

כְּדִי שְׁלֵא יֵאמְרוּ שְׁזָרַע בְּשִׁבְעִית⁽⁵⁵⁸⁾.

(558) אבל מטעם איסור זריעה בשביעית, כתב (מכתבים, כת"י) שאין לאסור, שאף אם יצמח, מ"מ אינו עובר משום זורע כי לא היתה כוונתו לכך.

[דר"א ס"ק קכו]

טוּמְנוּ בְּעֵצִיךָ שֶׁל חֶרֶס מְתָר כְּכֹל גְּוִיָּיִם⁽⁵⁵⁹⁾ שֶׁשָּׂם אֵין יָכוֹל לְצַמְחָה⁽⁵⁶⁰⁾.

(559) ואין צריך את התנאים המבוארים לעיל, ובטעם הדבר כתב (מכתבים, כת"י), שהוא משום שניכר שאין זה לצורך זריעה.

(560) והטעם שלא יצמח אף שהוא טמון בקרקע, ביארו הרמב"ן והריטב"א ותוס' הרא"ש (גיטין ז, ב), שהוא משום שטמון בכלי חרס שמעכב את היניקה.

ולענין הטומן בעציץ של עץ בתוך הקרקע, כתבו הרמב"ן והריטב"א ותוס' הרא"ש (שם) שאינו מעכב את יניקת הזרעים מהקרקע שהם בתוכה.

ולטמון את הלוי בעציץ של מתכת, כתב בחידושי הרד"ל (שביעית פ"ה מ"ב) שכל שכן שמוטר, כי המתכת מעכבת את היניקה יותר מחרס, ואין לחוש שייצמחו הזרעים. [וציין שם לדין המבואר בדר"א לעיל (ס"ק נו) לענין עציץ על גבי הקרקע המפסיק את היניקה].

[דר"א ס"ק קכז]

דְּרָךְ לְעֵשׂוֹת בְּאֶרֶז וְאִם לֹא יַעֲשֶׂה כֵן יִפְסַד הָאֶרֶז⁽⁵⁶¹⁾.

(561) ואם יכול למנוע ההפסד על ידי השקאה רגילה, כתב רבינו (שערי אמונה פ"ב מ"י) שאסור לערב את המים בעפר.

ושיעור הפסד האורז, מבואר בחזו"א (סי' טז ס"ק ג) שאף אם לא יפסד האורז לגמרי, מ"מ מותר.

ושיעור הפסד בכמות או באיכות שמוטר לעשות מלאכות דרבנן כדי למנועו, מבואר בדר"א לעיל (ס"ק פח) ובביאורים שם.

[דר"א ס"ק קכט]

מִלְקֵט אֲדָם עֵצִים וְאֶבְנִים⁽⁵⁶²⁾ וְעֵשְׂבִים⁽⁵⁶³⁾ מִתּוֹךְ שְׁדֵהָ⁽⁵⁶⁴⁾ וְכוּ', וְדוֹקָא אִם צְרִיךְ לְעֵצִים⁽⁵⁶⁵⁾ או הָאֶבְנִים⁽⁵⁶⁶⁾ לְבִנְיָן⁽⁵⁶⁷⁾ וְכוּ', לְתַתְּן הַקְּרָקַע שְׂפִיחָא רְאוּי לְזַרְעָה⁽⁵⁶⁸⁾.

(562) וללקט ניירות ושקיות וכדומה המונחים בחצר, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שמוטר, שניכר שדעתו רק לניקוי החצר. ואף אם היו שם זמן רב, דעתו (שבועות יצחק עמ' קנז) שאינם בטלים לקרקע ומותר להוציאם משם, שאינו נראה כמתקן הקרקע לזריעה. אבל ניירות הנמצאים בגינה, או על גבי דשא

שבחצר, או סביב לעץ הנטוע בחצר, כתב (מכתבים, כת"י) שאסור להוציאם בשביעית.

ולגרוף שלג שירד והצטבר על קרקע הראויה לזריעה, דעת רבינו (גבורי כח עמ' 476) שמוטר לגורפו משם ואין לחוש משום תיקון הקרקע, כי השלג אינו עשוי להתקיים, ואין הסרתו נחשבת תיקון הקרקע.

(563) והיתר הסרת העשבים, דעת הגרי"ש אלישיב (שבועות יצחק עמ' קנח) שהוא רק בקציצת וחיתוך מה שעל פני הקרקע, שבזה יש צורך, אבל אסור לעקור את העשבים מהשורש.

ולתלוש עשבים העולים בין המרצפות בשבילים המולכים מהחצר לבית, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 476) שצריך עיון אם מותר לעשות כן בשביעית.

ואם עלו עשבים בין המרצפות שבחצר, ורוצה להוציא את הריצוף כדי לעקור העשבים ואח"כ לרצף את הקרקע מחדש, כתב (שם עמ' 489) שכמדומה שאין ראוי לעשות כן.

ועשבים שעלו בחריץ לניקוז מים מהגינה, ואם לא יעקרום ישארו הרבה מים בגינה ועלולים הצמחים שבה להינזק, כתב (שם) שצריך עיון אם מותר לעשות כן בשביעית.

(564) וחצר שיש בה דשא, ורוצה לעקרו כדי לעשות שם חניה לרכב, כתב (שם) שיש להסתפק אם מותר לעשות כן בשביעית.

והנהוגים לתלוש מעט עשבים ביציאתם מבית עלמין (כמובא בשו"ע או"ח סי' תקמז ס"ב), כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה סד) שרשאים לעשות כן אף בשביעית.

(565) ועץ שנעקר משרשיו ונפל בחצרו, ורוצה להוציא את כולו מהחצר, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שמוטר לעשות כן, ואינו נחשב כמכשיר את החצר לזריעה.

ואם אספו עצים לצורך הבערת מדורה בל"ג בעומר והניחום בגינה, כתב רבינו (שם) שיש להיזהר שלא להוציא העצים בשביעית באופן שעל ידי זה תהיה מוכשרת לזריעה.

(566) וגינה שיש בה פסולת, ונטילתה מועילה להכשיר את הקרקע לזריעה, כתב רבינו (שם) שאסור להסיר את הפסולת אף כשכוונתו לניקיון ולא לצורך זריעה. וראה דברי הגרי"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"ג עמ' רעט, הובאו בבה"ל ד"ה מלקט) שהתיר ניקוי גינה במגרפה רק משום שאינה צריכה סיקול ואין הסיקול מועיל לצמחים.

וחצר שרגילים לנקותה מהפסולת לנוי, דעת הגרי"ש אלישיב (משפטי ארץ פרק ו הע' 6, משנת הגרי"ש עמ' לה) שמ"מ אם היא ראויה ועומדת לזריעה, אסור לנקותה בשביעית, ומותר רק ליטול עצים ואבנים שניכר שנוטלים כדי להשתמש בהם, אבל אם כוונתו לסלק את הפסולת ולא להשתמש בה אין להתיר, כי אי אפשר לידע ממעשיו אם כוונתו בעשיית פעולה זו היא לנקות את החצר או כדי להכין אותה לזריעה. ואף אם רוצה להשכיר את הבית, ומחמת הלכלוך שבגינת הבנין הסמוכה לו קשה לו להשכירו, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 481) שאסור לנקות את הלכלוך בשביעית.

מאידך, דעת הגר"ש אויערבאך (מנחת שלמה ח"א סי' נא אות י) והגר"ש וואזנר (תורת הלוי עמ' קכג) שחצר שלפי צורתה רגילים לנקותה אף אם אין זורעים בה, מותר לנקותה בשביעית מהפסולת, כי ניכר שכוונתו לצורך ניקיון ולא לזריעה. [וראה

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

479) שאין מועיל לעשות כן, ומועיל רק דברים הדומים להיכר שהתירו חכמים, שהענין ניכר מהמעשה עצמו.

567) ואע"פ שממילא מועיל הדבר גם להכשיר את הקרקע לזריעה, מבואר ברמב"ם שמותר כיון שאינו מתכוין לכך, אע"פ שהוא פסיק רישיה שיועיל הדבר אף לזריעה. וטעם הדבר ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קמ), שבשביעית נאסר רק מעשה הנחשב עבודת הארץ לזריעה או לתועלת הצמחים, אבל אם אין לו שם עבודה כזו, אין הוא בכלל האיסור אע"פ שהוא מועיל לדברים אלו. והגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"י סי' קצז) כתב, שכיון שעיקר איסור מלאכה זו שבשביעית הוא מדרבנן לא אסרו בדבר שאינו מתכוין אף אם הוא פסיק רישיה. ובאופן אחר ביאר (שיעורי שבט הלוי עמ' צט), שניקוי השדה אינו מלאכה חשובה כל כך, ולכן כשאינו מתכוין לצורך מלאכה אין פעולה זו נחשבת מלאכה. [וראה ציה"ל לעיל (ס"ק יח) שמצינו איסור בכעין זה במלאכות שביעית כשאנו מתכוין לתכלית האסורה והוא פסיק רישיה, וראה בביאורים שם מה שיש לחלק בדינים אלו].

וקרקע הסמוכה לבית ועומדת לזריעה, ורוצה ליישרה ולהשוותה כדי לבנות עליה סוכה, דעת הגר"ש אלישיב (משנת הגר"ש עמ' קלה, שבות יצחק עמ' קנד) שמוותר לעשות כן רק אם מפזר שם אבני חצץ, שאז אינו נראה כמכשיר את הקרקע לזריעה, או אם בזמן שמיישר את הקרקע מונחים לידו הדפנות והסכך, שעל ידי זה ניכר שכוונתו בפעולה זו להכין מקום לסוכה. וכן צידד רבינו (מכתבים, כח"י) שיש להתיר אם קרשי הסוכה מונחים שם וניכר ממעשיו שכוונתו לצורך הסוכה. [וראה כעין זה בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק פב) לענין חפירה בקרקע כדי להניח בה צינורות השקיה].

ופירוק סוכה הבנויה בחצר לאחר החג, דעת רבינו (שיח השמיטה עמ' קפא) והגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' צב) שהוא מותר, אע"פ שעל ידי זה הקרקע נעשית ראויה לזריעה, כי כוונתו לצורך פינוי עצי הסוכה ולא לשם תיקון הקרקע לזריעה. [ובאופן ההסוכה בנויה על דשא, ועל ידי פירוק הסכך וגילוי אור השמש יצמח הדשא טוב יותר, ראה בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק נז)].

אדמה העומדת לזריעה שבחצרו, והניח עליה מרצפות לצורך סוכה, ולאחר שפירק הסוכה רוצה לפנות את המרצפות, דעת הגר"ש אלישיב (משנת הגר"ש עמ' לה) והגר"נ קרליץ (שמיטת קרקעות פרק ה סס"א) שאסור לעשות כן אם דרך לזרוע בחצר זו. ורק אם עושה היכר שאינו רוצה לזרוע באותו מקום, מותר לפנות את המרצפות.

568) איסור סיקול האבנים להכשרת הקרקע לזריעה, כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' רל) על פי דברי המאירי (מועד קטן יג, א) שהוא אף באופן שעושה כן כדי לזרוע בה לאחר השביעית. וראה כעין זה בדר"א לעיל (ס"ק קד) בשם המעשה רוקח, ובציה"ל שם (ס"ק רח) תמה על דברי המאירי (שם) שיש מתירים בה.

[דר"א שם]

אף שיש לו ניהוּתָא בְּתִיקוֹן הַקְּרָע מִתְּרֵי⁵⁶⁹.

569) אמנם החזו"א שם מסופק בזה אם מותר או אסור, וציין למה שכתב (סי' יט ס"ק ג, הובא בדר"א לקמן פ"ב ס"ק עב) שאסור

כעין זה בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק ו), שיש המתירים לשרוף קוצים שבחצרו אע"פ שהדבר מועיל לצמחים שבה, כשכוונתו שלא יהיה ביתו מוקף בקוצים]. וכתב הגר"ש וואזנר (שם עמ' ש), שמ"מ אסור לעשות פעולות בגוף הצמחים שבחצר זו, אף כשהדרך לעשות כן לצורך נוי.

ודעת הגרב"צ אבא שאול (אור לציון פרק א תשובה טו) שאם מנקה את הגינה שבחצרו במטאטא או במגרפה, מותר לעשות כן אף בשביעית, כי ניכר שכוונתו לניקוי, ומ"מ טוב שישאיר מעט פסולת בגינה, שבזה ודאי ניכר שאין כוונתו להכשיר את המקום לזריעה.

ולדעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קמג) מותר להוציא הפסולת מהגינה שבחצרו ביד ואף במטאטא של ברזל שדרך לנקות בו חצרות, אבל אסור לנקות את הגינה במגרפה וכדומה, אע"פ שכוונתו רק לניקיון, כי אין מוכח כל כך שכוונתו לניקוי ולא להכשיר את הקרקע לזריעה.

ואם מנקה מהפסולת חצר הראויה לזריעה, אבל משאיר בה את הקוצים ועשבי הבר הגדלים בה, דעת הגר"ש אלישיב (משנת הגר"ש עמ' לה) שהדבר מותר, שכיון שאינו מסיר את הצמחים המזיקים לזריעה מוכח שאין כוונתו אלא לניקוי ולא להכנת הקרקע לזריעה.

ושביל עפר המשמש להילוך ויש בו פסולת, דעת הגר"ש אלישיב (שם) שמוותר לנקותו, כי ניכר שאינו עושה כן לצורך זריעה והצמחה, אלא לצורך תיקון המקום המשמש להילוך. ומ"מ לדעתו (שבות יצחק עמ' קנח) יש להזהר כשמפנה משם עפר לצדדים, שלא יישר הקרקע שבצדדי השביל על ידי העפר שמפנה מהשביל, שבאופן זה הוא מכשיר את הקרקע הסמוכה לשביל לזריעה.

ולענין חצר מרוצפת, שרוצה להוציא הריצוף כדי להחליפו בריצוף אחר, דעת רבינו (שיח השמיטה עמ' ריט) שמוותר לעשות כן, ואין לחוש שיהיה נראה כמסקל אבנים ומכשיר את הקרקע לזריעה.

ופועל העובד בבניה, ומשתמש בחצר הסמוכה לאתר הבניה להניח בה את פסולת הבניה, ולאחר עבודתו הוא צריך לפנות את הפסולת, דעת הגר"ש אלישיב (משנת הגר"ש עמ' לו) שאסור לו לפנותה אם החצר ראויה לזריעה. וכדי שיהיה רשאי לפנות את הפסולת, עליו לפזר בתחילת מלאכתו אבני חצץ על החצר, ואח"כ יניח עליהם פסולת, שאז אין פינוי הפסולת מכשיר את החצר לזריעה.

ובנין חדש שנבנה והצטברה סביבו פסולת בשעת הבניה, דעת הגר"נ קרליץ (משפטי ארץ פרק ו ס"ז) שבסיום הבניה אסור לפנות את הפסולת שסביב הבנין, כיון שבדרך כלל רגילים לזרוע שם. ומ"מ אם כוונתו היא לצורך שיפור מראה הבנין או כדי שלא ינזקו מהפסולת, מותר לפנות את השכבה העליונה של הפסולת, ובלבד שלא יפנה את השכבה התחתונה הנוגעת בארץ, שבזה ניכר שאין כוונתו להכשיר את הקרקע לזריעה (ראה רמב"ם לקמן פ"ב ה"י, ודר"א שם ס"ק עח).

ולתלות שלט שעבודות תיקון הקרקע אינם לכוונת זריעה אלא לניקיון וכדו' כשאין ניכר מעצם עבודתו שאין כוונתו לזריעה, דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק עמ' קנד) ורבינו (גבורי כח עמ'

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

(576) ערך מרס.

(577) ולפי זה כתב (שערי אמונה פ"ב מ"י), שמה שהותר למרס, היינו לכרות את עלי האורז בשינוי מדרכו בשאר השנים. [וכל זה לפי נוסח פיה"מ הנדפס בדפוס וילנא, שלא הוזכר שם פירוש ממרסין. אולם בתרגום פיה"מ לרמב"ם הנדפס מחדש, מבואר שם כן רק לענין כיסוח האורז, שהוא אסור מטעם זה. ומה ששינוי ממרסין, פירש הרמב"ם שם שהוא לשון בחישה וערבוב, ולפי זה פירושו הוא כפירוש שאר הראשונים שהובא לעיל].

[ציה"ל ס"ק רלח]

שְׁכֶתֶב בְּסִמְן ט"ז סְעִיף קָטָן ד' שְׁהוּא הֶפְסֵד הַקָּרְקַע⁽⁵⁷⁸⁾.

(578) לפירוש זה שההיתר מטעם הפסד הקרקע, כתב החזו"א (שם) שהותר דוקא באורז משום שהוא צריך למים רבים, ואם אין משקין אותו הוא שואב את לחלוחית הקרקע יותר משאר המינים, ועל ידי זה היא נפסדת.

[ציה"ל ס"ק רמד]

בְּחֻזֵן אִישׁ שֶׁסִּמְן כ"א סְעִיף קָטָן י"ז⁽⁵⁷⁹⁾, וּמָה שֶׁכֶּתֶב הָאוֹר שְׁמִיטָה שְׁיֵשׁ בְּנֶה זְמִירָה דְּאֹרִיטָא⁽⁵⁸⁰⁾.

(579) שמבואר שם, שאף שיש בזה הפסד, מ"מ אין זה כשיעור הפסד שהתירו לעשות מלאכות כדי למנוע אותו.

(580) ופירש שזהו החילוק בין מירוס לכיסוח, שמירוס הוא תולדה ואיסורו מדרבנן, ולכן הותר במקום הפסד, אבל כיסוח הוא איסור תורה, ולא הותר אף במקום הפסד, כמבואר ברמב"ם לעיל (ה"י) שרק מלאכות דרבנן הותרו במקום הפסד.

[ציה"ל ס"ק רמו]

וּמְשָׁנָה רְאִשׁוֹנָה⁽⁵⁸¹⁾.

(581) פ"ד מ"א.

[בה"ל ד"ה מלקט]

וְעֵינִי תוֹסְפוֹת עֲבוֹדָה זְרָה נ' ב' ⁽⁵⁸²⁾ וְכוּ', אֶרְחוֹת רַבְּנֵי חֶלֶק ב' בְּדִינֵי שְׁבִיעִית סִמְן קכ"ה⁽⁵⁸³⁾.

(582) בתוס' שם לא נמצא שדנו בענין זה, וכתב (מכתבים, כת"י) שכנראה יש כאן ט"ס, ואינו זוכר להיכן היתה כוונתו לציין.

(583) במהדורה החדשה הוא בחלק ג (עמ' רעט ס' טו).

ליטול אבנים מהשדה לצורך בנין אם כוונתו גם לתיקון השדה, וראה גם דר"א לקמן (שם) שהעיר ממה שמבואר בדר"א כאן. וע"ע דר"א להלן (ס"ק קמד) שדן אם מותר כשעיקר כוונתו לעצים וחושב גם על תיקון השדה.

[דר"א ס"ק קל]

וְהוּא שְׁיֵטֵל הֶגֶס הֶגֶס⁽⁵⁷⁰⁾. וְאָפְלוּ אִם הֵם פְּחוֹתוֹת מְאֻבְּנֵי קְתָף⁽⁵⁷¹⁾ וְאָף שְׁנוֹטֵל הַנוֹגְעוֹת בְּאֶרֶץ⁽⁵⁷²⁾.

(570) ומידת גסים ודקים, ביאר הגר"ש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ד מ"א) שאין בזה שיעור קבוע, אלא יש לשער בכל אדם לפי מה שנמצא בשדהו.

(571) שאבני כתף, כלומר שדרך לשאת שתיים ושלש מהן על הכתף, בלאו הכי מותר כמו שציין בדר"א להלן (ס"ק קלג), וכמבואר בדר"א לקמן (פ"ב ס"ק פה) בטעם הדבר, שכיון שהן גדולות ניכר שנוטלן לצורך בנין.

(572) שאם נוטל רק את אלו שאינן נוגעות בארץ, בלאו הכי מותר כמו שציין בדר"א להלן (ס"ק קלג), וכמבואר בדר"א לקמן (פ"ב ס"ק עח) בטעם הדבר, שכיון שאינו מפנה את הנוגעות בארץ, ניכר שאין כוונתו לתיקון הקרקע אלא להשתמש במה שנוטל.

[דר"א שם]

מוֹכֵחַ שְׁלֻצְרֵךְ עֲצִים נוֹטֵל⁽⁵⁷³⁾ וְכוּ', לְטַל עוֹד פְּעַם מֵהַגְּסִים שְׁבִדְקִים אֶסוּר⁽⁵⁷⁴⁾.

(573) וכתב (מכתבים, כת"י) שאין חילוק עבור איזה צורך נוטל את העצים, שמ"מ כיון שנוטלם כדי להשתמש בהם ולא לצורך תיקון הקרקע, אין זו מלאכה בקרקע.

(574) ואם נוטל פעם אחת לפני שביעית את הגסים ביותר, דעת הגר"ש"ז אויערבאך (מנחת שלמה פ"ד מ"א) שרשאי ליטול פעם נוספת בשביעית את הגסים ביותר הנותרים בשדה עתה, שההיתר ליטול פעם אחת נקבע בשביעית עצמה על מה שנמצא בשדה עתה.

ואם בירר את הגסים שבשדה ואח"כ מכרה לאחר, הסתפק הגר"ש"ז אויערבאך (שם) אם רשאי הלוקח לברור ג"כ פעם אחת את הגסים שביותר שהיו בשדה זו בזמן שקנאה, או אינו רשאי.

[ציה"ל ס"ק רלז]

כֵּן כְּתוּבוֹ הַר"שׁ וְהָרָא"שׁ וְהָרִ"ב בְּן מִלְכֵי צְדָק⁽⁵⁷⁵⁾ וְכֵן נֶרְאָה בְּעֶרְוֶה⁽⁵⁷⁶⁾ וְכוּ', כְּדָרְךָ שְׁעוֹשֵׂינ׳ בְּשָׂאָר הַשָּׁנִים⁽⁵⁷⁷⁾.

(575) פ"ב מ"י.

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

[דר"א ס"ק קלא]

שְׁעוּמְדִין בְּדָאי לְהִסְקָה מְסַפֵּק בִּירוּשְׁלָמִי אִם מִתָּר לְטָלִם⁵⁸⁴.

584) ולמעשה, דעתו (שיח השמיטה עמ' ריג) שיש להחמיר בזה מספק שלא ליטול אבנים אלו אם נראה כמתכוין לנקות השדה.

[דר"א ס"ק קלב]

שְׁשֵׁם בְּדָאי אֵין מְכֻן לְתַקֵּן הַשְּׂדֵה⁵⁸⁵ דְּמָה אֶכְפֵּת לִיה בַּשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ⁵⁸⁶.

585) והיתר עשיית מלאכה בשדה חבירו, כתב החזו"א (סי' יט ריש ס"ק טו) שהוא רק בסיקול אבנים וכיוצא בזה שאין צריך בו חכמה ודקדוק, ולכן כשעושה בשל חבירו מוכח שאינו בא להשביח את הארץ, אבל זימור ענפים וכיוצא בזה שצריך בו דקדוק לעשות המלאכה כפי הנצרך, אסור אף בשדה חבירו.

586) ואף כשהשדה של קרובו או אהובו, שיש לתלות שעושה כן לטובת בעל הקרקע, כתב (מכתבים, כת"י) שמ"מ לא פלוג רבנן, ומותר אף באופן זה. מאידך, בערוך השלחן (סי' יט ס"יט) מבואר, שבאופן זה כיון שיש לתלות שעושה כן לטובת בעל השדה, רשאי לעשות כן רק באופנים שבהם מותר גם לבעלים לנקות את שדהו.

[דר"א ס"ק קלג]

אָסְרוּ לְאָדָם לְטַל מְשֻׁדָּהוּ⁵⁸⁷.

587) ברמב"ם מהדורת פרנקל תיקנו על פי כת"י 'אסרו שיטול אדם כלום משדהו', וכן הוא בסמ"ג (ל"ת רסו). וביאר הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' ק) הכוונה בזה, שאסור ליטול אף מקצת מהפסולת שבחלק קטן מהשדה, אע"פ שאין פעולה זו מועילה כלל לזריעה בקרקע זו, שאין דרך לחרוש ולזרוע בקרקע מועטת כל כך, מ"מ אף זה בכלל מה שאסרו חכמים.

[דר"א ס"ק קלד]

אֶפְלוּ דְקִין וְכַמוּ שְׁהִיה קָדָם הַגְּזֵרָה⁵⁸⁸ וְכוּ', לֹא הִתִּירוּ אֶלָּא בְּגִסְיִן⁵⁸⁹ וְכַמוּ שְׁהִיה מְשֻׁלוּ קָדָם הַגְּזֵרָה⁵⁹⁰.

588) וכן דקדק הגר"ש וואזנר (שם) מלשון הרמב"ם להלן 'שלא יאמר לו כמה טוב עשיתי לך שהרי ניקיתי שדך', ואם אינו נוטל אלא את הגס, אין השדה נעשית נקיה על ידי זה, ואין הדבר נחשב טובה כל כך לבעל השדה.

589) ואם היתה שדה חבירו מלאה גסים שאין ניכר שדעתו לצורך העצים (ראה דר"א לעיל ס"ק קלא), כתב מהר"ל דיסקין (שו"ת פסקים סי' כז סי"ד) שלדעה זו אסור ליטול את כולם אף משדה חבירו, אלא נוטל מקצתם, ומשייר את הנוגעים בארץ.

590) ופסק מהר"ל דיסקין (שם) להלכה כדעה זו, שאף בשדה חבירו לא התירו אלא כשיש היכר שאין כוונתו לתקן את השדה. וביאר הגר"ש וואזנר (שם), שכיון שרבו עוברי עבירה, לא רצו להתיר ליטול אף הדקים, כי באופן זה אם יחשוב לנקות את השדה יעבור על איסור מלאכה בשביעית.

[ציה"ל ס"ק רמח]

וּבִפְתָּת הַשְּׁלֶחָן⁵⁹¹ פֶּסֶק לְאִסוּר⁵⁹².

591) בית ישראל (ס"ק מה).

592) וכן פסק מהר"ל דיסקין (שו"ת פסקים סי' כז סי"ד).

[ציה"ל ס"ק רנ]

וּמֵהָאֵי טַעְמָא הַשְּׁמִיטָה⁵⁹³ הַבְּעִיּוֹת בִּירוּשְׁלָמִי⁵⁹⁴.

593) הרמב"ם.

594) היינו ספק הירושלמי המובא בדר"א לעיל (ס"ק קלא) אם כשהיתה כל השדה מלאה גסים מותר לנקותה, וכן דין מי שנטל את הגסים ורוצה ליטול את הדקים שבגסים, המבואר בדר"א לעיל (ס"ק קל).

[ציה"ל ס"ק רנא]

וְרִישׁ וְרֵאשׁ וְרִישׁ וְרִישׁ בְּן מִלְכֵי צֶדֶק וְהִרְעֵב⁵⁹⁵, וְעֵצִין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב⁵⁹⁶.

595) והרדב"ז כאן כתב כן אף בדעת הרמב"ם.

596) שהטעם שאסור ללקט הדקים הוא משום שזה מלקט משל זה וזה מלקט משל זה, וכתב (מכתבים, כת"י) שלפי זה יתכן שבאופן שכתב הרמב"ם, שרק אחד מלקט משל חבירו, מודים הראשונים שרשאי ללקט אף את הדקים.

[ציה"ל ס"ק רנג]

וּבְמִשְׁנֵה רֵאשׁוֹנָה פִּרְשׁ מִן הַבֵּית מְחֻצֵּר וְלֹא מִן הַשְּׂדֵה⁵⁹⁷.

597) וראה בה"ל (ד"ה מלקט) מה שהוכיח מהירושלמי לפי פירוש זה.

[ציה"ל ס"ק רנד]

וְכֵן מְשַׁמֵּעַ בְּפִרוּשׁ הַמְּשֻׁנִּיּוֹת לְרַבְנָהוּ⁵⁹⁸ וְכוּ', שְׁאֵוֹבֵן יִלְקֹט בְּשֵׁל שְׁמַעוֹן וְשְׁמַעוֹן בְּשֵׁל לְוִי⁵⁹⁹.

598) והיינו (מכתבים, כת"י) ממה שהזכיר הרמב"ם רק ההיתר ללקט בשל חבירו, ולא כתב שיהיו שנים מלקטים זה בשל זה וזה בשל זה.

599) ומה שהוצרכו לחדש שמותר באופן זה, כתב (שיח השמיטה עמ' רטו) שהוא משום שהיה מקום לומר שנראה הדבר כמו שהסכימו ביניהם לסדר זה, ונמצא שעושים מלאכות אלו לצורך הכשרת הקרקע, ויהיה אסור לעשות כן בשביעית, וקמ"ל שאין לחוש לכך ומותר.

[בה"ל ד"ה מלקט]

אֵין בְּזָה מְשׁוּם מְסַלְלָה⁶⁰⁰.

600) וסיקול אבנים מגינה שכבר נזרעה, דעת הגרי"י קניבסקי (ארחות רבינו שם עמ' רפ) שהוא אסור בשביעית, וההיתר דלעיל הוא רק לענין עלים וענפים ושאר פסולת.

ומקום שלא היה עומד לזריעה, ועלו שם צמחים מעצמם, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שאסור לסקל ממנו אבנים בשביעית.

ולענין מי שכיסח דשא לפני השביעית והשאיר את הפסולת על הדשא, כתב (גבורי כח עמ' 485) שאסור לו לסקל פסולת זו בשביעית, אלא יסלק חלק ממנה וישאיר את הנוגע בארץ.

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

כו

(קלא) הגם הגם פרי שלא יתבונן לנקות הארץ. (קלב) אבל משדה חברו נוטל בין דק בין גם. משרבו עוברי עברה שמתבונני לנקות ואומרינן הגם הגם אנו נוטלין, (קלג) אסרו לטל אדם משדהו (קלד) אלא מתוך (קלה) שדה (קלו) חברו והוא שלא ילקט בטובה,

דרך אמונה

באור ההלכה

ועדין לא זרעו בה או בשדה אילנות שצריך לתרש בה גם אחר שנטוע כדאיתא בריש מועד קטן, אבל בשדה לכן שכבר זרוע אין שום תועלת לצמחים על ידי הסקול ורק משום נקיון מנקה שם אין בזה משום מסקל⁶⁰⁰. ויש לעיין בדמועד קטן ו' ב' תנן צדין את האישות ואת העכברים משדה האילן ומשדה הלכן כדרכו במועד ובשביעית וחקמים ואומרים משדה האילן כדרכו ומשדה הלכן שלא כדרכו, וכתבו התוספות תימא מאי קא משמע לן בשביעית והלא אין זה עבודת קרקע ורבי יהודה מאי טעמא אסר כדרכו, ויש לומר דנדאי צריך למסקל אבנים מתוך שדהו כשמפנה האישות ותנן פרק ג' דשביעית המסקל שדהו נוטל העלינות וניחית התחנות הנוגעות בארץ עד כאן לשונו, הרי משמע דגם בשדה לכן שיהי מסקל דמהאי טעמא אסר רבי יהודה, אמנם כחדושי הר"ן והמאירי שם כתבו הטעם משום דנראה כחורש, אבל מדברי התוספות נראה דשייך מסקל והנה בפרוש תלמיד ר"י מפרשי הביא בשם ריב"א גם כן כהתוספות דהטעם שנראה כמסקל שנוטל מה שמוזק לשדה ולתבואה כמו מסקל האבנים דמתסר (אף יש לומר דכונתו כמו שאסור מסקל לפני הזריעה כן אסור כאן גם אחר הזריעה כיון שמתקן השדה על ידי זה), ורבנו יחיאל נחלק עליו ואמר דלא דמי למסקל כיון שאינו עושה שום תועלת בקרקע ואינו מתקן אלא התבואה (צ"ע הרי גם התבואה אסור לתקן, ושמא סבירא

(קלא) הגם הגם. (כמט) ואם כל שדהו מלאה גסין שעומדין בודאי להסקה מספק בירושלמי אם מתר לטלם⁵⁸⁴: (קלב) אבל משדה חברו נוטל בין דק בין גם. ששם בודאי אין מכוון לתקן השדה⁵⁸⁵ דמה אכפת ליה בשדה חברו⁵⁸⁶ וידעי כלי עלמא שאין נוטל אלא להסקה או לבנין: (קלג) אסרו לאדם לטל משדהו⁵⁸⁷. (כמט) אלא אם כן הוא אבני פתח או שמיניח את הנוגעות בארץ כדלקמן פרק ב' הלכה י"ב: (קלד) אלא מתוך שדה חברו. (כט) משמע דמשדה חברו מתר אפלו דקין וכמו שהיה קדם הגזירה⁵⁸⁸, (כמט) אבל יש אומרים דגם משדה חברו לא התירו אלא בגסין⁵⁸⁹ וכמו שהיה משלו קדם הגזירה⁵⁹⁰: (קלה) שדה חברו. (כנג) ויש אומרים דאחר כך אסרו גם משדה חברו ואין מתר (כנג) אלא מן ההפקר: (קלו) חברו. (כז) ואם ראובן מלקט מתוך של שמעון ושמעון מתוך של ראובן, יש אומרים דגם לדעת רבנו צריך שילקט דוקא הגם הגם ושל לא יאמר לו לקט את משלי ואני אלקט משלך אלא בסתם ואפלו בכהאי גונא בטובה אסור:

ליה דאוקמי התבואה עדיף מאוקמי האילן⁶⁰¹), לכה פרש דלא קאי האסור רק על מועד ולא על שביעית כלל וכן נראה דעת הרמב"ם שלא הביא דין זה כלל בשביעית וכן כתב בפסקי ריא"ז. ונראה דגם מדברי התוספות אין ראיה דנהי דאין אסור מסקל אחר הזריעה הינו היבא שאין מתקן כלום על ידי זה אבל כאן שמתקן על ידי זה אסור גם אחר הזריעה וכסברת הריב"א שהבאנו ולא סבירא ליה טענת הרב רבנו יחיאל הנ"ל, אף הלשון המצודה פשיטא דלא היה ליה למימר שצריך למסקל אבנים אלא היה ליה למימר עשית המצודה הוי תקון, ואולי עצם עשית המצודה פשיטא ליה דלא הוי עבודת קרקע רק שצריך לזה הוא עבודת קרקע והוא תקון כאן כיון שהוא לצורך עשית המצודה וכסברת הריב"א הנ"ל. ונראה דבחקר שאין עומד כלל לזריעה אלא להשתמשות אין בו גם כן אסור מסקל ומתן לנקות החצר, וראיה ממה שאמרו בירושלמי ריש פרק ד' התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי ופרש במשנה ראשונה מן הבית ומן החצר ומבאר דפשיטא ליה דמן החצר אין אסור מסקל כיון שאין עומד לזריעה, ואף להמפרשים שפרשו שם פרושים אחרים בהירושלמי הנה⁶⁰² מכל מקום לא מצינו שחלקו על העין הנה וכל שאין עומד כלל לזריעה אלא להשתמשות אין בו מראית העין ומתן לנקותו כן נראה לעניות דעתי, ומכל מקום להוציא את האבנים המכבירים⁶⁰³ צ"ע⁶⁰⁴ ונעין עוד במועד קטן ד' א' דבחקר שאין זרוע מתר לבנות גדר ולסתם הפרצה דלא שיהי דעביד נטירותא לפרי שיזרע אחר כך, ויש לחלק]:

ציון ההלכה

(כמט) שם סעיה קטן ט"ו. ובפאת השלחן⁵⁹¹ פסק לאסור⁵⁹² משום דדעתו דהנשי ברייתא היא ופסק כמתניתין נגד ברייתא אבל שאר המפרשים פרשו דשיניהו משניות הן: (כמט) חזון איש שם: (כז) ר"י קורקוס ותוספות יום טוב ופאת השלחן, ומהאי טעמא השמיט⁵⁹³ הביעות בירושלמי⁵⁹⁴ דסבירא ליה דזה רק למשנה ראשונה כמו שכתב פאת השלחן: (כמט) ר"ש ורא"ש ור"י כן מלכי צדק והרע"ב⁵⁹⁵, ועיין תוספות יום טוב⁵⁹⁶: (כנג) הרי"ש והרא"ש והר"י כן מלכי צדק ושנות אלהו הביאו מסקנת הירושלמי דהתקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי ולא הביאו הא דאמר רבי ועירא ראשונה ראשונה מתקמים, אבל רבנו השמיט התקנה משום דמפרש דרבי ועירא מסיק דבטלה תקנה זו וכמו שכתבו המפרשים, וכן כתבו מהר"א פולקא והג"א בכאורו ועיין פאת השלחן: (כנג) כן פרשו מהר"א פולקא והג"א. ובמשנה ראשונה פרש מן הבית מחצר ולא מן השדה⁵⁹⁷: (כנג) במשנה איתא שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה ורבנו השמיטו וכתב רק משל חברו, וכתב רדב"ו דרבנו סבירא ליה דבכהאי גונא אין מתר אלא בתנאים שכתבנו, וכן משמע בפרוש המשניות לרבנו⁵⁹⁸, אך צ"ע דמכל מקום הנה ליה לרבנו להביאו, לכן יש שכתבו דרבנו לא גרס לה במשנה וכן כתב במשנה ראשונה דרבנו לא גרס לה שזה באמת אסור, אבל בפרוש המשניות נראה דרק כשמתנה אסור, ונראה דרבנו מפרש שראובן ילקט בשל שמעון ושמעון בשל לוי⁵⁹⁹:

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

(קלו) שלא יאמר לו ראה במה טוב עשיתי לך שהרי נקיתי שדך: יז * היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו (קלח) מלקט ומביא לפניו, (קלט) שבהמתו מוכחת עליו. וכן אם היתה שם בירתו (קמ) מלקט הכל ומדליק, (קמא) שבירתו מוכחת עליו: יח (קמב) * הקוצץ אילן

דרך אמונה

(קלו) שלא יאמר לו ראה במה טוב עשיתי לך כו'. שאז נדאי מכון לתקן השדה וזה אסור⁶⁰⁵, (קלז) וכן לא יאמר לו תלקט אתה משרי ואני אלקט משרי או אעשה לך ענין פלוני או אגמלה עליו, וכל שבין שאסור לומר לו לקט משרי ואתן לך מזונך. (קמ) ויש אומרים שבעל השדה לא יחזיק לו טובה להמלקט עבור זה שעל ידי זה יבא לכוון לתקן שדהו, ומשמע דאפלו אחר שכבר עשה לו אין לו להחזיק לו טובה עבור זה⁶⁰⁶, שאם יהא מתר להחזיק לו טובה ולהודות לו עבור זה יבא לכתחלה לכוון על זה⁶⁰⁷: יז (קלח) מלקט ומביא לפניו⁶⁰⁸. מתוך שדהו (קמ) אפלו הדקין (קמב) אבל אין מלקט אלא כדי צרך אכילתה⁶⁰⁹: (קלט) שבהמתו מוכחת עליו. שאין מכון לתקן הקרקע אלא להאכיל לבהמתו⁶¹⁰: (קמ) מלקט הכל⁶¹¹. (קמב) אפלו הדקין, ומיהו נדקא אם מלקט הגס והדק, אבל אם מלקט הדק ומניח הגס אסור דנכר שרוצה לתקן שדהו: (קמא) שבירתו מוכחת עליו. שכוונתו לבשל בהן, וכל זה קאי אעצים ועשבים ולא אאבנים⁶¹¹. ולענין אבנים יתבאר בפרק ב' מתי מתר, ועין לעיל סעיף קטן כ"ו אם מתר ללקט עשבים מעל גבי הזבל: יח (קמב) הקוצץ אילן⁶¹² ואין נפקא מנה בין עץ זית לשאר אילנות⁶¹²:

באור ההלכה

* היתה בהמתו עומדת כו'. בירושלמי היתה בהמתו שם - בהמתו מוכחת עליו היתה בירתו שם - בירתו מוכחת עליו ורבנו גבי בהמתו כתב מלקט ומביא לפניו וגבי בירתו כתב מלקט הכל ומדליק, וראיתי בספר המפתח שכתב בשם ספר דבר השמיטה (ראינו תחת ידי) משום דגבי בהמה אסור לו ללקט אלא כדי צרך אכילת הבהמה, אבל גבי הדלקה הכל ראוי להדלקה לך כתב מלקט הכל⁶¹⁹. ויש לעין אם הדין כן, דלכאורה כיון שאין כאן מראית העין שאנשים יחשבו שהבהמה תאכל אם כן אפלו יותר מכדי אכילתה מתר שהרי הוא מתכוון לצרף העצים ולא לצרף הקרקע ורק מראית העין יש כאן וכיון שאין כאן מראית העין למה יהא אסור, ואולי כוונתו ללקט בפעם אחת הרבה, שהכל רואין שאין כל כך הרבה ראוי לבהמה⁶²⁰ ויש כאן מראית העין שיאמרו לנקוט שדהו מתכוון⁶²¹. ולכאורה יש לפרש דגבי בהמה לא נקט הכל' שעצים אין ראוין למאכל בהמה רק עשבים, אבל גבי הדלקה שגם עצים וגם עשבים (ובשים) ראויים להדלקה אף על גב שאבנים אין ראויים להדלקה נקט הכל וצ"ע: * הקוצץ אילן או שנים. במשנה איתא המדל ביותם ורבנו כתב אילן (וכנראה שזה כונת הראב"ד להשיג), משום דבתוספתא איתא המשורש עקר חרוב וסדן שקמה לעצים מתר ולשדה אסור ומוכח שהוא הדין שאר אילנות כמו שקכת פאת השלחן⁶²² ומדלא תני גמי במתניתין עקר חרוב וסדן שקמה, מוכח דמתניתין זית לאו דוקא נקט והוא הדין כל אילנות, והתוספתא נקט לדגמא עוד כמה אילנות שהיה דרכן בכך להיזל אבל הוא הדין כל האילנות, אמנם בסמוך הלכה י"ט דאיתא במשנה המבקיע בנות העתיק גם כן רבנו כן ולא כתב באילן, ונראה דטעמו מדצורף במתניתין⁶²³ למתני הקוצץ קורות

שקמה לא יתפהו בעפר כו' אלא זית לא נקטיה לדגמא והוא הדין בשאר אילנות, אלא דדוקא בזית ובשקמה מהני העפר שיגדל מחמתו ולא בשאר אילנות. ומה שהשיט רבנו⁶²⁴ קורות שקמה (כמו שהשיג הראב"ד), יש לומר דסמך דמזית נלמד דכל שהוא פהאי גוונא שמשביח על ידי העפר אסור דומיא דזית וכמו שכתב רדב"ו, ועין מה שכתבנו בסמוך בהלכה י"ט בבאור ההלכה. עוד יש לומר דגבי המדל ביותים אין שום טעם לחלק בין זיתים לשאר אילנות כיון שהטעם שמנקה את הקרקע ועושה מקום לזרע דומיא דמסקל אבנים, ועל כרחק דלדגמא בעלמא נקט המשנה זיתים שבהן רגילות יותר להדל, אבל גבי המבקיע בנות שפיר יש לומר שלא בכל אילן החפוי בעפר משביחו, ואפשר גם להפך שיש אילנות שגם החפוי בקש משביחין לכן השאר רבנו לשון המשנה המבקיע בנות, ומה שכתב רבנו לעצים, משום שאם מכון להדל לטובת האילן כדי שיתרחבו יותר אסור כמבאר בפרוש המשניות לרבנו⁶²⁵. ועל מה שכתב רבנו דבשדה חפרו מתר הקשה רדב"ו למה לא קתני דבטובה אסור פניל הלכה ט"ז, ותנין דקאן אין כאן טובה דשאר רוצה יותר שיהיה שדה אילן. וקשה דגם בשדה אילן עושה לו טובה שיתרחבו האילנות ויתפשט כמבאר בפרוש המשניות, וצריך לומר דמכל מקום כיון שאפשר שאין רצונו בזה דאולי רוצה יותר שיהיה שם אילנות אף על פי שהן צרופין לא שיף לומר ראה כמה טובה עשיתי לך, ואף על גב דעל כרחק מזרי הכא שנטל ממנו רשות דאם לא כן איך מתר לו להדל בשל חפרו שמא לא ניתא ליה כנ"ל, יש לומר

ציון ההלכה

(קמ) רבנו בפרוש המשניות: (קמ) רמ"ש וכן נראה בר"ש ובפרוש ר"י בן מלכי צדק: (קמ) פאת השלחן⁶¹³: (קמ) ספר המפתח בשם דבר השמיטה⁶¹⁴ ולכן לא כתב רבנו כאן מלקט הכל, אבל בכירה שאין לו קצבה יכול ללקט הכל⁶¹⁵: ועין בבאור ההלכה: (קמב) רדב"ו, וצ"ע דלכאורה אם משיר מין אחד כבר אין מנקה השדה, ויש ליטב⁶¹⁶: (קמ) כסף משנה ובתוספתא פרק ג' דשביעית הלכה ט' המשורש עקר חרוב וסדן שקמה לעצים מתר ולשדה אסור והביאה ר"י בן מלכי צדק⁶¹⁷, ועין בהשגות הראב"ד החלשות שנדרס מכתב יד שכתב 'לשון המשנה ביותים' משמע דכוונתו להשיג דהיינו דוקא ביותים וצ"ע⁶¹⁸:

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

ואם הדשא בגינתו גבוה, ורוצה להכניס בהמות שיאכלו ממנו ועל ידי זה יהיה הדשא גזום, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שיתכן שמוותר.

[דר"א ס"ק קמא]

וְכָל זֶה קָאֵי אַעְצִים וְעֶשְׂבִים וְלֹא אַאָבְנִים⁶¹¹.

611 ומ"מ אף לענין אבנים מבואר לעיל (בביאורים לדר"א ס"ק קכט) שיש אופנים להתיר מטעם זה, אם ניכר שאין כוונתו בפעולה זו להכשיר את הקרקע לזריעה.

ולענין אופן ההיכר המועיל להתיר פעולה זו בשביעית, מבואר לעיל (שם) שלא הותר אלא כעין מה שהתירו חז"ל, דהיינו כשמוכיח שמשתמש בפעולה זו מיד לאחר מכן לצורך אחר, אבל היכר מסוג אחר כמו שלט שמפורש בו טעם מעשיו וכדומה, אינו מועיל.

[דר"א ס"ק קמב]

וְאֵין נִפְקָא מִינָהּ בֵּין עֵץ וְיֵת לְשָׂאָר אֵילָנוֹת⁶¹².

612 כלומר (מכתבים, כת"י), שבנדון זה שניכר שאין כוונתו לתיקון הקרקע, כמבואר בדר"א להלן (ס"ק קמח), יש להתיר בכל סוגי האילנות.

והיתר קציצת עצי פרי בשביעית, ביאר הגר"ש וואזנר (שיעורי שבת הלוי עמ' קב) שהוא דוקא באופן שבו מבואר לקמן (פ"ה הי"ז) שאין לחוש בזה משום איסור הפסד פירות שביעית. וראה דר"א שם (ס"ק קכח) שצריך שלא יהיה בזה איסור כל תשחית, עיי"ש שנתבאר כמה אופנים שבהם אין שייך איסור זה.

[ציה"ל ס"ק רנז]

פְּאֵת הַשְּׁלַחִין⁶¹³.

613 בית ישראל (ס"ק מה), ועיי"ש שכתב כן לדעת הרמב"ם, ודקדק כן ממה שלגבי כירתו כתב הרמב"ם שמלקט הכל [וראה בה"ל ד"ה היתה, שמבאר לשון הרמב"ם באופנים אחרים]. וכתב בפאת השלחן (בית ישראל שם), שהר"ש חולק וסובר שאף באופן זה מותר ללקוט רק את הגסים.

[ציה"ל ס"ק רנח]

דְּבַר הַשְּׂמִטָּה⁶¹⁴ וְכֹי, אֲבָל בְּכִינָה שְׂאִין לוֹ קֶצֶף כּוֹל לְלַקֵּט הַכֹּל⁶¹⁵.

614 פ"ד מ"א.

615 ולדעתו, הצולה בשר בגינה ומלקט לשם כך עצים מהקרקע, רשאי ללקט אף הרבה עצים. אולם רבינו (מכתבים, כת"י) כתב, שלמעשה צריך להיזהר שלא ללקט יותר ממה שנצרך לו עבור הבשר שעומד לצלות, וכמבואר בדר"א (ס"ק קלח) לענין המלקט עצים לבהמתו.

[ציה"ל ס"ק רנט]

אִם מְשִׁיר מִין אֶחָד כְּכֹר אֵין מְנַקֵּה הַשְּׂדֵה, וַיֵּשׁ לְיִשְׁבֵי⁶¹⁶.

616 בטעם דברי הרדב"ז ביאר הגר"ש וואזנר (שיעורי שבת הלוי שם), שאם נוטל רק את הדקים ומניח את הגסים, ניכר שכוונתו להערים, ואינו עושה כן לצורך כירתו, אלא רצונו לנקות השדה, ובכגון זה הוא בכלל מה שאסרו ללקט משדהו אף מקצת, אע"פ שאיו השדה מתוקנת על ידי זה. [וראה לשון

[דר"א ס"ק קלז]

שְׂאֵז וְדַאי מְכֹון לְתַקֵּן הַשְּׂדֵה וְזֶה אָסוּר⁶⁰⁵ וְכוּ, אֵין לוֹ לְהַחְזִיק לוֹ טוֹכָה עֲבוּר זֶה⁶⁰⁶ וְכוּ, יָבֵא לְכַתְּחֻלָּה לְכֹון עַל זֶה⁶⁰⁷.

605 ואיסור זה, כתב הגר"ש וואזנר (שיעורי שבת הלוי עמ' ק) שהוא אף כשאין המלקט מכיר את בעל הקרקע.

606 ואף לאחר שעברו שנים רבות מזמן עשיית המלאכה, דעתו (שיח השמיטה עמ' רטו) שאסור לבעל השדה היהדות למי שעשה את המלאכה בשדהו.

607 ובאופן אחר ביאר הגר"ב אבא שאול (אור לציון למשניות פ"ד מ"א) טעם איסור זה, שכל ההיתר הוא משום שנראה שעושה המלקט לצורך עצמו ליהנות מהעצים, ואם הבעלים מודה למלקט על פעולה, נראה שנעשתה פעולה זו לטובתו ולא לטובת המלקט.

[דר"א ס"ק קלח]

מְלַקֵּט וּמְבִיא לְפִנֵּיהֶם⁶⁰⁸ וְכוּ, אֲבָל אֵין מְלַקֵּט אֶלָּא פְּדֵי צֶרֶךְ אֲכִילְתָּהּ⁶⁰⁹.

608 ואופן היתר זה, כתב הגר"ש וואזנר (שבת הלוי ח"י סי' קצז) על פי לשון הרמב"ם, שהוא רק אם מיד מניח העצים לפניה, אבל בלא זה אין להתיר, אע"פ שהבהמה נמצאת בצד השדה.

ואם מביא את הבהמה לשדה במיוחד לשם כך, דעת רבינו (שיח השמיטה עמ' ריד) שאסור, ולא הותר אלא כשהוא נמצא שם ממילא עם בהמתו.

609 אבל אם אין כאן היכר, כתב הגר"ש וואזנר (שם) על פי לשון הרמב"ם, שאסור אע"פ ששיעור זה שהבהמה אוכלת הוא דבר מועט ביחס לכל השדה, וגם שיעור זה הותר ללקט רק על ידי היכר. וצייין שם למה שכתב (הובא בביאורים לדר"א לעיל ס"ק קלג) לדקדק כן מלשון הרמב"ם לעיל (הט"ז).

[דר"א ס"ק קלט]

שְׂאִין מְכֹון לְתַקֵּן הַקָּרְקַע אֶלָּא לְהַאֲכִיל לְבִהֲמָתוֹ⁶¹⁰.

610 ואם כוונתו לנקות הקרקע ולהכשירה בכך לזריעה, כתב (מכתבים, כת"י) שאסור לעשות כן בשביעית אע"פ שממעשיו נראה שאין כוונתו לשם כך, וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קמח).

ואף אם כוונתו לצורך שני הדברים, גם השתמש בעצים אלו לבהמתו וגם לנקות את שדהו ולהכשירה לזריעה, כתב רבינו (שם) שאסור לעשות כן, וכמבואר בדר"א לקמן (פ"ב ס"ק עב) לענין המסקל שדהו, ומה שהותר כאן הוא כשאין המקום עומד לזריעה או שאין פעולתו מועילה לזריעה לאחר השביעית. וכן כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' רל) שאסור לעשות כן בשביעית מן הדין, שכיין שדעתו אף על תיקון הקרקע נחשבת פעולה זו עבודת קרקע.

והכנסת הבהמות לשדה כדי שיאכלו מעצמם את העשבים שבה, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שלכאורה היא מותרת אף באופן שהשדה עומדת לזריעה למוצאי שביעית ותלישת עשבים אלו מועילה לזריעה זו.

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

דר"א ס"ק קמג

אָפּלו סְמוּכִים זֶה לְזֶה.⁶²⁶

626) ואופן ההיתר, מבואר בר"ש (פ"ד מ"ד) על פי הירושלמי, שהוא רק כשנוטל שני עצים ומניח אחד בצידם. וכתב (שערי אמונה שם) שיש לעיין מה הטעם שלא הזכיר הרמב"ם דין זה.

דר"א ס"ק קמט

אָלָא קוֹצֵץ מֵעַל הָאָרֶץ וּמְנִיחַ שְׁרָשֵׁי בְּאָרְץ.⁶³²

632) ושיעור הקציצה, כתב התפארת ישראל (שביעית שם יכין אות יז) שמותר לקצוץ כל האילן עד שיהיה מקום הגזע שזה לארץ, ולא יותר מכך.

דר"א ס"ק קנ

דְּכָלִי עֲלָמָא יְדַעֵי דְלַעֲצִים מִתְכַּוֵּן.⁶³³

633) ואף בזמן הזה שאין מצוי ללקט לעצים, כתב (מכתבים, כת"י) שמ"מ יש להתיר ללקט בשל חבירו, משום שאף בזמן הזה הנצרך לכך מלקט, וכיון שאין לו צורך בתועלת הקרקע, יתלו הרואים שהוא צריך לעצים ומלקט לשם כך.

דר"א ס"ק קנא

הַמְּבַקֵּעַ בְּזֵיתָ. שְׁחוּתָךְ קֶצֶת עֲנָפִים מֵהֶם זְכוּי, לְחַתֵּךְ מִמֶּנּוּ בְּקַעֲוִית לְשֶׁרֶף וְאֵינוּ מְזִיק לְאֵילָן.⁶³⁵

634) ואופן היתר חיתוך העצים, ביאר הגר"צ אבא שאול (אור לציון למשניות פ"ד מ"ה) שמהלשון 'המבקיע' משמע שהותר דוקא חיתוך ביד, אבל אסור לחתוך בכלי כדרכו, משום שדבר זה נראה כזימור.

ולחתוך ענפים מכל צדדי העץ, שנראה כדרך גיזום לתועלת האילן (ראה מועד קטן י"ב), דעת הגר"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"ג עמ' ערה) שאסור אף שכוונתו לצורך העצים. מאידך, דעת הגר"צ אבא שאול (אור לציון שם), שכיון שההיתר הוא רק לחתוך ביד (כדעתו לעיל בסמוך), ויש בזה שינוי מדרכו בשאר ימות השנה, מותר לחתוך ענפים מכל צדדי האילן, ואין צריך לשנות ולחתוך רק מצד אחד, ומ"מ דעתו (אור לציון פרק א תשובה י) שטוב שיחתוך רק מצד אחד.

635) לפי זה הוא הדין בשאר אילנות, וראה דר"א להלן (ס"ק קנד) וציה"ל (ס"ק ערב) ובביאורים שם שנתבארו עוד דעות בענין דין ביקוע עצים בשאר אילנות.

דר"א ס"ק קנב

וְכֵן הַקּוֹצֵץ קוֹרֵת שְׁקָמָה.⁶³⁶

636) וראה בה"ל (סוף ד"ה המבקיע), שצייד שלדעת הריב"מ צ"א יסורו מטעם שאפשר לזרוע בעפר זה.

ציה"ל ס"ק רסא

וְדָלָא כְּפָאֵת הַשְּׁלֶחָן.⁶³⁷

637) שם בבית ישראל (ס"ק מו), שפירש שלדעת הר"ש מותר לעקור העץ אף אם אין רצונו להשתמש בעצים, אלא עוקר כדי שהעצים הנשארים יהיו גדולים יותר, ומ"מ מותר, שאין זה דומה לזומר, משום שאינו עושה פעולה באילנות הנשארים, אלא רק מסיר את האילן הסמוך להם הדוחק את מקום התפתחותם. טעם אחר כתב היעב"ץ (לחם שמים שביעית שם), שההיתר לקצוץ לתועלת העצים הנשארים, הוא באופן שאם לא יעשה כן יפסדו. אבל רבינו (שערי אמונה פ"ד מ"ד) כתב שמסוף דברי הר"ש משמע שאף באופן כזה אסור, ורק אם כוונתו לעצים מותר.

דר"א ס"ק קמד

אָבָל אִם כְּוַנְתוּ לְתַקֵּן הַקְּרָקַע אֶסוּר.⁶²⁷ וְכוּ, כִּינֵן שְׁהַעֲקָר אֶצְלוּ הָעֲצִים וְהַתְּקוּן טַפְּלוּ.⁶²⁸ מִתְּרָן.⁶²⁹

627) וכן אם קוצץ עצים אלו כדי שהעצים הנשארים יהיו עבים יותר, כתבו הפאת השלחן (בית ישראל ס"ק מו) והגרא"ז מלצר (בחי' על הרמב"ם כאן) שלדעת הרמב"ם הוא אסור מטעם זומר, כיון שמועיל לצמיחת העצים הנותרים. וכן ביאר הגר"צ אבא שאול (אור לציון שביעית בחי' על הרמב"ם) והגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"י ס' קצז) בדעת הרמב"ם. ובדעת הר"ש בזה ראה ציה"ל (ס"ק רסא) ובביאורים שם.

628) וראה דר"א לעיל (ס"ק קכט) שהדבר תלוי אם היה מלקט לצורך העצים אף בלא תועלת הקרקע.

629) ואע"פ שגם כשאין רצונו בתיקון הקרקע כלל הוא פסיק רישיה שיהיה כן, כתב הגר"ש וואזנר (שם) שלא החמירו בזה כיון שאף באופן שמתכוין לכך אינה אלא מלאכה דרבנן. ואף כשיש בזה תועלת בהשבת העצים הסמוכים, ולדעת הרמב"ם כשמכוין לכך אסור מטעם זומר כמבואר לעיל בסמוך, מ"מ כתב הגרא"ז מלצר (בחי' על הרמב"ם) שאף הרמב"ם מודה שאין זו מלאכה דאורייתא אלא דרבנן, כיון שאינו עושה פעולה בגוף האילנות הנותרים, ולכן לא אסרו כשאינו מכוין לכך אע"פ שהוא פסיק רישיה, וכן ביאר הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' קה). ועוד ביאר, שלדעת החזו"א (הובא בדר"א לעיל ס"ק יד) אין כאן איסור זמירה מהתורה, משום שבעקירת העץ אין צריך דקדוק וחכמה. וראה עוד בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק קכט).

דר"א ס"ק קמה

דְּכִינֵן שְׁהוּא מְקוּם קָטָן לֹא יִחְשְׁדוּהוּ שְׁעוֹקְרֵן כְּדִי לְזַרַע שְׁשָׁם.⁶³⁰

630) ולענין עקירת עצים בגינות המצויות בזמן הזה בחצרות הבתים, דעת הגר"ש אלישיב (משנת הגר"ש עמ' לו) שכיון שהן קטנות אסור לעקור מהשורשים אפילו עץ אחד, שגם בזה הוא נראה כמכין את מקום עץ זה לזריעה.

דר"א ס"ק קמו

וְלֹא חֶשֶׁב שְׁלֶשָׁה זֶה בְּצַד זֶה, אָבָל לֹא שְׁנַיִם.⁶³¹

631) ואופן ההיתר לקצוץ עץ אחד במקרה כזה, מבואר בחזו"א (סי' יט ס"ק כ) על פי הירושלמי שהוא כשנוטל אחד ומניח בצידו שנים, אבל אסור ליטול אחד ולהניח אחד, והטעם ביאר רבינו (בביאורו לירושלמי שם), שהוא משום שאין האילנות רצופין כל כך זה לזה, ואם יטול אחד ויניח אחד יהיה נראה כמתקן הקרקע. וכתב (שערי אמונה שם) שיש לעיין מה הטעם שלא הזכיר הרמב"ם חילוק זה.

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

כט

(קמג) או שניים (קמד) לעצים (קמה) הרי זה מתר לשרשן. (קמו) קציץ שלשה או יתר (קמז) זה בצד זה לא ישרש, (קמח) שתרי מתקן את הארץ (קמט) אלא קוצץ מעל הארץ ומניח שרשיו בארץ. במה דברים אמורים מתוך שלו אבל משדה חברו (קנ) מתר לשרש: יט (קנא) * המבקיע (קנב) בנות למל עצים לא יחפה מקום הבקוע בעפר (קנג) מפני שהיא

דרך אמונה

באור ההלכה

(קמג) או שניים. אפלו סמוכים זה לזה⁶²⁶: (קמד) לעצים. (כס) אבל אם פונתו לתקן הקרקע אסור⁶²⁷, (כסז) ויש להסתפק בדין זה וכן בהא דבסמוך הלכה י"ט כ' אם התר דוקא בלא אכפת ליה עכשו תקון השדה או גם בדניחא ליה תקון השדה כיון שהעקר אצלו העצים והתקון טפלו⁶²⁸ מתר⁶²⁹, ועין בסמוך סעיף קטן קמ"ט נראה דדעתו להתיר: (קמה) הרי זה מתר לשרשן. (כסג) דכיון שהיא מקום קטן לא יחשדוהו שעוקרן כדי לזרע שם⁶³⁰: (קמו) קציץ שרשה כו'. (כסד) ואם קציץ שנים ואחר כך נתעבו האילנות ונתפשטו הענפים וצריך לקציץ עוד פעם, אפשר דמתר לקציץ עוד אחד ולא חשיב שלשה זה בצד זה, אבל לא שניים⁶³¹: (קמז) זה בצד זה. (כסה) אבל זה שלא בצד זה אפלו הרבה מתר לשרש: (קמח) שתרי מתקן את הארץ. (כסו) דכיון שהניח מקום גדול כזה כמתקן לזריעה, (כסז) ואפלו כבר קציץ מערב שביעית לעצים אסור לו לקציץ שלשה: (קמט) אלא קוצץ מעל הארץ ומניח שרשיו בארץ⁶³². (כסח) ואף אם יש תועלת בצמיחת הנשארים על ידי זה כיון דעבודתו לשרש ולא לקציץ מעם הארץ מתר: (קנ) מתר לשרש. אפלו שלש ויותר (כסט) דכלי עלמא ידעי דלעצים מתקן⁶³³ דמה חושש לתקן קרקע חברו, (עו) ובלבד שלא יאמר לו שרש בשלי ואני אשרש בשלך: יט (קנא) המבקיע בנות. (עט) שחותר קצת ענפים מהם⁶³⁴ מפני שהוא צריך העצים להסקה שזה מתר כנ"ל הלכה י"ח, והא דנקט בנות משום דזית רגילין לחתך ממנו בקיעות לשרף ואינו מזיק לאילן⁶³⁵: (קנב) בנות. (עסז) וכן הקוצץ קורת שקמה⁶³⁶: (קנג) מפני שהיא עבודה.

דאף על גב דנטל ממנו רשות שהשני לא הקפיד כל כך על זה, מכל מקום לא עשה לו טובה דאולי בעצים הוי ניחא ליה טפי. וכל זה לשיטת רבנו⁶⁴⁷ דבטובה הניו שהמלקט לא יאמר לו ראה כמה טובה עשיתי עמך, אבל לשיטת הר"ש⁶⁴⁸ דבטובה הניו שבעל השדה לא יחזיק לו טובה להמלקט לומר לו יישר כחך וכהאי גוונא, קשה למה לא קתני כאן דבטובה אסור, וצריך לומר דהמשנה סמכה על הא דלעיל בראש הפרק והוא הדין כאן, ועוד יש לומר דבשלמא לסקל קצת באנים ועשבים משדהו דרך אדם לעשות טובה לחברו ולכן אם יחזיק לו טובה נראה כאלו השני כנו לטובת השדה ולכן אסור, אבל לשרש אילנות בשדה חברו אין דרך כלל לעשות אלא אם כן בעל השדה שכרו או בקשו (וזה בנדאי אסור), אבל שיעשו לו לטובתו בלי לשאלו אין דרך כלל לעשות, ולכן אפלו יאמר לו אחר כך יישר כח מתר כיון שהכל יודעים שבשעה שהדל לא כנו לטובתו, וגם לדעת רבנו יש לומר כן דאפלו אם יאמר לו אחר כך ראה כמה טובה עשיתי לך מתר כי אין דרך כלל לעשות כן לטובת חברו בלי שצוהו וכלי עלמא ידעו שעשה לצרך עצמו עבור העצים, ואפלו יאמר לו אחר כך ראה שעשיתי לך טובה אין בכך כלום כי אין כאן מקום לחשד: * המבקיע בנות כו'. ובירושלמי פרק ב' הלכה ג' מה בין קשין מה בין עפר, קשין אינן אלא כמושיב שומר, עפר עושה לו טינא והיא גדלה מחמת⁶⁴⁹. ובתוספתא דשביעית פרק ג' הלכה י' מחפורות שנטל מהם אילנות לא יכסם בעפר אבל יכסה באבנים או בקש, והביאו הר"י בן מלכי צדק, ונראה דדין זה דתוספתא לא שייך כלל למתניתין, דבמחפורות שהוציאו משם אילנות לא שייך כלל שהיא גדלה מחמתו ושם האסור משום שמסדר הקרקע שיהא ראוי לזריעה, ודומה למה שאמרו במועד קטן ד' ב' מפני שמכשיר אגפיה לזריעה פרש רש"י כשחופר האמה ומניח העפר שבאמה על שפת האמה מתקן אגפיה לזריעה דעביד לה ארעא רכיכא, ואפשר דהתוספתא אזלא כרבי אלעזר בן עזריה שם דחיש להכי, אבל למאי דקיימא לן ברבנן שם דלא חיש להכי⁶⁵⁰ גם כאן מתר⁶⁵¹, ולכן השמיטה רבנו. גם אפשר דרבנו כללה במה שכתב בפרק ב' הלכה י"א לא ימלא אדם גיא עפר או יתקננו בעפר מפני שמתקן את הארץ, והוא גם כן הדין שבתוספתא⁶⁵², אבל אם מכסה באבנים או בקש אין מתקן בזה את הארץ שאין ראוי לזריעה על גבה, וכבר כתב רבנו שם בהלכה י' שאם יש תחתיהן סלע או

ציון ההלכה

(כסא) וגם דעת הר"ש כן כמו שכתב התוספות יום טוב וכן הסכים בחזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן י"ד ודלא כפאת השלחן⁶³⁷ וכן פרש בשנות אליהו: (כסב) חזון איש שם: (כסג) עין בפרוש המשניות לרבנו: (כסד) שם סעיף קטן כ' מירושלמי⁶³⁸, ועין בפרוש הר"י בן מלכי צדק בפאה פרק ג' משנה ג'⁶³⁹: (כסה) ספר המפתח בשם דבר השמטה: (כסו) רבנו ור"ש בפרוש המשניות: (כסז) משנה ראשונה עין שם⁶⁴⁰: (כסח) חזון איש שם סעיף קטן ט"ו: (כסט) ר"ש: (עו) רב"ז, ומה שלא כתב רבנו דבטובה אסור⁶⁴¹ עין רב"ז⁶⁴² וצ"ע⁶⁴³: (עט) רבנו בפרוש המשניות⁶⁴⁴, ועין בפרוש רבנו נתן פרוש חדש וצ"ע⁶⁴⁵. ומה שכתבנו והא דנקט כו' הוא ממלאכת שלמה: (עסז) משנה פרק ד' משנה ה' וכן הוא בהשגות הראב"ד התדשות. והא דלא תני שאר אילנות אולי בשאר אילנות אינו משיב⁶⁴⁶ צ"ע: (עסג) ירושלמי פרק ב' משנה ג' וכן כתב הרא"ש כאן:

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

עבודה (קנה) אבל מכסה באבנים או בקש: **ב (קנה) * המזונב בגפנים (קנו) והקוצץ קנים**
הרי זה קוצץ (קנו) בדרבו (קנה) בקרדם ובמזל ובמגרה (קנט) ובבל מה שירצה:

באור ההלכה

קש יטל את כלו, ובזה לא שיף מתקן את הארץ ולכן לא הצריך להביאו. וראיתי בפרוש הר"י בן מלכי צדק שכתב גבי הקוצץ קורות שקמה לא יחפהו בעפר מפני שנגאה בעבודת הארץ ולא כתב שהיא עבודת האילן כמו שכתב גבי המפקיע בזית מפני שעושה לו טיט והיא גדלה מחמתו, וכאן כתב מפני שהיא עבודת הארץ, וגם סמך לה הא דתוספתא של מחפורות, ואולי מפרש דגם קורות שקמה טעם אחר הוא משום דתנן בפרק קמא דכלאים משנה ח' אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה דראוי לזרע שם, וכשנותן עפר שם נראה כאלו מכינה לזרע שם (דאפשר דצריך לשום שם עפר שיוכלו לזרע שם או דבעפר יותר קל לזרע שם) דומיא דמחפורות וכו' (675). ואף על גב דאסור משום כלאים מכל מקום מראית העין איכא, וגם הבאנו בבאור ההלכה בפרק ב' מכלאים הלכה י"א מפרוש רבנו נתן דמפרש דדוקא לזרע שם ב' מינים אסור אבל מין אחד מתיר, וצדדנו שם שגם דעת רבנו בן עזין שם, ואם בן יש כאן עבודת קרקע, ורבנו שהשמיטו סמך על הא דפרק ב' הלכה י"א כמו הא דמחפורות וכו', ועין מה שכתבנו בזה בהלכה הקודמת (676): * **המזונב בגפנים כו.** גם זה מירי דוקא בצריך לעצים כמו שכתב רבנו בפרוש המשניות דדוקא בשלא נתכונן לזמירה, ומה שלא כתב רבנו בן בהדיא כמו שכתב בהלכה י"ח י"ט, צריך לומר דסמך אדלעיל (677). וראיתי בפרוש רבנו נתן שפרש המזונב בגפנים, פרוש המסדר את הכרם לפי שדרך הכרם להיות שתיים כנגד שתיים ואחד יוצא זנב, ואם נמשך מהם ענף אחד או שנים והשריש באדמה הרי הוא כעקר ונעשה כרם שהוא נטוע ערוביבא ומתיר לזרע הנוספות האלו בשביעית כדי לסדר הכרם שתיים כנגד שתיים ואחד יוצא זנב, עד כאן לשונו, ומירי שמרחקות יותר מארבע אמות בין אילן לאילן (678) דאי לאו הכי נעשה רצופין (679) ומזיק לכרם (680) והיו השבחת האילן שיגדלו טוב (681) ואסור, ונראה דעתו דלסדר הכרם שיהא יפה ואין בזה השבחה בגוף הפרות או באילנות אלא שיהיה נאה יותר אין זה עבודת האילן ומתיר בשביעית, וצ"ע אם דין זה מסקם גם משאר הראשונים, גם אפשר דגם הוא לא התיר בדבר שהוא מלאכה גמורה רק כאן שמוציא קצת גפנים שמפריעין לגוי הכרם אבל במלאכה גמורה באילנות כדי ליפותן אפשר דאסור וצ"ע. ומה שפרש רש"י במועד קטן ג' א' אין מפסיגין סומכין האילן שהוא רענן יותר מדאי, ובתוספות הרא"ש שם בשם רש"י כשהענפים נוטין לכאן ולכאן קושרין אותן שיצילו למעלה, יש לומר שאין זה לנאותן בלבד אלא כשמתכופף עלול להשבר או

דרך אמונה

(קנה) **אבל מכסה באבנים או בקש** (653). (רעד) שאינו אלא כמושיב שומר שלא יתקלקל (654) דהוה ליה רק אוקמי אילנא ולא אברויי, (עלה) וכן מחפורות שנטל מהם אילנות (655) לא יכסם בעפר אבל מכסה באבנים או בקש: **ב (קנה) המזונב בגפנים.** (רעד) לזרע קצת מן הענפים מפני שצריך לעצים, (רעד) ואף על גב דבגפנים יש אסור זמירה דאורייתא (656), מכל מקום מתיר דכל זמור צריך דקדוק וחקמה וכל זמור שאינו על צד הדקדוק נכר שאינו לעבודת האילן (657) ולכן אם נתכונן לעצים מתיר, אבל אם עושהו על דרך הדקדוק אסור אף אם נתכונן לעצים לפי דעת התוספות: (קנו) **והקוצץ קנים.** לעצים, (רעד) ומבאר בתוספות (658) דמקום שיש שנוי בעקר העבודה בין אם הוא לצורך העצים לבין אם הוא עושה לצורך האילן אז אין חלוק בין עושה בשלו לעושה בשל אחרים, כגון קוצץ קורות שקמה ומזונב הגפן לשנכר שאין מדקדק מתיר אף בשלו וכשמדקדק אסור אף בשל אחרים (659). ובמקום שאין שנוי בעבודה כגון מסקל עצים ומשרש זיתים אז בשלו אסור ובשל אחרים מתיר (660), ובקנים דמתיר אף שאין שנוי משום דרב קנים לצורך העצים והוא ידוע: (קנו) **בדרבו.** (רעד) בין שקוצץ ישר ובין שקוצץ פעין מדרגות ובין שנותק ביד: (קנה) **בקרדם כו.** (רע) ואין צריך לקצץ בכלי שאינו רגיל בה (רעב) וגם אין צריך להגביה טפח מעל הארץ: (קנט) **ובבל מה שירצה.** (רעב) ובלבד שלא יתכונן לזמירה (661). (רעב) אילני סרק שאין רב העולם זומרין אותן מתיר כל שאין מדקדק לעשות פדרך הזמור, ואם הוא הדיוט ואינו יודע דרך הזמור מתיר לקצץ, דאף אם יודמן בדקדוק הזמירה כיון שלא נתכונן יש לומר דאין כאן זמירה, וכל שכן באילן שאין מזמרין אותו לעולם. ואסור זמירה שאר אילנות דרבנן כג"ל סעיף קטן י"ב, והיכא דאין מתכונן לזמור לעולם הוא דרבנן אין להחמיר בהדיוט הקוצץ עצים ואין שום נחותא בזמור וכל שכן כשמשרש טפח או קוצץ מצד אחד (662):

ציון ההלכה

(רעד) ירושלמי שם: (עלה) תוספתא שביעית פרק ג' הלכה י' ובהיארה ר"י בן מלכי צדק: (רעד) רבנו בפרוש המשניות (663), ועין בפרוש רבנו נתן פרוש אחר (664), ועין בראב"ד תורת קהנים בהר פרק א' שפרש שמבקעין בענפיו כדי שיתחדש (665), והרא"ש והרע"ב כתבו מקטע זבוח הגפנים וזהו לשון המזונב (666): (רעד) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן י"ד ט"ו: (רעד) שם סעיף קטן ט"ו כ' וצ"ע בפרוש הר"י בן מלכי צדק דנראה דמפרש הקוצץ קנים הינו הקנים שמעשיין בהן את הגפנים: (רעד) ירושלמי שביעית פרק ד' הלכה ה' דלא קמא לן כרבי יהודה וכרבי שמעון בן גמליאל (667): (רע) רבנו בפרוש המשניות: (רעב) משנה: (רעב) ר"י קורקוס וכן כתב רבנו בפרוש המשניות: (רעב) חזון איש שם סעיף קטן ט"ו, והתיר מרן לקצץ סכך בשביעית (668) ואמר שפינון שאין בקי לעשות באפן שישביח האילן (669) לא הוי זמירה (670), וכשנכנסין לבית הכנסת שלו היו שם דקלים והתיר לקצץ קצת מהענפים (671) כדי שלא יפריעו (672) להעורבים (673) שם (674):

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

[דר"א ס"ק קנד]

אָבֵל מְכַסֶּה בְּאֶבְנִים אוּ בְקֶשֶׁשׁ.⁶⁵³ שְׂאִינוּ אֶלָּא כְּמוֹשֵׁב שׁוֹמֵר שְׂלָא יִתְקַלְקֵל.⁶⁵⁴ וְכֹי, וְכֵן מְחַפְרוֹת שְׁנִטְל מִמֶּה אֵילָנוֹת.⁶⁵⁵

653 ולסוף את מקום חיתוך הענף בשמן, מבואר בדר"א לקמן (פ"ג סוף ס"ק עג) שמותר לעשות כן בשביעית, משום שהדבר נחשב לאוקמי אילנא.

ומה שיש הנוהגים לחפות את מקום הביקוע בשעוה, דעת הגר"ב צ"א אבא שאול (אור לציון בח"ל על הרמב"ם) שאף זה מותר בשביעית, משום שעושים כן להגן ולא כדי להשביח את האילן.

654 ולהניח בשדה דחליל [דהיינו דמות אדם העשוי להניחו כדי להבריח בעלי החיים שלא יאכלו את הפירות], כתב רבינו (גבורי כח עמ' 482) שאסור לעשות כן בשביעית מטעם מלאכה, וביאר (מכתבים, כת"י) הטעם לכך, שפעולה זו נחשבת עבודת קרקע, כי היא מועילה לצמחים. ואף שבבה"ל לקמן (פ"ג ה"ט ד"ה אף) מבואר שפעולה שאינה בגוף האילן אינה נחשבת מלאכה, מ"מ יש לומר שבאופן זה נחשב כתיקון הקרקע, שעושה שלא יוכלו בעלי חיים לבוא לשם, וכבר התבאר בבה"ל לעיל (ה"ט ד"ה מלקט) שפעולה שהיא בקרקע, נחשבת מלאכה אע"פ שתועלתה היא כדי לסלק בעלי חיים ממנה, ואע"פ שעצם סילוק הבע"ח אינו מלאכה. וכמו שמבואר לעיל (ה"ה) שאסור לעשות תחת האילן כדי להמית התולעת, וכן אסור לסוך האילן בריח רע כדי שלא יאכל העוף את פירותיו, וראה דר"א ובה"ל שם בביאור הטעם שלא הותרו מלאכות אלו משום לאוקמי אילנא. [אבל לענין מלאכת שבת, דעתו (השבת בתפארתה עמ' נג) שהעמדת דחליל בשדה אינה נחשבת תולדת זריעה]. מאידך, דעת הגר"י אידלשטיין (שיעורי שביעית עמ' קיח) והגר"י ליברמן (שו"ת משנת יוסף ח"ד סי' יב) שהעמדת דחליל בשביעית מותרת, שכיין שאינו עושה פעולה בגוף השדה או האילנות, אין מעשיו נחשבים מלאכת שביעית.

655 ופירושו כמבואר בבה"ל (ד"ה המכביע), שהוא מקום שעקרו את העצים הגדלים בו, ונותרה חפירה ריקה. אכן, גירסת הריב"ג ומנחת ביכורים (בפירושו לתוספתא שם) 'והפירות שנוטל מהאילן, וכן היא נוסחת הגר"א, וכן הוא בתוספתא כת"י. ופירושו לפי גירסא זו, שהכונה שנוטל חלק מהזמורות הגדלות באילן, שהן פירותיו. והחידוש בדין זה, ביארו בחסדי דוד ושיירי מנחה (על התוספתא שם), שבא ללמדנו שאין חילוק בין זית לבין שאר אילנות.

[דר"א ס"ק קנה]

דְּבַנְפְּנִים יֵשׁ אֶסוּר וְיִמְרָה דְּאוּרִיתָא.⁶⁵⁶ וְכֹי, נֶכֶר שְׂאִינוּ לְעִבּוּדֵת הָאֵילָן.⁶⁵⁷

656 ואף לפי המבואר בדר"א לעיל (ס"ק יב) ש"ל שאיסור זמירה דאורייתא הוא רק כשקוצץ את הענפים היבשים, מ"מ כתב (מכתבים, כת"י) שאין לדחות שמה שהתיר הרמב"ם כאן הוא בלחים שאין בהם איסור תורה, כי מסתימת דבריו שלא חילק באופן ההיתר משמע שמותר בכל האופנים, ובהכרח שאף לענין זמירה דאורייתא שייך היתר זה.

657 ואם קציצת הענפים קשה לאילן בכללותו, אבל בפועל יש תועלת למקום הזימור, שיצמח שם ענף חדש מחמת פעולתו, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קמה) בדעת התוס' (סנהדרין כ, א

ד"ה לעקל) שמותר לעשות כן, שכיין שלכללות העץ אין מלאכה זו מועילה, אינה נחשבת מלאכה לענין שביעית.

[דר"א ס"ק קנו]

וּמְבַאֵר בְּתוֹסְפוֹת⁶⁵⁸ וְכֹי, וְקִשְׁמִדְקָדֵק אֶסוּר אֶף בְּשֵׁל אֶחָרִים.⁶⁵⁹ וְכֹי, אִזּוּ בְּשֵׁלֵי אֶסוּר וּבְשֵׁל אֶחָרִים מִתָּר.⁶⁶⁰

658 סנהדרין כו, א.

659 ואף באופן שמותר לקצוץ ענפים אלו לצורך מניעת הפסד, דעת הגר"נ קרליץ (שמיטת קרקעות עמ' רכב) שיש לעשות שינוי בצורת הקציצה, וכעין זה כתב הגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"ב סוף ס"י רב) לענין גיזום דשא, שאף במקום שהותר מטעם הפסד, אין להתיר אלא על ידי שינוי.

660 כמבואר לעיל ה"ט לענין מסקל, והי"ח לענין משרש.

[דר"א ס"ק קנט]

וּבְלִבְד שְׂלָא יִתְנַן לְזִמְרָה.⁶⁶¹ וְכֹי, וְכָל שְׁפָן כְּשֶׁמְשִׁיר טַפַּח אוּ קוֹצֵץ מִצֵּד אֶחָד.⁶⁶²

661 ואם כוונתו בקציצה גם לתועלת האילן וגם לצורך אחר, מבואר בביאורים לציה"ל להלן (ס"ק רפג) בשם הגר"ש אלישיב שאסור לקצוץ הענפים בשביעית.

וענף של עץ פרי שיש בו הרבה פירות, ורוצה לקצוץ הענף ואח"כ לתלוש את הפירות ממנו כדי להקל על מלאכת הקטיפה, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 511) שמותר לעשות כן רק אם אין מכך תועלת לאילן.

662 ואף שמותר לקצוץ בכל אופן, כתב (מכתבים, כת"י) שראוי יותר לשייר טפח או לקצוץ רק מצד אחד.

[ציה"ל ס"ק רעו]

רְבִנוּ בְּפִרוּשׁ הַמְשִׁנִּיּוֹת⁶⁶³, וְעֵינֵי בְּפִרוּשׁ רַבְנוּ נֵתָן פְּרוּשׁ אֶחָד.⁶⁶⁴ וְכֹי, שְׁפִרֵשׁ שְׂמֻבְּקֵעִין בְּעֵנְפֵי כְּדִי שִׂיתְהַדֵּשׁ.⁶⁶⁵ וְכֹי, מְקַטְעֵ זַנְבוֹת הַגִּפְנִים וְזֵהוּ לְשׁוֹן הַמְזַנְבִּים.⁶⁶⁶

663 פ"ד מ"ו. ולפירושו, כתב (שערי אמונה שם) שהלשון 'המזנב' בא להורות שאינו חותך את כל הענפים אלא רק חלק מהם, אבל אותם ענפים הוא חותך לגמרי, ולא כפירוש הרא"ש המובא להלן. וכתב הגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"י ס"י קצז) שכיין שדרך לקצוץ הרבה והוא חותך רק מעט, ניכר שאין כוונתו לזימור אלא לעצים.

664 הובא בבה"ל (ד"ה המזנב).

665 הרב"ד (שם ה"ד) פירש כן מה ששינו 'המבקע בזיתים', ומבואר בדבריו שאף כשכוונתו לצורך מטרה זו יש להתיר, וראה ציה"ל לעיל (ס"ק רעא) וביאורים שם.

666 ולפירושו זה, ביארו הגר"ב צ"א אבא שאול (אור לציון למשניות פ"ד מ"ו) והגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' קח), שכיין שקוצץ רק את החלקים הבולטים מהגפן, אין זה כדרך זימור.

[ציה"ל ס"ק רעז]

דְּלָא קְיָמָא לָן כְּרַבִּי יְהוּדָה וְכְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל.⁶⁶⁷

667 הסוברים (בירושלמי שם) שצריך לשנות מדרך הקציצה בשאר השנים.

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

[ציה"ל ס"ק רפג]

וְהִתִּיר מִן לְקַצֵּץ סִכָּךְ בְּשִׁבְעֵיטָה⁶⁶⁸ וְכוּ', שְׁאִין בְּקֵי לְעִשׂוֹת בְּאֶפֶס שִׁשְׁבִּיטָה הָאֵילָן⁶⁶⁹ לֹא הָיָה זְמִירָה⁶⁷⁰.

668 ואף כשאינו רוצה להשתמש בענפים אלו שקוצץ, אלא דעתו לקוצצם כדי לעלות באילן למקום גבוה, כתב (גבורי כח עמ' 514) שמותר לעשות כן אם אינו קוצצם כדרך זמירה.

669 ופועל הבקיא בכך וחותר כדרך זמירה המועילה לעץ, כתב (שיח השמיטה עמ' רג) שאסור לו לחתוך ענפים אף לצורך סכך, אבל מותר לו לחתוך אם אינו מדקדק בצורת החיתוך.

ואף כשהעיריה קוצצת הרבה דקלים, ונוטלים מכל דקל את כל הענפים סמוך לסוכות, ומעמידים אותם לציבור לצורך סיכוך, כתב (מכתבים, כת"י) שלא יעשו כן בשביעית, אלא צריכים לקצוץ הענפים לפני שביעית.

ואם חתך ענפי סכך באיסור, דעת רבינו (גבורי כח עמ' 511) שאין ראוי לסכך בענפים אלו שנעשה בהם איסור. ודעת הגר"ש וואזנר (מבית לוי ח"ד עמ' כו) שאף אם נקצצו הענפים בדקדוק שלא כדין, מותרים הם לסיכוך בדיעבד, ואין בזה משום מצוה הבאה בעבירה.

וכשקונים סכך בשביעית, כתב רבינו (שיח השמיטה שם) שלכאורה יש להיזהר שלא לקנות סכך מפועלים בקיאים שאינם שומרי מצוות, כיון שיש לחוש שנקצצו ענפים אלו באופן האסור בשביעית.

670 ומי שאינו בקיא בדרך הזימור, ורוצה לקצוץ ענפים להשתמש בהם לבעלי חיים וכדו', כתב רבינו (גבורי כח עמ' 512) שלכאורה רשאי לעשות כן בשביעית, ואין בזה איסור זמירה.

וכשמותר לקצוץ את הענפים כדי להשתמש בהם או כדי למנוע הפרעה, ויש לפניו פועל נכרי היודע איך לקצוץ באופן המועיל לאילן, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שלכאורה יש מקום להקל לומר לגוי לקצוץ לצורך המותר, אע"פ שהגוי מעצמו יעשה באופן המועיל לאילן.

[ציה"ל שם]

הָיָה שֵׁם דְּקָלִים וְהִתִּיר לְקַצֵּץ קֶצֶת מֵהָעֲנָפִים⁶⁷¹ כְּדִי שְׁלֹא יִפְרִיעוּ⁶⁷² לְהַעֲבִירִים⁶⁷³ שֵׁם⁶⁷⁴.

671 היתר זה, דעת הגר"ש אלישיב (משנת הגר"ש עמ' לג) שהוא רק לענין אותם חלקים המפריעים למעבר, אך אסר לקצוץ יותר מזה.

ובצורת הגיזום המותרת לצורך זה, דעת הגר"ש אלישיב (שם) והגר"ן קרליץ (חוט שני עמ' קמו) שאסור לגזום במכונה כהרגלו בכל שנה, אלא יעשה באופן שיהיה ניכר שאינו כדרך גיזום הנעשה בשאר השנים.

והיתר קציצת ענפים לצורך סכך או משום שהם מפריעים למעבר, דעת רבינו (שיח השמיטה עמ' רג) שהוא רק כשאינו מדקדק לקצוץ בצורה שיראה האילן יפה יותר לאחר הקציצה (וראה בה"ל סוף ד"ה המזנב, מה שדן בדעת הר"ר נתן).

ואם כוונתו בקציצת ענפים אלו גם לתועלת העץ, דעת הגר"ש אלישיב (משנת הגר"ש שם) שאסור לקוצצם אע"פ שמכוין גם לתועלת המעבר שם.

ולענין קציצת ענפים כדי לנאות את האילן, כגון גדר חי וכדומה, ראה ציה"ל לעיל (ס"ק צה) ובביאורים שם.

672 והיתר זה שהורה החזו"א בגיזום הענפים, כתב (מכתבים, כת"י) שכמדומה שהיה בדקלים שלא היו בהם פירות אלא רק לולבים. ומ"מ למעשה כתב שיש להתיר לגזום שלא בדקדוק לצורך העצים אף באילן שיש בו פירות ודרך לגזום אותו לתועלת הפירות.

ואף בגפנים, שאיסור זמירה בהם הוא מהתורה (כמבואר בדור"א לעיל ס"ק יב), כתב (מכתבים, כת"י) שכמדומה שיש להקל לזמור לצורך תועלת המעבר שם כשעושה כן שלא בדקדוק.

673 וענפים הנכנסים לחלון הבית, או מפריעים להשתמש במקומם לתליית כביסה וכדומה, דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק עמ' קמה) שמותר לקוצצם בשביעית לצורך סילוק הפרעה זז.

וענפים שנמצאים מול החלון ומסתירים את פרסום החנוכה שמדליק בה שם, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שאם אין עשרה יכולים לראות את החנוכה שם, מותר לקצוץ את הענפים לצורך פרסום המצוה, ואין צריך לקצוץ דוקא סמוך לזמן ההדלקה, אלא מותר לקצוץ את הענפים לצורך כך בכל זמן שירצה.

וזמורות ועלי גפן המונעים את האפשרות לרסס את הפירות [באופן המותר בשביעית למניעת הפסד], ונמצא שהורדתם מועילה לאילן, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שיש להיזהר שלא להורידם בשביעית.

674 ואם רצונו לגזום ענפים מאילן כדי שיהיה נאה יותר, דעת הגר"ש קניבסקי (ארחות רבינו ח"ג עמ' ערה) שאסור, ולא הותר לגזום אלא משום הפסד או כשרוצה להשתמש בעצים, וכן כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה זז), וכן מבואר בציה"ל לעיל (ס"ק צה) בשם הגר"ש אלישיב.

וענפים המכבידים על העץ ועלולים לשוברו, כתב החזו"א (במכתב הנדפס בסוף הספר סי' ז) שמותר לגזום אותם אם אינו עושה בדקדוק כדרך זימור.

ואם עומד לרדת שלג, ולפי צורת האילן עשוי להצטבר על ענפיו שלג רב והם עלולים להישבר, כתב רבינו (שם תשובה סה) שמותר לגזום אותם אף לפני ירידת השלג כדי למנוע את שבירתם, ובתנאי שלא יגזום באופן המועיל לצמיחת האילן.

ולענין קטיפת פירות המכבידים על ענפי האילן ועלולים להזיק לו, ראה בביאורים על הבה"ל לעיל ה"ה (סוף ד"ה ולא יאבק).

[בה"ל ד"ה המבקייע]

וּדְמִיָּא דְּמִחְפּוּרוֹת וְכַנֵּי⁶⁷⁵ וְכוּ', וְעִין מַה שֶּׁכָּתְבוּ בְּזֶה בְּהַלְכָּה הַקְּדוּמָת⁶⁷⁶.

675 ההוכחה שהריבמ"צ מפרש כך את דין קוצץ קורת השקמה ממה שסמכו לדין מחפורות, היא לפי מה שכתב בבה"ל כאן בביאור דין מחפורות לפי הגירסא לפנינו. אולם לפירוש השני (ראה בביאורים לדור"א ס"ק קנד), שהנדון בתוספתא הוא על סתימת גזע האילן לאחר שקצץ ממנו ענפים, א"כ מה

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

על מה שכתב כן לעיל, כתב (מכתבים, כת"י) שהוא משום ששם הותר לו רק לקצוץ שלא כדרכו, וסלקא דעתך שבאופן זה יהיה מותר אף כשאינו צריך לעצים.

678 אף לאחר שהשתרש הענף החדש באדמה.

679 על ידי השרשת אותו ענף.

680 כמבואר במשנה (כלאים פ"ה מ"ב) ובגמ' (בבא בתרא פג, א).

681 היינו שקציצת הענף החדש שהשתרש היא לתועלת שאר העצים.

שסמך הריבמ"צ דינים אלו הוא משום שניהם עוסקים בדיני קציצת ענפים.

676 בבה"ל ד"ה הקוצץ.

[בה"ל ד"ה המזנב]

צריך לומר דסמך אדלעיל⁶⁷⁷ וכו', יותר מארבע אמות בין אילן לאילן⁶⁷⁸ דאי לאו הכי נעשה רצופין⁶⁷⁹ ומזיק לפרם⁶⁸⁰ והוי השפחת האילן שיגדלו טוב⁶⁸¹.

677 ומה שלהלן (הכ"א) לענין הקוצץ בתולת השקמה כתב הרמב"ם בפירוש שלא הותר אלא כשצריך לעצים, ולא סמך

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

690 טעם הצד לאסור בזה, כתב (מכתבים, כת"י) שהוא משום ש"ל שעצם מה שיהיו הצמחים נאים יותר נחשב כהשבחתם, ולמעשה כתב שטוב להיזהר להימנע מזה.

[בה"ל ד"ה אין קוצצין]

בְּחֻזֵן אִישׁ סִימָן י"ט סְעִיף קָטָן י"ד ד"ה וְיִשְׁוֶה⁶⁹¹, אֶלֶּא כְּנֻתוֹ דְּעָקְרוֹ דְּאוֹרֵיתָא⁶⁹² וְכוּ', דְּהָא בְּכָל מְקוֹם שְׁרִינָן אוֹקְמֵי אֵילָנָא⁶⁹³ וְכוּ', דְּסַפֵּק שְׁמָא יִפְסְדוּ מִתְּרָ⁶⁹⁴.

691 שקציצת בתולת השקמה אינה איסור תורה, משום שאף אם זימור בשאר אילנות אסור מהתורה (ראה ציה"ל ס"ק רצ ובביאורים שם), מ"מ קציצת בתולת השקמה אינה זימור שאסרה תורה. ועוד, שכיון שכוונתו לעצים ולא לתועלת ההצמחה, אין דבר זה נחשב מלאכה האסורה מן התורה.

692 וכן כתב בציה"ל לעיל (ס"ק כו), שכיון שעיקר איסור שביעית הוא מהתורה יש להחמיר אף בספק דרבנן שבה.

693 ראה דר"א לעיל (ס"ק לט ו-מז), ובה"ל לעיל (ה"ה ד"ה ולא יאבק), שדן אימתי הותר אוקמי אילנא, ואימתי אסרו משום איחלופי.

694 הובאו דבריו בדר"א לעיל (ס"ק פ), וראה שם בציה"ל (ס"ק קנ) שצ"י לדבריו כאן.

[בה"ל שם]

לְפִי מָה שֶׁצִּדְדֵנוּ לְעֵיל בְּהִלְכָה ה' ⁶⁹⁵ וְכוּ', וְאִי אֶפְשָׁר לְעַמֵּד בְּהָ ⁶⁹⁶ וְכוּ', מוֹדָה שְׁזָה לֹא אֶסְרָה תוֹרָה ⁶⁹⁷.

695 בה"ל ד"ה ולא יאבק.

696 ואף שדברי החזו"א שם הם לענין היתר מטעם הפסד, כתב (מכתבים, כת"י) שאין לחלק בזה, ואף בדברים שהיתרם מטעם לאוקמי אילנא הדין כן, וראה בה"ל לעיל שם שמסיק שלמעשה אין בידנו להתיר מטעם שלאוקמי אינו בגדר מלאכה, אלא באופנים שהזכרו בפירושו להיתר.

697 גדר ההיתר בזה, התבאר במכתב החזו"א (הנדפס בסוף הספר סי' ח אות א), שטעם היתר לאוקמי אינו לצורך הצלה מהפסד אלא משום שאין זה בגדר עבודה [וראה שם שמבואר שזהו טעם כל היתר לאוקמי האמור במלאכת שביעית], וראה בביאורים לבה"ל לעיל שם, שהובא בשם החזו"א נפקא מינא להלכה לפי טעם זה, שמוותר לעשות המלאכה בשביעית אף אם יכול למנוע את ההפסד בדרך אחרת לאחר השביעית. ומ"מ למעשה כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שאין להתיר מטעם זה, וכמבואר בה"ל לעיל שם (בסוף הדיבור) שאין להתיר מטעם לאוקמי, כיון שיש דברים שאסרום משום דמיחזי כעבודה ומיחלף בעבודה.

ומה שכתוב בה"ל כאן ליישב לפי סברא זו את דעת החזו"א, היינו שכיון שהיתר הוא מטעם זה, א"כ כשיש ספק אם הוא לאוקמי, הוי ספק מלאכה, ואין להוכיח מחיוב השבת אבידה להיתר הצלה מהפסד אף בספק.

[דר"א ס"ק קס]

וְאִסוּר קְצִיצַת בְּתוּלַת שְׁקֵמָה לְכָלֵי עֵלְמָא מְדַרְבְּנָן⁶⁸².

682 אף לסוברים שאיסור זימור בכל האילנות הוא מן התורה. ומה שכתב הרשב"ם (בבא בתרא פ, ב ד"ה מפני שהיא עבודה) שאיסור קציצת בתולת השקמה הוא משום דכתיב "וכרמך לא תזמור", כתב (מכתבים, כת"י) שכוונתו שהוא אסור מטעם תולדת זמירה, ומרבנן.

[דר"א ס"ק קסא]

וְכֵן קִנֵּי הַצּוּקֵי ר' בְּשֵׁנָה רֵאשׁוּנָה⁶⁸³.

683 ולענין קצירת שחת באופן המועיל לצמיחת התבואה לאחר מכן, ראה בביאורים לדר"א לקמן (פ"ד ס"ק יב).

[ציה"ל ס"ק רפד]

כֵּן כְּתַב רַבְּנֵי בְּפִרוּשׁ הַמְשֻׁנִּיּוֹת⁶⁸⁴.

684 פ"ד מ"ה.

[ציה"ל ס"ק רצ]

כְּכֹר חִזוֹר מְזָה בְּסִימָן כ"א סְעִיף קָטָן ט"ו⁶⁸⁵.

685 ופירש שמלאכת זימור מהתורה היא רק בגפן ולא בשאר אילנות, וכמובא בדר"א לעיל (ס"ק קנט). וטעם החילוק בין גפן לבין שאר אילנות, מבואר בדר"א לעיל (ס"ק יד).

[ציה"ל ס"ק רצא]

הַלְכוֹת שְׁבִיעִית לְמִהְרֵי ל' דְּסָקִין⁶⁸⁶.

686 נדפסו בשו"ת מהר"ל דיסקין (פסקים סי' כז אות ח). וטעם הדבר מבואר שם, משום שאף קנים אלו דרכם לגדול יותר על ידי שקוצצים אותם בשנה הראשונה. ומבואר שם, שמתעם זה, מלבד איסור זמירה, הוא עובר אף על איסור קצירה.

[בה"ל ד"ה המזנב]

מְדִלֵין לִירְקוֹת⁶⁸⁷ וְכוּ', הֵינֵנו בְּמוֹעֵד דְּתַלְוֵי בְּטִירְחָא⁶⁸⁸ וְכוּ', אֶבְל לְנוֹי בְּעֵלְמָא אֶפְשָׁר דְּאִין אֶסוּר⁶⁸⁹ בְּשְׁבִיעִית וְצ"ע⁶⁹⁰.

687 פירוש הדבר מבואר בגמ' (מועד קטן ד, ב), ששולפים ועוקרים חלק מהירקות הזרועים, כדי שיהיה ריוח בין הנותרים.

688 אבל בשביעית אין לאסור מחמת שיש בדבר טירחא יתירה, וכמבואר בציה"ל לעיל (ס"ק קמב), וראה ביאורים שם.

689 וכל זה לענין מלאכה הבאה להוסיף נוי בצורת השדה והצמחים, אבל לענין מלאכה שתכליתה היא כדי למנוע הפסד יופי הפירות, מבואר בציה"ל לעיל (ס"ק קעט) ובביאורים שם, שלדעת הגר"ש אלישיב היא נחשבת מלאכה בשביעית, ודן אם יש להיתר מטעם מניעת הפסד, וראה בביאורים שם שכן היא דעת רבינו.

לא הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

כא (קס) * אין קוצצין (קסא) בתולת שקמה בשביעית (קסב) בדרך שקוצצין בשאר השנים

דרך אמונה

באור ההלכה

כא (קס) אין קוצצין בתולת שקמה. (רפד) שקמה הוא מין תאנה יערית, (רפס) ובתולת שקמה נקרא כל זמן שלא נקצצה מימיה. (רפו) ובפעם ראשונה שנקצצה במקום עביה מוציאה ענפים הרבה במקום התהך (רפז) ומתגדלת ומתעבה בכך, (רפח) אבל אחר כך נקראת סדן השקמה וקוצצין אותה כל שנה אבל אז אין קציצתה תועלת לצמיחה. (רפט) לכן בפעם ראשונה אסור לקצצה אפלו מכוון רק לעצים ואפלו בשל אחרים אסור, דכיון שאין קוצץ סמוך לארץ שזה יותר טוב לעצים נראה כעושה לעבודת האילן. (רס) ואסור קציצת בתולת שקמה לכלי עלמא מדרבנן⁶⁸²: (קסא) בתולת שקמה. (רסא) וכן קני הצוקר⁶⁸¹ בשנה ראשונה⁶⁸³: (קסב) בדרך שקוצצין בשאר השנים. כדמפרש בסמוך בהלכה כ"ב:

משנה דהא דפסק רבנו כרבי יהודה משום דסבירא ליה דאינו אלא מפרש דברי חכמים, וכן מוכח בבבא בתרא פ' ב' דפרקי מניה אבריתא דקתני הלוקח מחבור בתולת השקמה מגביה שלשה טפחים וקוצץ וכאן קתני דוקא מעט הארץ, ומשני שלשה טפחים מעלי לה מעט הארץ קשי לה מכאן ואילוף לא מקשי קשי לה ולא עלוי מעלי לה, גבי שביעית עבדינן מידי ונדאי קשי לה גבי מקח וממכר עבדינן מידי ונדאי מעלי לה. על כל פנים מדפרוך מרבי יהודה משמע דאינו אלא מפרש דברי חכמים אבל רשב"ם פירש דרבנן פליגי והא דפרוך מרבי יהודה משום דרבנן אפטר דשעורו שלשה טפחים ולא קשה ולכן פריך מרבי יהודה. וגם לפירוש זה משמע דהלכה כרבי יהודה מדפרוך מניה, אבל הרמ"ה והרמב"ן וחדושי הר"ן פירשו שם דרבנן אסרי לגמרי, והא דלא פריך מניה משום דגם הם מודו דמינא הוא כרבי יהודה אלא דמשום גזרה החמירו ולכן פריך מרבי יהודה. מקח וממכר הנה ליה לאוקמי אעקר הדין, ולפי זה אפשר דשביעית הלכה כרבנן וכן כתב הרמ"ה בהדיא שם כרבנן. והנה על מה דמשני דשביעית עבדינן מידי ונדאי קשה לה אבל היכא דלא קשה ולא מעלי אסור, הקשה להראשונים הא קמא לן אוקמי אילנא מתר, וכתבו רשב"ם ותוספות דכאן ספק הוא אם הוא אברוי או אוקמי ומספק מחמירין (ומה שכתב רשב"ם דהוא ספק דאורייתא אי אפשר לומר דהוא דאורייתא ממש כמו שכתב בחזון איש סימן י"ט סעיף קטן י"ד ד"ה ויש⁶⁹¹, אלא כנחתו דערוך דאורייתא⁶⁹²), וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א והריטב"א וחדושי הר"ן והר"א אב"ד שם, והרמב"ן בשם הר"י מיגש תרץ דהכא גזרינן היכא דלא מעלי לה דילמא אתי למעבד היכא דמעלי לה וכן כתבו הרמ"ה וחדושי הר"ן שם, וצריך לומר דדוקא כאן אתי לאחלופי דהא בכל מקום שרינן אוקמי אילנא⁶⁹³. ולכאורה ממה שכתבו הרשב"ם ותוספות ורמב"ן ורשב"א דמספק אסרינן יש לתמה על מה שכתב מרן בשביעית סימן ט"ז סעיף קטן י"ד דספק שמא יפסדו מתר⁶⁹⁴. והביא ראיה שהרי אבדה המנחת במקום שאין מבטח שתתקיים שם חיב להחזירה ואם כן למה אסרו כאן מספק, והנה לפי מה שצדדנו לעיל בהלכה ה' אילנא אין זה התר אלא דנה לא אסרה תורה אתי שפיר, דבנדאי אם יש ספק אם הוא אברוי בנדאי אסור, אבל מרן לשיטתו שהבאנו שם דסבירא ליה דנה התר שהקלו חז"ל באוקמי אילנא ודוקא במלאכות ורבנן, אם כן סברתו שגם על ספק יש להקל וכמו שהביא מהשבת אבדה, וגם לפי מה שכתבנו שם יש דברים שחז"ל הקלו בהם בדרבנן במקום הפסד כמו שכתב רבנו בהלכה י' שם, ובהו בנדאי מסתבר דעת מרן דגם בספק יתירו חז"ל בזה. אמנם גם מרן כתב שם דלא כל אוקמי אילנא היתירו רק בדרבנים הכוללים את הרבנים ואי אפשר לעמד בזה⁶⁹⁶ וכמו שהבאנו בשמו בהלכה י' בדרך אמונה סעיף קטן פ"ו, אולם כאן גבי בתולת שקמה משמע מהראשונים דהוא מהדרבנים שהיו מתירין מחמת אוקמי אילנא שהרי רק במקום ספק כתבו להחמיר ולא בנדאי קשה לה, ויש לומר דגם לדעת מרן בדרבנים שאינם אלא אוקמי בלבד ואין בהם עבודה כלל מודה שזה לא אסרה תורה⁶⁹⁷. ונראה הא דאמר בגמרא מקשה קשי לה, נראה דאין הכונה שזה מזיק לאילן ומקלקלו, דלא מסתבר כלל דבשביל שצריך לעצים יקלקל את כל האילן, אלא הכונה שלא יהא השבח שהיה ראוי להיות לשקמה (ויתכן שבשנה הבאה יוכלו לקצו פראי וישביח), ומכל מקום זה מתר בין שאין כאן עבודה כלל אלא קוצץ לעצים מקרי אוקמי אילנא, ועל זה כתבו דמספק אסור כיון שאין בזה הפסד ממש, אבל במקום שיש ספק שיהיה הפסד ממש יש לומר דלכלי עלמא שרי, ועדין צ"ע:

ציון ההלכה

(רפד) כן כתב רבנו בפירוש המשניות⁶⁸⁴ והרע"ב בפרק קמא דכלאים משנה ח': (רפס) נדה ח' ב': (רפו) רש"י שם: (רפז) ר"ב שביעית פרק ד' משנה ה': (רפח) רא"ש בפירוש המשניות: (רפט) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן י"ד: (רס) שם. ומה שכתב שם דרבנן וימיה בכל אילנות דאורייתא, כבר חזר מזה בסיומן כ"א סעיף קטן ט"ו⁶⁸⁵: (רסא) הלכות שביעית להר"ל דיסקין⁶⁸⁶:

לב

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

מפני שקציצתה עבודת אילן, (קסג) שבקציצה זו תגדל ותוסיף. (קסד) ואם צריך לעציה קוצין אותה (קסה) שלא בדרך עבודתה: כב ביצר קוצציה, (קסו) מעם הארץ (קסז) או למעלה מעשרה טפחים. (קסח) * אילן שנפשח (קסט) קושרין אותו בשביעית (קע) לא שיעלה (קעא) אלא שלא יוסיף:

באור ההלכה

* אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה אלא שלא יוסיף. לכאורה הטעם משום דהנה ליה אוקמי אילנא וכמו שכתבנו בדרך אמונה, וכן מצאתי בפרוש רבנו נתן אילן שנפשח נשבר מתר לחברו לחברו בשביעית כדי שלא יפסידו העניים פרותיו, ולא יחברנו היטב כדי שלא יהא כנוטע (גבג משמע מלשונו דמשום הפסד הפרות לבד מתירין אוקמי אילנא, וזה ראיה למה שכתב מרן ז"ל הבאנו בדרך אמונה סעיף קטן פ"ה, וסבירא ליה דהקשריה אין מועילה לאילן כלום כיון שאין מהדקה אלא שלא יוסיף וזה רק מועיל להפרות שלא יתקלקלו בינתיים, ומה שכתב לעניים משום דסתם פרות שביעית הפקר ועניים נוטלין אותן וכדכתיב בפרשת משפטים 'ואכלו אביוני עמך' ובמתינתין פרק ה' דשביעית⁽⁷¹³⁾ אם לקטנו העניים את עליו לקטור⁽⁷¹⁴⁾, מיהו יש מקום לומר דקשריה להעמיד לאו מלאכה היא כלל ואין צריך כאן להתר של אוקמי אילנא, ואף על גב דעושה בתים סביב האילן נחשב מלאכה דרתנן פרק ב' בשביעית⁽⁷¹⁵⁾, כבר בארו שם בירושלמי משום דכשעושה לה בית עושה לה צל והיא גדלה מחמתן, אבל כאן הקשריה הוי כעושים שומר⁽⁷¹⁶⁾ ואין בו שום מלאכה ואין צריך להתר של אוקמי אילנא, ונפקא מנה לפי דברי מרן דלא התירו אוקמי אלא במלאכות דרבנן ולא בדאורייתא⁽⁷¹⁷⁾, מכל מקום כאן יהא מתר אם לאבבי⁽⁷¹⁸⁾ דתולדות דאורייתא⁽⁷¹⁹⁾, וזה מוכרח גם כן לכאורה דאם לא כן אבבי יתיר המשנה למה התירוהו, מיהו יש לומר דאבבי יתיר בשביעית בזמן

דרך אמונה

(קסג) שבקציצה זו תגדל ותוסיף. (קסד) ששל ידי זה מתחזק כחו ויתן פרוי בעתו לרב וכנ"ל: (קסד) ואם צריך לעציה. (קסה) אבל אם מכון לעבודת האילן אסור אפלו בכהאי גונא: (קסה) שלא בדרך עבודתה. כדמפרש בסמוך (קסז) דכאפן זה מזיק קצת⁽⁶⁹⁸⁾ לאילן⁽⁶⁹⁹⁾ ואין לחוש לעבודת האילן: כב (קסו) מעם הארץ. (קסז) הינו ממש סמוך לארץ אבל אם מגביה קצת אפלו פחות משלשה טפחים אסור: (קסז) או לעציה מעשרה טפחים. (קסז) דפחות מכאן לפעמים משביחין אותה ואי אפשר להתיר מספק, (קסז) ויש אוסרין אפלו מעם הארץ או למעלה מעשרה טפחים דגזרינן שמה יעשה באפן שמשביח. (קסז) וסדן של שקמה וכן עקר החורב מתר לשרשם לעצים⁽⁷⁰⁰⁾ אבל אם לתקן השדה אסור. (קסז) ובמקום שעקר האילן לא יכסהו בעפר אבל מכסהו באבנים או בקש וכנ"ל סעיף קטן קנ"ד⁽⁷⁰¹⁾: (קסח) אילן שנפשח. (קסח) שנסדק ונבקע והתחיל להשבר קצת: (קסט) קושרין אותו בשביעית. דהוי אוקמי אילנא⁽⁷⁰²⁾: (קע) לא שיעלה. (קע) שידבק ויקשר ויתחבר מה שנפשח, דזה הוי אברויי אילנא ואסור⁽⁷⁰³⁾: (קעא) אלא שלא יוסיף. (קע) להבקע יותר⁽⁷⁰⁴⁾:

הזה ורבי היא וכדמוקי⁽⁷²⁰⁾ מתינתין דריש מועד קטן, גם אפשר דזה נחשב מלאכה שאינה בשדה ובכרם ואבבי סבירא ליה דדרשא דמועד קטן ג' א' דרשא גמורה היא ולא אסמכתא, ובאמת מלאכה שאינה בשדה ובכרם אינה אסרה מדאורייתא, והא שאסור⁽⁷²¹⁾ קשקושי דאברויי אילנא אינו אלא מדרבנן⁽⁷²²⁾. והא דאצטריך⁽⁷²³⁾ לאוקמי מתינתין דמשקין בית השלחין בשביעית בזמן הזה משום דהשקה היא מלאכה שבשדה ושפכרם. מיהו לעיל הלכה ט' בבאור ההלכה הבאנו שיש ראשונים שמפרשי ההא דמלאכה שאינה בשדה ובכרם מתרת הפנה שהוא לאוקמי אילנא, ואם כן לאבבי דמפרש הברייתא דמועד קטן מדאורייתא אם כן התורה התירה בהדיא מלאכה שהיא לאוקמי, ומה שכתב מרן דלא התירו אלא במלאכות דרבנן הינו משום דקצת לן כרבא, ולרבא הברייתא אסמכתא בעלמא וחכמים הקלו באוקמי אילנא במלאכות שאינן אלא מדרבנן ולא במלאכות דאורייתא, ונפקא מנה גם כן לענין שבת אם מתר לקשר (במקום שאינו של קמא) אילן שנפשח שלא יוסיף, דאם נימא שהוא מלאכה רק ההתר משום אוקמי, אם כן בשבת אין התר זה והנה ליה תולדה דזורע, אבל אם אין בזה כלל מלאכה גם בשבת מתר. ואין לומר דכל אוקמי אילנא מתר בשבת, דבדאי המשקה בית השלחין חייב בשבת⁽⁷²⁴⁾ עין מועד קטן ב' ב' וכן קשקושי דסתומי פילי⁽⁷²⁵⁾ בודאי חייב בשבת משום תולדה דחורש או דזרע ועין בעבודה זרה נ' ב' דגם במועד אסור (אף) יש שם סתירה עין רמב"ם פרק ח' מיום טוב הלכה י' ובמשנה למלה, וכן מצאתי בעור השם יתברך בחזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן כ"ז דכל ההתר של אוקמי אילנא אינו אלא בשביעית אבל בשבת חייב משום נוטע⁽⁷²⁶⁾ עין שם, ואם כן יש לעין אם מתר לקשר בשבת שלא יוסיף ונאסור דרבנן מסתמא יש, עין ארח חיים סימן ש"ה סעיף ח'⁽⁷²⁷⁾ וסימן שי"ז סעיף ז'⁽⁷²⁸⁾ צ"ע קצת, רק הספק אם יש חיוב דאורייתא, ומדברי רבנו נתן שהבאנו משמע שהוא מלאכה רק משום פסידא התירו וכנ"ל, וצ"ע:

ציון ההלכה

(לג) רבנו בפרוש המשניות: (לג) כן מוכח מדברי רבנו, וצ"ע כיון דקשה לאילן כמבאר בבבא בתרא פ' ב' מה בכך שמכון לעבודת האילן⁽⁷⁰⁵⁾, ושמה גזרינן שיעשה באפן הראוי לה⁽⁷⁰⁶⁾. אך צ"ע מנא ליה לרבנו זה, ושמה משום דתני לה במתינתין בין כל הני דמכון לעצים: (לד) בבא בתרא פ' ב': (לסה) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן כ' ונאמרא וידן בבבא בתרא פ' ב' ולא כירושלמי כאן⁽⁷⁰⁷⁾: (לסז) רשב"ם ורמב"ן ורשב"א בבבא בתרא פ' ב'. ועין ברמב"ן שם שהביא בשם ר"י מיגש דגזרינן היבא דלא קשה ולא מעלי אטו היבא דמעלי לה, אבל מדינא שרי דהוי אוקמי אילנא: (לסח) רמ"ה בבבא בתרא שם דפסק ברבנו וסבירא ליה דרבנן הכי סבירא ליה, ודלא כרשב"ם שם. וכן לפי מה שכתב הר"ן בן מלכי צדק רובי יהודה⁽⁷⁰⁸⁾ לטעמיה בפרק ב' משנה ה'⁽⁷⁰⁹⁾, אם כן קימא לן ברבנן⁽⁷¹⁰⁾ דישם לא פסקין כרבי יהודה⁽⁷¹¹⁾: (למז) תוספתא פרק ג' הלכה ט': (למט) שם הלכה י': (לנ) רבנו והר"ש בפרוש המשניות⁽⁷¹²⁾: (לנא) שם: (לנב) רבנו בפרוש המשניות:

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

[דר"א ס"ק קסה]

דְּבִאֲפֵן זֶה מוֹיֵץ קֶצֶת⁶⁹⁸ לְאֵילָן⁶⁹⁹.

(698) ראה בה"ל (סוף ד"ה אין), שמ"מ אין זה בגדר הפסד ממש.

(699) ומטעם זה מותר אף כשעושה כן באילן שלו, וכמבואר בדר"א לעיל (ס"ק קנו).

[דר"א ס"ק קסז]

וְכֵן עָקַר הַחֵרוֹב מִתֵּר לְשֶׁרֶשׁ לְעֵצִים⁷⁰⁰ וְכוּ', וְכַנְ"ל סְעִיף קָטָן קַנְ"ד⁷⁰¹.

700 והטעם שנקטה התוספתא אילנות אלו ולא שאר אילנות, מבואר בה"ל לעיל (ה"ח ד"ה הקוצץ), משום שהדרך באילנות אלו לשרש ולעקור חלק מהם, אבל הוא הדין שאר אילנות.

701 היינו לפי המבואר בה"ל לעיל (ה"ט ד"ה המבקייע), שדברי התוספתא הם בעוקר אילן. וראה בביאורים לדר"א ובה"ל שם, שיש שפירשו דברי התוספתא שם באופן אחר, שהגדון הוא בקוצץ ענפים מן האילן.

[דר"א ס"ק קסט]

דְּהוּי אֹקְמֵי אֵילָנָא⁷⁰².

702 ראה בה"ל (ד"ה אילן) שדן בזה.

[דר"א ס"ק קע]

דְּזָה הוּי אַבְרוּי אֵילָנָא וְאָסוּר⁷⁰³.

703 ואף באופן שיש בזה הפסד האילן, שמבואר לעיל (ה"י) שלצורך מניעת הפסד כזה מותר לעשות מלאכה בשביעית, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קמו) שכאן לא התירו, וכדברי החזו"א (הובא בדר"א לעיל ס"ק פו) שהיתר מניעת הפסד הוא רק בדברים הכלליים שעלולים לגרום הפסד לרוב בני אדם, אבל במאורע מסויים של הפסד לאדם פרטי, לא התירו עשיית מלאכה בשביעית כדי למנוע הפסד זה.

[דר"א ס"ק קעא]

לְהִבְקַע יוֹתֵר⁷⁰⁴.

704 ואם כדי למנוע המשך ההיזק מוכרח הוא לקשור באופן שגם יתחבר האילן על ידי זה ולא רק ימנע המשך הנזק, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה לג) שמסתבר שמוותר לעשות כן. ואין ללמוד מכאן להתיר מלאכה שיש בה גם אוקמי וגם אברויי, שהרי מבואר בה"ל לעיל (ה"ה ד"ה ולא יאבק) שבהיתר מטעם לאוקמי אין להתיר דבר שהוא לאוקמי ויש בו גם לאברויי, ורק כשההיתר מטעם הפסד יש להתיר אף אם על ידי המלאכה יהיה לו גם ריוח נוסף, כיון שלא אסרו מלאכה במקום שמניעתה תגרום לו הפסד.

[ציה"ל ס"ק רצג]

מָה בְּכָף שְׂמִכּוּן לְעִבּוּדַת הָאֵילָן⁷⁰⁵, וְשָׂמָא גְזָרִינן שִׁיעֵשָׂה בְּאֵפֵן הָרְאֵי לָהּ⁷⁰⁶.

705 וביאר (מכתבים, כת"י), שיש ליישב קושיא זו לפי המבואר בחזו"א (סי' יט אות טו ד"ה פ"ד מ"ו) שאע"פ שהדבר קשה לאילן מצד אחד מ"מ הוא מועיל לו מצד אחר, וא"כ כשמכוין לעבודת האילן אסור משום שמתכוין לתועלת זו.

706 ורק באופן שדעתו להועיל לאילן יש לגזור כן, אבל כשאינו מכוין לתועלת האילן, אע"פ שאם קצץ באופן המועיל

אסור כמבואר בדר"א לעיל (ס"ק קס), מ"מ אם קוצץ באופן שאינו מועיל אין לגזור שמה יבוא לקצוץ באופן המועיל, כיון שאין דעתו לתקן את האילן.

[ציה"ל ס"ק רצה]

וְלֹא כִירוּשְׁלָמִי כָּאֵן⁷⁰⁷.

707 פ"ד ה"ד, שסובר שכל האיסור הוא אם הגביה שלשה טפחים או יותר עד עשרה, אבל אם הגביה פחות משלשה טפחים נחשב כמו שקצץ סמוך לארץ.

[ציה"ל ס"ק רצז]

דְּרַבִּי יְהוּדָה⁷⁰⁸ לְטַעֲמִיָּה בְּפֶרֶק ב' מִשְׁנֵה ה'⁷⁰⁹, אִם כֵּן קִימָא לָן כְּרַבְנֵי⁷¹⁰ דְּשָׁם לֹא פְסִקִינן כְּרַבִּי יְהוּדָה⁷¹¹.

708 שמתיר לקצוץ בתולת השקמה שלא כדרך עבודתה בשאר שנים.

709 שסובר שם, שרק במקום שנהגו לסוך את הפגין בשאר שנים אין סכין אותן בשביעית, שבמקום זה הסיכה נחשבת עבודה, אבל במקום שלא נהגו לסוך אותם בשאר שנים, מותר לסוך אותם בשביעית.

710 כאן, שאסור לקצוץ בתולת השקמה אף שלא כדרכה.

711 אלא קיימא לן שאסור לסוך את הפגים בכל מקום, וכמבואר ברמב"ם לקמן (פ"ג ה"א), ובדר"א שם (ס"ק פ), וציה"ל שם (ס"ק קסט).

[ציה"ל ס"ק ש]

רַבְנֵי וְהַר"ש כְּפָרוּשׁ הַמְשַׁנִּיאוֹת⁷¹².

712 פ"ד מ"ו.

[בה"ל ד"ה אילן]

וּבִמְתַנְיָתֵין פֶּרֶק ה' דְּשִׁבְעִית⁷¹³ אִם לְקַטּוֹ הַעֲנִיִּים אֶת עֲלָיו לְקַטְוָה⁷¹⁴ וְכוּ', כְּדָתְנֵן פֶּרֶק ב' בְּשִׁבְעִית⁷¹⁵ וְכוּ', אָבָל כָּאֵן הַקְּשִׁירָה הַיְי כְּעוֹשִׂים שׁוּמְרֵי⁷¹⁶.

713 מ"ג.

714 וכן מצינו בגמ' (סוכה מז, ב) שהשיבו למי ששאל על דין הפקר בשביעית 'אפקר זיתאי לחשוכיא', דהיינו שיפקיר וישמט הזיתים שגדלו אצלו לעניים, וראה רש"י (סוכה לט, ב ברש"י ד"ה אבל), שדקדק כן מדברי הגמ' שם ורש"י שם, וצייין את לשון הפסוק 'ואכלו אביוני עמך' המובא בה"ל, וראה עוד מה שכתב המקדש דוד (זרעים סי' נט אות א ד"ה והנה ז"ש) בענין זה.

715 מ"ד. והובא בדר"א לעיל (ס"ק מח).

716 שמבואר בירושלמי שם שאינו נחשב מלאכה והוא דבר המותר בשביעית, וראה בה"ל לעיל (ה"ט ד"ה המבקייע).

[בה"ל שם]

אֶלָּא בְּמִלְאכּוֹת דְּרַבְנֵן וְלֹא בְּדִאֲרִיתָא⁷¹⁷, מְכַל מְקוּם כָּאֵן יָהָא מִתֵּר גַּם לְאַבְרָי⁷¹⁸ דְּתוּלְדוֹת דְּאֲוִרִיתָא⁷¹⁹ וְכוּ', וְכַדְמוּקֵי⁷²⁰ מְתַנְיָתֵין דְּרִישׁ מוֹעֵד קָטָן וְכוּ', וְהָא שְׂאֶסְרוּ⁷²¹ קְשָׁקְשֵׁי דְּאֲבְרוּי אֵילָנָא אֵינוּ אֶלָּא מְדַרְבְּנֵן⁷²².

717 כמבואר בה"ל לעיל (הכ"א ד"ה אין קוצצין), וראה בביאורים שם שמבואר שמ"מ מעיקר הדין י"ל שמה שנחשב לאוקמי אינו עבודה כלל, והותר אף שלא במקום הפסד, אלא

הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

פרק רביעי

דיני ספיחים והפקר ואיפה נוהג שביעית

א כל שתוציא הארץ בשנה שביעית, (א) בין מן הזרע (ב) שנפל בה מקדם שביעית, בין מן העקרים (ג) שנקצרו מקדם וחזרו ועשו ושניהם נקראו ספיח. * בין מן העשבים והירקות

באור ההלכה

דרך אמונה

א (א) בין מן הזרע. רבנו מבאר כאן שיש ג' מיני ספיחים. א' מהזרע שנפל בה קדם שביעית וצמח. ב' מהעקרים שנקצרו מקדם וחזרו וגדלו ושני אלו נקראו ספיח. ויש עוד שלישי שלא נקרא ספיח והוא מהעשבים והירקות שעלו מאליהן ואין להם זרע, וזה אין נקרא ספיח אצל דינו כספיחין לכל דבר, וכל אלו מתרין מדאורייתא באכילה ואסורין מדרבנן כמו שכתבנו: **(ב) שנפל בה קדם שביעית.** (6) ולא נתכוננו לזרעו רק נפל ממנו בלי פונה או שזרע במקום אחר והרות הביאו לכאן: **(ג) שנקצרו מקדם.** ונשאר שרשיהם בארץ:

* בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן ואין להם זרע. ענין בדרך אמונה שבארנו שרבנו חשיב כאן ג' מינים: א' מין הזרע שנפל בה קדם שביעית, ב' מין העקרים שנקצרו קדם שביעית וחזרו ועשו, וב' אלו נקראו ספיח, ג' מין העשבים והירקות שעלו מאליהן ואין להם זרע וזה אין נקרא ספיח אצל דינו כספיחין, ויש לענין מנא ליה לרבנו דבר זה, ועוד דבירושלמי פרק ח' דשביעית הלכה ו' אמרין פתיב את ספיח קצירך לא תקצור' הא קצירה כנגד הקוצרים לא, אמר רבי לא אם אינו ענין לספיחי אסור תנהו ענין לספיחי החר, אמר רבי מנא לכך נצרכה כשעלו מאליהן שלא תאמר הואיל ועלו מאליהן מתרין לפום כן צריך מימר אסור, ומבאר דגם אותן שעלו מאליהן נקראו ספיחין ואיך כתב רבנו שזה אין נקרא ספיח, והנה ה"ש (בפרק ח' משנה ו') גריס להפך

אם אינו ענין לספיחי החר תנהו ענין לספיחי אסור, ומפרש דספיחי החר הינו של ששית ולזה אינו ענין שהרי מתרין הן בקצירה אפלו בדרך הקוצרים תנהו ענין לספיחי אסור של שביעית שאסור לקצורם בדרך הקוצרים, והג"א בבאורו גריס כגורסתנו ומפרש אם אינו ענין לספיחי אסור הינו משמר דבלאו הכי אסור באכילה (וכהסוכרים דמשמר אסור באכילה) תנהו ענין לספיחי החר דהינו שלא שמרם רק הפקיר אפלו הכי אסור לקוצרם בדרך הקוצרים, והנה דעת רבנו דמשמר מתר באכילה כמו שכתב בהזון איש סימן ו' סעיף קטן ה' ולא מצי לפרש כפרוש זה, ויש לומר דמפרש אם אינו ענין לספיחי אסור שנפל מן הזרעים בשביעית דהא אסור לזרע בשביעית ואיך נפלו מהזרעים אטו מהזרעים עסקינו, תנהו ענין לספיחין שנפלו ממה שזרע בערב שביעית ונפלו ונקלטו בשביעית וצמחו מעצמן, ורבי מנא מפרש שעלו מאליהן הינו ממה שנקצר בשנה שעברה וחזר וצמח בשביעית מעצמו שגם זה נקרא ספיח כמו שכתב רבנו, אבל אם עלו מאליהן בלי שום זרע מזה לא מירי כאן דזה אינו נקרא ספיח ומכל מקום גם זה אסור מדיו ספיחין ולרבי עקיבא מדאורייתא כדמוכח במנחות ה' ב' דלרבי עקיבא אין העמר מתיר כלל בשביעית דהכל אסור, וצריך לומר דאף על גב דזה לא נקרא ספיח מכל מקום ילפינן לה מספיחין דכל גדולי קרקע אסורין בשביעית, ורבנו למדה ממה דמתרגמינן בישעיהו ל"ז ספיח פתין ושחיס כתפתין דהינו גדולי גדולין כדפרש רש"י שם, ואם נימא דגם מה שיוצא מאליו נקרא ספיח אם כן הכל בכלל ספיח ואין כאן שחיס, וכן מבאר בפרוש המשניות לרבנו כלאים פרק ב' משנה ה' עין שם. וראיתי בספר הברית חלק א' מאמר י"ג פרק ג' בשם הטבעיים, שאין שום דבר צומח מעצמו בלי זרע רק הוא זרע דק מאד שאין משג לחוש הראות והרות מביאו ממקום אחר ונקלט בארץ עין שם, ואין זה סתירה לדברי רבנו דדבר שאין נראה לחוש העין ואין נרגש נקרא שאין לו זרע, וגם בכמהין ופטירות שאמרו בגמרא דמאירא רבו ולא מאירא אומרים הטבעיים בימינו שיש להן חוטין דקין מאד באדמה שגשגשין בהן ואין זה סותר לדברי חז"ל, דכיון שאינו נפר זרע נקרא לענין הלכה שאין צומח באדמה כלל⁵ שאין התורה מתחשבת במה שאין רואין בגלוי, ומצינו שאמרו בגמרא⁴ דכנה אין פרה ורבה⁶ וגם יש מינים שמתהוין מן העופש בלי זכר ונקבה כמו שאמרו חז"ל, ועין בספר הברית מאמר י"ד פרק ח' שהביא בשם ספר ראשית למודים שכתב שגם הם נולדים מהביצים אשר הניחו אמותם בתוך האויר וזה יפל על הארץ ומזה נהוין הברואים האלו ואין דבר שאין נולד על ידי זכר ונקבה, ובספר הברית הרבה להשיב על זה מחז"ל עין שם, ואין הקשיות מחז"ל מכחחות כי כל מה שאין נפר לעינים אין התורה מתחשבת בזה וכנ"ל וזה נקרא שנברא מדבר שאין פרה ורבה⁶, וכבר רצה בעל ספר הברית לאסר לשתות חמץ כי הוא מלא תולעים קטנים הנראים על ידי זכוכית מגדלת, וכבר השיב עליו בעל חכמת אדם בבינת אדם סימן ל"ח דהא כתיב בניור חמץ יין לא ישתה מכלל דכלי עלמא שרי, ועל כרחך דכל דבר שאין נראה לעינים לא אסרה תורה ואין זה נקרא תולעים⁷, תדע דהטבעיים אומרים שכל האויר מלא תולעים קטנים ואם כן אסור לשאף אויר, וגם בספר תורה אם יש נגיעה או נפסק שאין נראין אלא בזכוכית מגדלת אין פוסל⁸ וכן באתרוג⁹ ובכל דבר, שהתורה לא נהנה אלא לחוש העין הרגיל וזה פשוט:

ציון ההלכה

(6) ולא כרבנו נתן בפרק ב' משנה ו' דמשמע מדבריו דזה אינו בכלל ספיחין ומתירין וצ"ע שם, גם מה שכתב שם בענין ה' המינים¹ המה עין שם²:

הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

שיח אמונה

[ציה"ל ס"ק א]

גם מה שכתב שם בענין ה' המינים⁽¹⁾ תמוה עין שם⁽²⁾.

(1) שלא הזכירו במשנה שם, משום שלא היה הדרך לזוּרעם בישראל לאחר הפסח בשנה השישית, כיון שלא יהיו מותרים באכילה עד שיעבור הפסח של השנה הבאה.

(2) ראה רמב"ם להלן (ה"ג) שדין תבואה לענין שביעית חלוק מדין אורז ודוחן וכו' השנויים במשנה שם.

[בה"ל ד"ה בין]

שְׁאִין צוּמַח בְּאֲדָמָה כָּלֵל⁽³⁾ וְכוּ', וּמְצִינוּ שְׁאֲמָרוּ בְּגִמְרָא⁽⁴⁾ דְּכִנְיָה אִין פְּרָה וְרָבָה⁽⁵⁾ וְכוּ', שְׁנַבְרָא מְדָכְר שְׁאִין פְּרָה וְרָבָה⁽⁶⁾ וְכוּ', וְאִין זֶה נִקְרָא תוֹלְעִים⁽⁷⁾ וְכוּ', שְׁאִין נְרָאִין אֶלָּא בְּזִכּוּכִית מְגִדְלָת אִין פּוֹסְלָה⁽⁸⁾ וְכֵן בְּאַתְרוּג⁽⁹⁾.

(3) וראה מה שכתב בה"ל להלן (ה"ד ד"ה כגון) שמטעם זה כמהין ופטירות שעלו בשביעית אין בהם איסור ספיחין, וכן אין בהם קדושת שביעית.

(4) שבת קז, ב, וראה שם יב, א.

(5) ומטעם זה מבואר שם שאין איסור נטילת נשמה בהריגת כינה בשבת.

(6) ולענין הריגת כינה בשבת בזמננו שאנו יודעים שהכינים פרות ורבות, ומטילות ביצים שנעשים מהם כינים אחרות, דעת הגר"ז אויערבאך (משנ"ב ביצחק יקרא סי' שטז ס"ק לח, ארחות שבת ח"א פ"ד הע' מז) ורבינו (שבת לישראל עמ' תפא, מכתבים, כת"י) שמ"מ מותר להורגם, וכן ביאר הגרא"א דסלר (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 355 הע' 4), שכוונת חז"ל שאינה פרה ורבה, היא שכך הדבר נראה לעינים, ושלא כדברי הפחד יצחק (לאמפרונטי, ערך צידה דף

כא, ב) והגרי"ש אלישיב (ארחות שבת שם) והגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"א עמ' קכה, וראה מנחת איש פ"ח הע' 51) שחששו שמא יש בכינים שלנו משום פריה ורביה, כיון שהם מתהווים מביצים הבאים מזכר ונקיבה כדברי ספר ראשית למודים שהביא ספר הברית, ומטעם זה חששו שכינים אלו אינם המין שהיה מצוי בזמן הגמ', ומשום כך החמירו לאסור הריגתם בשבת.

(7) וכנימות, חשש בהם החזו"א לאיסור תולעים (דינים והנהגות החזו"א י"ד פ"א אות ג). ואף שאי אפשר להבחין בחיותן ורחישתן, ביאר רבינו (נור החיים הל' שמיטה ויובל עמ' קטז) שמ"מ אסורים מפני שרואים אותם היטב ורק רחישתן אינה ניכרת, ולא היקל כאן אלא כשהתולעים עצמם אינם ניכרים. והגר"ש"ז אויערבאך (שש"כ פ"ג הע' קיז) ביאר טעם אחר לדבר, שלפני שהכנימות מתכסות בקליפת המגן יכולים להרגיש קצת ברחישתם גם בעין רגילה.

(8) ובגדר הדבר ביאר רבינו (מאיר עוז סי' לב סוף סכ"ה), שראיה ע"י אמצעים אינה נחשבת ראייה, ולכן כתב לענין הדין המבואר בבה"ל (סי' לב סכ"ה ד"ה אות אחת) שנקב שמפסיק אות בספר תורה לשתים ואינו ניכר אלא כנגד השמש כשר - שבאופן שההפסק אינו ניכר אלא כנגד השמש אין צריך לתקנו אפילו לכתחילה [וראה גם תפארת ישראל (עבודה זרה פ"ב מ"ו בועז אות ג), ובשור"ת דובב מישירים (ח"א סי' א)].

(9) וכך העיד רבינו (שמחת ישראל ח"ב עמ' דש, מאיר עוז סי' קסח סוף ס"ה) ששמע מפי החזו"א, שכשבדק הגר"ח מבריסק אתרוג בזכוכית מגדלת, העיר החזו"א על שעשה כן, והשיב הגר"ח מבריסק שיש כאן אחד שאומר שאין צריך זכוכית מגדלת, והיה נראה שהסכים הגר"ח מבריסק לדבריו.

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

[דר"א ס"ק ד]

וְדַעַת הַיָּרְאִים דְּקָמָא לָן דְּסִפְחִין אָסוּרִין מִן הַתּוֹרָה⁽¹⁰⁾.

10) וטעם האיסור מבואר בדבריו, דקימא לן כרבי עקיבא (פסחים נא, ב) שמפרש מה שאמרה תורה 'הן לא נזרע ולא נאסוף', שאף מה שלא נזרע בשביעית אסור לאוספו, והוא אסור באכילה.

[דר"א ס"ק ה]

וְאִם נִזְרַע בְּשִׁבְעִית בְּאָסוּר⁽¹¹⁾.

11) ובכלל זה, זרע שנפל בשביעית בלא כוונה או שהעיפה אותו הרוח ממקום אחר וצמח, שמבואר ברמב"ם כאן ובדר"א (ס"ק ב ו-ק ובה"ל כאן ד"ה בין) שהוא בכלל נזרע בשביעית באיסור, שלא הותר מן התורה אלא כשנפל קודם השביעית. וכן כתב בבית רידב"ז (פאת השלח פ"ג אות א בתחילתו ובד"ה ואמת),

[דר"א ס"ק ו]

עֵין לְעֵיל פֶּרֶק א' הֶלְכָה י"ג⁽¹²⁾.

12) ראה דר"א שם (ס"ק קא), ובה"ל שם (ד"ה החורש).

[דר"א ס"ק ז]

מְאֲלִיָּה⁽¹³⁾.

13) והזרעים עצמם, כתב הבית רידב"ז (שם) שמדובר שנפלו לפני שביעית, שאילו נפלו בשביעית הריהם אסורים [ראה בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק ה)]. וביאר, שהטעם הוא מפני שדרשו בתורת כהנים (תחילת פר' בהר, והובא בכסף משנה כאן) 'והיתה שבת הארץ לכם' - מן השבות בארץ אתה אוכל, וצמיחת הזרע נחשבת 'שבות בארץ' רק אם נפל בערב שביעית. [וראה דר"א לעיל (פ"א ס"ק א) שיש מהראשונים הסוברים שמוזהרים הבעלים על כך שתשבות הארץ ממלאכה בשביעית, ואם נעשתה בה מלאכה אף שלא ע"י הבעלים, הרי הוא עובר על שביעית הארץ, וראה בביאורים שם אם איסור עשה זה שתשבות הארץ ממלאכה הוא אף באופן שלא היה אדם שעשה מלאכה בקרקע].

[דר"א ס"ק ח]

אָבֵל לְזֶה שְׁעֵבַד בְּהָ אָסוּר מְדַרְבְּנָן⁽¹⁴⁾.

14) מבואר, שלאחרים מותר אף מדרבנן, ואף שגזרו איסור על הספיחין, מדובר כאן באילנות וכדו' שלא גזרו בהן על ספיחיהן, כמבואר ברדב"ז (על הרמב"ם כאן, בתירוצו השני) ובה"ל כאן (ד"ה שנאמר).

[דר"א ס"ק ט]

כְּדֶרֶךְ שְׁקוּצָר בְּכָל שָׁנָה⁽¹⁵⁾ וְכוּ', דְּוָקָא בְּפִרְוֹת שְׁצִרְיָה לְהַפְקִינָן⁽¹⁶⁾.

15) ולקצור את התבואה בגובהה באופן שנשאר בחלק המחובר יותר מהרגיל, כתב בשו"ת מנחת שלמה (תנינא ס" כג אות ה, א) שאין זה נחשב שינוי, אלא שיש לצדד שאולי אפשר לסמוך על הר"ש והרמב"ן שסברו שבמופקר אין צריך שינוי, שהרי בפאת השלחן כתב שכן סוברים גם הרמב"ם והסמ"ג והחינוך, וא"כ יתכן שבזמן הזה שאיסור שביעית הוא רק מדרבנן, יש להקל.

16) והטעם שאסור לקצור פירות אלו כדרך הקוצרים, מבואר ברמב"ם (ספר המצוות ל"ח רכב) ובחינוך (מצוה שכח) שהוא משום שיש להתנהג בקצירת פירות שביעית כדרך שמתנהגים בקצירת פירות הפקר, כלומר שיטול אותם לאכילה בלי הכנה ובלי תיקון.

ולענין קצירה שהיא לתועלת הארץ ואסורה מטעם עבודת הארץ, ראה בביאורים לדר"א להלן (ס"ק יב) אם היא נוהגת דוקא בפירות שצריך להפקירם, או אף בפירות שישית.

[דר"א ס"ק יא]

דְּאָסוּר כְּדֶרֶךְ הַקּוּצְרִים הוּא בְּגִדְל הַכְּמוֹת⁽¹⁷⁾ וְכוּ', שְׁקוּצָר כְּלָם⁽¹⁸⁾ הַשְּׂדֵה⁽¹⁹⁾ וְהַעֲמִיד כְּרִי וְדֵשׁ בְּבִקְרָא⁽²⁰⁾.

17) ולדלל פירות מהעצים כדי שלא יכבידו עליהם ויכשירו אותם, דעת הגרי"ש אלישיב (ישא יוסף ס"ל מ) שאם אינו מסיר את כולם מותר, אף שקוצר במטרה להשביח את הגידולין, כמבואר ברמב"ם כאן שלא נאסרה שום קצירה אלא כשלוקט את כל הפירות ולא כשמשאיר חלק מהם על העץ [ראה הע' הבאה בשם המקדש דוד, שכשאינו קוצר את הכל אין זה נחשב 'קצירה'], ואע"פ שגם אם אינה קצירה הרי היא מלאכה לתועלת העץ ואסורה מדרבנן כשאר התולדות, מ"מ התירו הדבר במקום הפסד [וראה במה שכתבנו בה"ל לעיל (פ"א ה"ה ד"ה ולא יאבק)].

ולענין קטיפת אתרוגים בתחילת החורף, שרגילים לעשותה כדי שלא יכבידו על האילן, כתב רבינו (ישא יוסף ס"י קב) שאף שפעולת קטיפת התועלת האילן היא מלאכה דאורייתא לדעת הרמב"ם [כמבואר בדר"א לעיל (פ"א ס"ק יא)], מ"מ באופן שאם לא יקטפו את האתרוגים ענפי האילן עלולים להישבר, אולי יש מקום להתיר מטעם לאוקמי אילנא, וצ"ע למעשה. וביאר צדדי הספק (מכתבים, כת"י), שיש לדון אם הוא בגדר הפסד הבא מבחוץ, או שנחשב תיקון האילן עצמו. ודעת הגרי"ש אלישיב (ישא יוסף שם) להתיר לעשות מלאכה זו בשינוי, ודוקא על ידי פועלים נכרים. וראה עוד בביאורים לבה"ל לעיל (פ"א ה"ה ד"ה ולא יאבק) מה שנתבאר בד"ה היתר לאוקמי בקצירה לעבודת הארץ.

ולקצור שדה של ספיחין, ראה מה שכתבנו להלן (ס"ק קנא).

18) ואף אם גדלו בשדה רק פירות מעטים בשיעור הנצרך לו ולבני ביתו, צידד רבינו (מכתבים, כת"י) שלא יקטוף את כולם בפעם אחת. והגרש"ז אויערבאך (מעדני ארץ סי' ז אות א) כתב, שכיון שאפשר לפרש קצירה זו כנטילת פירות הפקר לצרכו ולא כדרך בעלים, מותר אף לבעלים לקצור את כל הפירות יחד.

19) וכשקצר רק את רוב השדה בין בשדה גדולה ובין בשדה קטנה, כתב המקדש דוד (שביעית סי' נט אות ו ד"ה אמרינן במו"ק) שאינו לוקה מן התורה, מפני ששם 'קצירה' אינה אלא כשקוצר את כולה, וכשמשייר מעט שאינו קצור נחשב רק 'קוטוף'. מאידך, המעדני ארץ (שביעית סי' ג אות א) כתב, שוודאי אם היתה שדה גדולה וקצר רק חציה והעמיד כרי שהוא עובר על איסור מהתורה ולוקה, וכוונת הרמב"ם רק לחלק בין אם קצר כמוות שעושים ממנה כרי, שאז עובר באיסור, לבין אם קצר קצירה מועטת שרק חובטין, שבכה"ג אינו עובר על איסור.

הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

סה

שָׁעֲלוּ מֵאַלְתֵּיהֶן וְאִין לְהֵן זָרַע (ד) הַבַּל מִתֵּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה (ה) * שֶׁנֶּאֱמַר וְהִיתָה שִׁבְתַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאָכְלָהּ. וְאָפְלוּ (ו) שְׂדֵה שְׁנַטְיָבָה בְּשִׁבְעִית (ז) וְצִמְחָה (ח) הַרֹתִיהָ מִתְּרִין בְּאֵכֶלָהּ. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר אֵת סְפִיחַ קִצְיִרָה לֹא תִקְצוּר (ט) שְׁלֹא יִקְצוּר (י) בְּדֶרֶךְ שְׁקוֹצֵר בְּכָל שָׁנָה. וְאֵם קָצֵר בְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין לֹקְהָ. (יא) בְּגוֹן שְׁקֹצֵר כָּל הַשְּׂדֵה וְהַעֲמִיד כְּרִי וְדַשׁ בְּבָקָר.

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

בְּאוּר הַהֲלָכָה

* שֶׁנֶּאֱמַר וְהִיתָה שִׁבְתַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאָכְלָהּ. נִרְאֶה דְרַבְנּוּ מִפְּרֹשׁ הַתּוֹרָה כִּהְיִים בְּפִרְשַׁת בְּהַר פְּרֹק א' וְהִיתָה שִׁבְתַּת הָאָרֶץ לְכֶם וְכו' מִכֵּאן אָמְרוּ שְׂדֵה שְׁנַטְיָבָה בֵּית שְׁמַאי אֹמְרִים אִין אֹכְלִין פְּרוּתִיהָ בְּשִׁבְעִית וּבֵית הַלַּל אֹמְרִים אֹכְלִין, דְּהֵיאּ מִכֵּאן אָמְרוּ אֲדָבִית הַלַּל קֵאִי דְדִרְשִׁינֵּן מֵהָאִי קֵרָא דְמִתְרִי לְאָכֵל אֶפְלוּ נַעֲבַד בְּשִׁבְעִית מִדְּכַתִּיב לְכֶם לְאָכְלָהּ מִשְׁמַע בְּכָל גּוֹנֵי, מִיְהוּ מִדְּרַבְנָן אֲסוּר מִשׁוּם סְפִיחִין. וְהָא דְקִתְנֵי בְּמִתְנִיתִין בֵּית הַלַּל אֹמְרִים אֹכְלִין, מִיְרֵי בְּגוֹנֵי דְלִית בֵּיהּ מִשׁוּם סְפִיחִין בְּגוֹן בְּד' שְׂדוֹת וּכְהֵיא גּוֹנָא, מִיְהוּ לְרַבֵּי עֲקִיבָא דְסִבְיָא לִיהַ סְפִיחִין דְּאוּרִיתָא עַל כִּרְחֵךְ קִפְרָשׁ הִקְרָא בְּסִפִּיחֵי אֵילָנוֹת וְכַמוֹ שֶׁכָּתַב הַר"ם הָאָרֶץ בְּפֹרֵק ט' מִשְׁבִּיעִית מְשַׁנָּה א', אֲבָל לְרַבְנָן מִתְפָּרֵשׁ שֶׁפִּיר אִף בְּסִפִּיחֵי זְרַעִים וּרְיָקוֹת וּמִן הַתּוֹרָה:

(ד) הַבַּל מִתֵּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה. (ב) וְדַעַת הַיְרֵאִים דְּקִימָא לִן דְּסִפִּיחִין אֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה⁽¹⁰⁾ וְרַק סְפִיחֵי כְּרוּב שְׁהוּא כְּאֵילָן הוּא מִדְּרַבְנָן, אֲבָל שְׂאָר הַפּוֹסְקִים נִקְטוּ כְּרַבְנּוּ דְּסִפִּיחִין מִדְּרַבְנָן: (ה) שֶׁנֶּאֱמַר וְהִיתָה שִׁבְתַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאָכְלָהּ. מִשְׁמַע שֶׁכָּל מָה שֶׁגִּדֵּל בְּשִׁבְעִית מִתֵּר בְּאֵכֶלָהּ מִן הַתּוֹרָה, וְאֵם נִזְרַע בְּשִׁבְעִית בְּאֲסוּר⁽¹¹⁾ יִתְבָּאָר לְקֻמְן הַלְכָה ט"ו בְּעוֹר הַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ: (ו) שְׂדֵה שְׁנַטְיָבָה. (ג) פְּרוּשׁ שֶׁנְּחַרְשָׁה הֵיטֵב עֵינֵן לְעֵיל פֹּרֵק א' הַלְכָה י"ג⁽¹²⁾: (ז) וְצִמְחָה. (ח) מֵאַלְתֵּיהֶן⁽¹³⁾: (ח) הַרֹתִיהָ מִתְּרִין בְּאֵכֶלָהּ. (ט) וְדַעַת הַרְבָּב' דִּרְק לְאַחֲרֵים מִתֵּר אֲבָל לְזֶה שֶׁעֲבַד בֵּיהּ אֲסוּר מִדְּרַבְנָן⁽¹⁴⁾ וְיִתְבָּאָר לְקֻמְן הַלְכָה ט"ו בְּעוֹר הַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ: (ט) שְׁלֹא יִקְצוּר בְּדֶרֶךְ שְׁקוֹצֵר

כָּכָא שְׁנֵה⁽¹⁵⁾. (י) וְדִין זֶה דְּנָקָא בְּפִרְוֹת שְׁצִירָה לְהַפְקִירָן⁽¹⁶⁾ אֲבָל פְּרוֹת הָאֵילָן שֶׁחֲנָטוּ בְּשִׁשִּׁית מִתֵּר לְקֻטְפֵּן בְּשִׁבְעִית בְּלִי שׁוּם שְׁנוֹי: (י) בְּדֶרֶךְ שְׁקוֹצֵר כו'. וְכֵן הַדִּין בְּאֵילָן כְּדִלְקֻמְן הַלְכָה כ"ב: (יא) בְּגוֹן שְׁקֹצֵר כָּל הַשְּׂדֵה. (י) דַּעַת רַבְנּוּ דְּאֲסוּר בְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִים הוּא בְּגוֹל כַּפְמוֹת⁽¹⁷⁾ [ב] וְאֶפְלוּ הַפְקִיר הַשְּׂדֵה] וְכַמוֹ שֶׁכָּתַב שְׁקוֹצֵר כָּל⁽¹⁸⁾ הַשְּׂדֵה⁽¹⁹⁾ וְהַעֲמִיד כְּרִי וְדַשׁ בְּבָקָר⁽²⁰⁾. (ט) וְנִרְאֶה דְּבַקְצֵר כָּל הַשְּׂדֵה לְחִיד לֹקְהָ וְאֵם קָצֵר לֹא נֶאֱסַר הַתְּבוּאָה וְחוּבֵט מְעַט מְעַט וְאוּכַל, וְאֵם דַּשׁ בְּבָקָר אוֹ הַעֲמִיד כְּרִי מִשְׁמַע מִדְּכַרֵּי רַבְנּוּ דָּגַם בֵּן לֹקְהָ, וְקִשָּׁה מִנָּא לִיהַ זֶה, וְאֵם פּוֹנֵת רַבְנּוּ שְׂאִין לֹקְהָ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַכֵּל כְּדֶרֶךְ בְּעֵלִים שְׂאָר הַשְּׁנִים נִיחָא, וְאֵם קָצֵר מְעַט אֶפְשֵׁר שְׂאִין אֲסוּר בְּהַעֲמַדַּת כְּרִי וְדִישָׁה בְּבָקָר, וְמָה שֶׁכָּתַב וְחוּבֵט מְעַט מְעַט אֹרְחָא דְּמִלְתָּא נִקַּט דְּכִיּוֹן דְּקוֹצֵר מְעַט מְעַט חוּבֵט מְעַט מְעַט, אִי נָמִי בָּא לְאֶפְוִקֵי שְׁלֹא יִקְצֵר מְעַט מְעַט בְּהַפְסְקָה עַד שֶׁיְהִיָּה לוֹ הַרְבֵּה וְיַעֲשֶׂה כְּרִי וְזֶה כְּפִי הַצַּד שֶׁגַּם הַעֲמַדַּת כְּרִי בְּלָאוּ, וְמִמָּה שֶׁכָּתַב רַבְנּוּ בְּהַלְכָה כ"ד שְׂאֵם אֲסַף כָּל הַפְּרוֹת לְבִיתוֹ עֵבֵר בַּעֲשֵׂה מִבְּאֵר דְּדַעַתוֹ דְּאִף שֶׁכָּכָר קָצֵר וּבְצֵר כְּלָה יֵשׁ אֲסוּר דְּאוּרִיתָא בְּאֲסִיפַת הַכֵּל, דְּקֵרָא דְּלֹא תִקְצוּר בְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִים כּוֹלָל גַּם אֲסִיפַת הַכֵּל, וְנִרְאֶה לְפִי זֶה שְׂאֵם קָצֵר כְּלָה הָרִי הַתְּבוּאָה הַפְּקוּר מִדִּין שְׁבִיעִית וְאִין צְרִיף שֶׁיִּפְקִירָנָה מִרְצוֹנוֹ, וְכֵל זֶה דַּעַת רַבְנּוּ אֲבָל לְדַעַת רַמְבַּ"ן לֹא מְצִינּוּ אֲסוּר בְּגוֹל כַּפְמוֹת בְּמַפְקָר, אֲבָל צְרִיף לַעֲשׂוֹת בְּשְׁנוֹי כְּדִלְקֻמְן הַלְכָה כ"ג. (י) וְדַעַת הַר"ם שְׂאִין אֲסוּר קִצְיִרָה רַק בְּמִשְׁמֵר, וְאֶפְשֵׁר דְּדוּקָא אֵם בְּשַׁעַת קִצְיִרָה הוּא מִשְׁמֵר אִזּוֹ אֵם קָצֵר בְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִים עוֹבֵר בְּלָאוּ וְאֵם קָצֵר בְּשְׁנוֹי אִין עוֹבֵר אֵלָא בַּעֲשֵׂה דְתִשְׁמַטְנָה שְׁלֹא הַפְּקִיר, וְהַקּוֹצֵר בְּשֵׁל חֲבָרוֹ אֵם הוּא מִשְׁמֵר אֲסוּר לְקָצֵר בְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִים אֲבָל מִתֵּר לְקָצֵר בְּשְׁנוֹי, (ב) וְדַעַת הַרְמְבַ"ן דְּדִין לְקָצֵר בְּשְׁנוֹי הוּא בְּמַפְקָר (ג) וּמִדְּרַבְנָן, (ג) וְדַעַת הַגְּרָ"א דְּאִף בְּמַפְקָר אֲסוּר לְקָצֵר וְלְבַצֵּר וְאִף בְּשְׁנוֹי וְרַק עוֹקֵר בִּיד⁽²¹⁾ וְצ"ע. (ד) וְהָא דְּאִין דּוֹרְכִין עֲנִיבִים בַּגַּת וְצְרִיף שְׁנוֹי כְּדִלְקֻמְן הַלְכָה כ"ג, הוּא דּוּקָא הַבְּעָלִים אֲבָל אוֹתָן שְׁזָכוּ מִהַפְּקוּר מִתְּרִין כֹּכֵל בֵּין לְדַעַת רַבְנּוּ וּבֵין לְדַעַת רַמְבַּ"ן כְּמוֹ שֶׁבְּאוֹצֵר בֵּית דִּין מִתֵּר, וְגַם מִתְּרִין לְבַצֵּר הַכֵּל בְּבַת אַחַת בְּאוֹצֵר בֵּית דִּין וְלֹא מְעַט מְעַט⁽²²⁾, מִיְהוּ אֶפְשֵׁר שֶׁיֵּשׁ אֲסוּר דְּרַבְנָן גַּם בְּשֵׁל אַחֲרֵים כְּשֹׂאוֹצֵר

צִיּוֹן הַהֲלָכָה

(ב) יְרֵאִים מְצוּה קִנִּי"ח וְעֵינֵן בְּשׁוֹנֵת אֲלֵיהוּ רִישׁ פְּרָק ט' דְּשִׁבְעִית דְּנִקְט גַם בֵּן כּוּן, וְכֵן כָּתַב בַּפֶּאת הַשְּׁלָחֵן כֵּאֵן בְּדַעַת הַגְּרָ"א: (ג) רַבְנּוּ בְּפִרְוֹת הַמְשֻׁנּוֹת: (ד) חִזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימֵן י"ט סְעִיף קָטָן י"ח: (ה) רַבְב"ד תּוֹרַת כִּהְנִים בְּהוּר פְּרָק א' הַלְכָה ה' וְכֵן הַסְּפִים הַר"ם סִירִילֵיאָו: (ו) חִזוֹן אִישׁ שֶׁם סִימֵן כ"ב סְעִיף קָטָן ב': (ז) שֶׁם סִימֵן י"ב סְעִיף קָטָן ה': (ח) שֶׁם סִימֵן קָטָן ח' וְכֵן כָּתַב רִש"ש בְּפִרְק ו' דְּשִׁבְעִית וּדְלֹא כְּמִנְחַת חֲנוּף מְצוּה שִׁכ"ח: (ט) שֶׁם סִימֵן קָטָן ה', וְעֵינֵן בְּמִנְחַת חֲנוּף מְצוּה שִׁכ"ח שֶׁדַּעַתוֹ דְּדוּקָא אֵם גַּם בֵּן הַעֲמִיד כְּרִי חֵיב וְכֵן בְּאֵילָן דּוּקָא אֵם אֲסַף אַחַר כֵּךְ בְּדֶרֶךְ כָּל שְׁנָה, וְהַרְש"ש בְּשִׁבְעִית פֹּרֵק ו' מְשַׁנָּה ב' כָּתַב דְּמָה שֶׁכָּתַב רַבְנּוּ הַעֲמִיד כְּרִי, אִין אֲסוּרוֹ אֵלָא מִדְּרַבְנָן דְּשִׁבְעִית בְּתַלוּשׁ לִיתָא כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּשִׁבְתַּת ס"ח א': (י) שֶׁם סִימֵן ג' סְעִיף קָטָן כ"ב: (יא) שֶׁם סִימֵן קָטָן כ"ג: (יב) שֶׁם סִימֵן י"ב סְעִיף קָטָן ח': (יג) שֶׁם סִימֵן י"ב סְעִיף קָטָן ד', וּבִסְעִיף קָטָן ט' הַקְּשָׁה עַל הַגְּרָ"א וְנִשְׂאָר בְּקִשְׂיָא וְעֵינֵן בְּבָאוּר הַהַלְכָה לְקֻמְן הַלְכָה כ"ב מִהַ שֶׁכָּתַבְנּוּ בְּזֶה: (יד) שֶׁם סִימֵן קָטָן ו':

הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

(יב) או שקוצר לעבודת הארץ (יג) כמו שבארנו. (יד) אלא קוצר מעט מעט וחובט ואובל: ב ומדברי סופרים (טו) * שיהיו (טז) כל הספיחין (יז) אסורין באכילה. ולמה גזרו עליהם מפני

באור ההלכה

* שיהיו כל הספיחין אסורין באכילה. בשער המלך דקדק מזה דדוקא באכילה אסורין ולא בהנאה וכן שאר הראשונים לא הנזירו אלא אסור אכילה, וגם בין שזה נלמד מקרא וכי תאמרו מה נאכל הן לא נזרע וגו' (וזהו לרבי עקיבא דסבירא ליה ספיחין דאורייתא דליף מקרא זה³⁸), ושם לא נזכר אלא אסור אכילה, והקשה על הר"ש פרק ט' דשביעית משנה א' שהקשה על רבי עקיבא איך משפחת לה בעור בירקות תפוק ליה דאסור משום ספיחין, ומאי קושיא נימא דבעור בא לאסרו בהנאה, והנה רבנו כתב בסמוך הלכה ג' דהמלקט ספיחין מכין אותו מפת מרדות, ואם נימא דמתר בהנאה אמאי מכין אותו והרי יכול ללקטן להנאה, אמנם בתזונו איש סימן ט' סעיף קטן ד' כתב דהמלקטן הינו שלקטן לאכילה אבל בדרב"ז³⁹ נקט שקל המלקטן לוקה, והביא ראיה מירושלמי פרק ט' הלכה א' רבי שמעון בן יוחאי הוה עבר בשמטתא חמא חד מלקט שביעית אמר ליה ולא ספיחין אנון, אמר ליה ולא אתה הוא מתירן, אמר ליה ואין חברי חולקין עלי קרא עלי ופרץ גדר ישכנו נחש וכן הוה ליה, משמע שעל הלקוט לבד נענש (ועין ויקרא רבא פרשה ל"א כל מי שילקט ויאכל מפרות שביעית יהו מחזירין אותו בקמפון⁴⁰), וכן כתב רבנו בסמוך הלכה ה' דספיחין אין תולשין אותן ביד, והא דמשמע בהלכה י"ח דמצוה לעקרו הינו דרך השחתה, אמנם

דרך אמונה

הרבה⁴¹, וגם צריך שנוי בשל אחרים מדרבנן ורק באוצר בית דין מתר, ונראה דלענין אסור דאורייתא של הבעלים בעינן שיעשה כדרך שעושה בכל השנים, וכל שהשאר בשדה ושירו מוכיח עליו שאינו נוהג בהן בעלות אין עובר בלאו, אבל לענין אסור דרבנן שאסרו לאסוף הרבה שרב הפמות נראה כסחורה לא מהני שירו שהרי שבות זה בין בבעלים בין באחרים, ובין לענין אסור דאורייתא הנוהג בבעלים ובין לענין דרבנן הנוהג בכל אדם אין נפקא מנה אם עשה או עושה על ידי שליח אפלו גוי או קוף בין שקוצרין לו כל שדה ורצונו להחזיק לעצמו עובר בלאו, והקוצר שדה של גוי כדרך הקוצרים עובר על אסור דרבנן כיון שאין קנין לגוי, אבל אסור דאורייתא ליכא רק על הבעלים, (טו) ויש להסתפק בישראל שמכר פרותיו של שביעית במחבר לגוי על מנת לקטפן אם ישראל מתר להיות פועל אצלו לקטפן, דכיון דהמכירה לא חל דהפרות הפקר הוה ליה קוצר לצורך הפקר ואף על פי שהגוי גוזלן וגם דינא דמלכותא לא מהני בזה וצ"ע, מיהו בפרות של גוי אסור לקצר עמו כדרך הקוצרין מדרבנן גזרה אטו פרות של ישראל: (יב) או

שקצר לעבודת הארץ. (טו) דעת רבנו דלאו זה כולל שני דברים, א' שלא יקצר לעבודת הארץ דהינו שעל ידי הקצירה ישביח הקרקע על ידי זה⁴², ב' שלא יקצר כדרך הקוצרים וכנ"ל פרק א' הלכה ב' סעיף קטן י"ג: (יג) כמו שבארנו. בפרק א' הלכה א' ב' עין שם: (יד) אלא קוצר מעט מעט וחובט ואובל⁴³. (טו) וכן אסור לדוש ולעמר ולזרות מדרבנן אלא חובט מעט מעט⁴⁴ ורק בסוריא התיירו כמו שיתבאר בהלכה כ"ז בעור השם יתברך. (טז) ואפלו במקום דמתר ללקט כגון שמלקט לעצמו כדלקמן פרק ו' הלכה ב' אסור לשכר פועלים ולהכניס לביתו, ומפל מקום מתר לומר לפועל לקט לי ירק היום ולא אסרו אלא פועלים הרבה וצ"ע: ב (טז) שיהיו כל הספיחין אסורין באכילה. (טז) ואפלו ספיחי כרוב אף על גב דדמי לאילן כיון שהוא ירק ספיחיו אסורין, (טז) ואפלו במאכל בהמה יש אסור ספיחין, (כא) וכן אסור לתן ספיחין לבהמה⁴⁵ חוץ מתבן שמתר לתן לבהמתו אף אם התבואה אסורה כמו שכתב רבנו בסמוך הלכה ד' שלא גזרו על תבן, (כב) וכן אסור לזרע ספיחין, (כג) וספיחי שביעית שחמצו בה עסה העסה אסורה, (כד) אבל בשאר הנאות⁴⁶ יש אומרים דספיחין מתירין⁴⁷: (טז) ב' הספיחין. (כח) וכל שכן אם נזרע בשביעית באסור: (יז) אסורין באכילה. (טו) וגם המשקין היוצאין מהן אסורין⁴⁸ (טז) ויש בהן קדשת שביעית⁴⁹ אבל אין לוקין

ציון ההלכה

(טו) שם סעיף קטן ח': (טז) בארנו בבאור ההלכה לעיל בפרק א' הלכה ב' מנא ליה לרבנו זה: (יז) חזון איש שם סימן י"ב סעיף קטן ח', ומשמע דגם מעט אסור מדרבנן ועין ר"י קורקוס פרק ח' הלכה ב': (יח) שם סימן י"ג סעיף קטן י"ז: (יט) שער המלך דלא כר"ש ריש פרק ט' דשביעית: (כ) חזון איש שם סימן ט' סעיף קטן י"ז וכן כתב בתפארת ישראל פרק ד' אות י"ד שגם במאכל בהמה ובמין הצובעים יש בו אסור ספיחין ועין בבאור ההלכה: (כא) שם סימן ט' סעיף קטן ו' וסימן כ"ו סדר השביעית אות א' ו', ובר"ש סיריליא דף קנ"ב א' ופרק ט' הלכה ח' נראה דמתר להאכיל ספיחין לבהמה וצ"ע: (כב) שם סימן ט' סעיף קטן ד' וכן מוכח בירושלמי כלאים פרק א' הלכה ט', ואם זרעו עין לקמן הלכה ו': (כג) וירושלמי עולה פרק ב' הלכה ח' עין שם, והורה מרן לאחור שהתארח אצל מי שאין נזהר מספיחין⁵² ובשלו בברכה שבשלו בה ספיחין, שאם הכלי אחר מעת לעת לא נאסר התבשיל בדיעבד⁵³, וכל זה בשעת הדחק אבל בכתחלה צריך הנעלה, ואם בשלו בכלי פרות שביעית שאינן ספיחים ואחר כך הוה מעת לעת בשלו בו דברים אחרים עין בספר ארחות רבנו חלק ב' עמוד ש"ג⁵⁴ בשם אאמ"ר וזלה"ה שצדד דטעם שביעית הבלוע בכלי הוי כנפסד⁵⁵ מאחר שאי אפשר לעשות עמו שום דבר וממילא התבשיל שנתבשל אחריו אין בו קדשת שביעית ולא דיני שביעית (ומה שכתב שצריך להגיעל הכלי, יש לומר דהינו אם בשלו בהן אחר זמן הבעור שכבר נאסר⁵⁶ או שבשלו ספיחין האסורין⁵⁷ וצ"ע: (כד) שער המלך, ועין בבאור ההלכה שצדדנו דהנאה של כלוי אסורה: (כח) חזון איש סימן כ"ו סדר השביעית אות א': (כו) רבנו בפרק י' ממאכלות אסורות הלכה כ"ב: (כז) חזון איש סימן כ"ה סעיף קטן ל"ב ומעשותו סימן ו' סעיף קטן א':

הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק יא]

קְשָׁאוֹרָר הַרְבֵּה⁽²³⁾.

(23) וראה בה"ל להלן פ"ח ה"ה ד"ה היוצר, שלא נודע כמה שיעורו.

[דר"א ס"ק יב]

שְׁעָל יְדֵי הַקְצִירָה יִשְׁפִּיחַ הַקְרָקַע עַל יְדֵי זֶה⁽²⁴⁾.

(24) כלומר לנקות את הקרקע כדי שיוכל לזרוע שם (דר"א לעיל פ"א ס"ק ג), ואף שהתועלת שבניקוי הקרקע היא כעין חרישה, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה ל, עמ' קנו) שכשיש במעשיו תועלת זו אסרה התורה את המלאכה משום קוצר.

ולקצור שחת באופן המועיל לגידול הבאים אחריו, כתב בשו"ת מנחת שלמה (תניא סי' קכג אות ח, ב) שמסתבר שאסור, שלא א"כ קוצר לצורכו, שמבואר בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' פג) שכל שאינו מכוין להשביח מותר א"פ שגורם ע"י כך שיגדלו אחרים, שהרי כל קצירה גורמת לגדילת גידולים אחרים, ובכל זאת הותר לקצור בשביעית מה שהביא שלישי בשישית.

ולגזום ענפים לפני ירידת שלגים כדי שלא יכבידו על העץ ויזיקוהו, ראה מה שכתבנו בציה"ל לעיל (פ"א ס"ק רפג).

וקצירת פירות שישית בשביעית לתועלת הקרקע, כתבו החזו"א (סי' יב ס"ק ז ד"ה אמנם) והגרא"ז מלצר (נדפס במעדני ארץ תשי"ד עמ' 282) והגר"ב צ"א אבא שאול (אור לציון פ"א תשובה ח) ורבינו (קיצור דיני שביעית עמ' קנט תש"ח) שאף היא אסורה.

[דר"א ס"ק יד]

מְעַט מְעַט וְחֹבֵט וְאוֹכֵל⁽²⁵⁾ וְכוּ', אֶלָּא חֹבֵט מְעַט מְעַט⁽²⁶⁾.

(25) שיעור הקצירה המועטת שמוותר לקצור כל פעם, כתב הגר"ש ז"א אויערבאך (מעדני ארץ שביעית סי' ג אות ד) שהרידב"ז פירש שהיא כשיעור אכילה אחת, והגר"ח ברלין ביאר שהיא כשיעור מזון ג' סעודות, אך מלשון הרמב"ם והרא"ש ורע"ב נראה שהוא יותר משיעור זה, ועל כן פירש המעדני ארץ שהותרה קצירה שהיא פחותה משיעור שראוי לעשות ממנו כ"י.

ובחזו"א (סי' יב ס"ק ו, והובא בדר"א לעיל ס"ק יא) מבואר שמדרבנן אסרו לאסוף כמות מרובה אפילו כשמשירר בשדה, משום שהדבר נראה כסחורה, וביאר הגר"מ שטרנבוך (שמיטה כהלכתה פ"ג הע' טו) שכוונת החזו"א לדבריו (סי' כו סדר השביעית אות ו, הובא להלן ס"ק קפא) לגבי לקיטה מהפקר, שמוותר ללקוט רק כשיעור שאדם מכין בביתו לתשימש בני ביתו לימים מועטים [והיינו שבוע, כמבואר בציה"ל להלן (ס"ק טט)].

(26) בביאור 'חבטה', כתב הרד"ק (שופטים ו, יא) שהיא כעין דישא, אלא שדישה נעשית ע"י בקר וחבטה ע"י מקלות.

[דר"א ס"ק טו]

וְכֵן אֶסְרֵי לְתֵן סְפִיחִין לְבִהְמָה⁽²⁷⁾ וְכוּ', אֶבֶל בְּשָׂאָר הַנְּאוֹת⁽²⁸⁾ יֵשׁ אוֹמְרִים דְּסְפִיחִין מְתָרִין⁽²⁹⁾.

(27) והלוקח את הבהמה לרעות בשטח המותר, והיא הולכת מעצמה למקום שיש ספיחין, דעת החזו"א (נתיב השמיטה סי' ו ס"ח) שאינו צריך לגרשה ולמונעה מלאכול אותם. וכן מבואר בערוך השלחן (סי' כב כ"ט) ע"פ התוספתא.

(28) וליתן את הספיחין לאחר על דעת לקבל ממנו פירות של היתר בתמורה, כתב רבינו (ידון משה ח"י עמ' קיז) שאסור לעשות כן, ומי שהחליף ספיחין אסור לקנות ממנו את פירות היתר שקיבל תמורת הספיחין.

(29) וחלב של פרה שנתפטמה ע"י ספיחין, דעת הגר"ש אלישיב (משנת הגר"ש עמ' צה) שמוותר לשתות חלב זה, וכן צידד רבינו (גבורי כח פי"ח תש' כו עמ' 546) שמוותר, וכן מטו משמיה דהחזו"א (ישועות כהן - קו התאריך וענינים שונים, עמ' קלז). וכן כתב הגר"מ שטרנבוך (שמיטה כהלכתה פ"ב הע' ז) שנראה שיש להתיר מפני שיעקר גידול התבואה הוא למאכל בתור תבואה, ולא נאסרו הספיחין אלא כשנהנה מגוף הגידולין כפי מטרת גידולם, ועוד, שקדושת שביעית פוקעת כשנשתנה תואר הצמח ונעשה חלב.

[דר"א ס"ק יז]

הַמְשָׁקִין הַיּוֹצְאִין מִן אֶסְרוֹרִין⁽³⁰⁾ וְיֵשׁ בָּהֶן קִדְשֵׁי שְׁבִיעִית⁽³¹⁾.

(30) וכן סוכר העשוי מסלק של ספיחין, כתב הגר"ש ז"א אויערבאך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' קכג) שנראה שאסור לאוכלו, שאין שינוי צורתו ושמו וטעמו גורם היתר אלא כשנשתנה לדבר היתר [כגון יין נסך שנהפך למים או בשר נבילה שנהפך לדבש], מה שאין כן כאן שהסוכר אינו דבר היתר, שהרי אף אם היה צומח סוכר היה אסור לאוכלו מדין ספיחין.

(31) וטעם הדבר שנוהגים קדושת שביעית בספיחין א"ע פ' שאסורים באכילה, ואילו בפירות שאינם ראויים למאכל אין קדושת שביעית, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שכיון שהספיחין ראויים לאכילה ויאכלום בהמה או נכרי, אין נפקעת מהם קדושת שביעית. והוסיף, שמאכל בהמה במקום שאין בהמות אין בו קדושה, מפני שבטלה חשיבותו, אך מאכל אדם במקום שאין אוכלים אותו מחמת איסור וכדו', לא בטלה חשיבותו, שנחשב עדיין כמאכל לענין תומאת אוכלין ומוקצה.

[ציה"ל ס"ק כג]

מִי שְׂאֵין נִזְהָר מִסְפִּיחִין⁽³²⁾ וְכוּ', לֹא נֶאֱסָר הַתְּכַשִּׁיל בְּדִיעְבַד⁽³³⁾.

(32) במקום ספק אם המאכל התבשל בכלי הבלוע מספיחין, כגון שמתארח אצל אדם שמסופק אם הוא נזהר מספיחין או לא, או שיודע שאינו נזהר מספיחין אך מסופק אם בישל ספיחין בכלי זה שאוכל ממנו, דעת רבינו (שיח השמיטה פי"ד הע' מה) שיוכל להקל ולאכול מספק, מפני שבביעית בזמן הזה דרבנן. והגר"ש אלישיב הורה (משנת הגר"ש עמ' צג הע' קמב) לגבי מוסד המחלק אוכל למשפחות נזקקות, שאינו רשאי לחלק להם אפילו מאכלים שיש ספק שהתבשלו עם ירקות של היתר מכירה, מפני שגם להיכנס לספק אסור, ובפרט שיש אפשרות לברר, ואין להתיר מטעם ספק דרבנן.

וספיחין הגדלים בקרקע שנמכרה לנכרי ע"י המסדרים היתר מכירה [שמבואר בדר"א להלן (ס"ק ריג) ובביאורים שם שאינו חל], כתבו הגר"מ לפקוביץ, רבינו, הגר"נ קרליץ והגר"י שפירא (במכתב שנדפס באגרות וכתבים מרבינו סי' קעז ובחוט שני עמ' תקי) שהם ספיחין גמורים כירקות שבשוק, וחל עליהם כל חומר מאכלות אסורות, וכמבואר בכתבי קהלות יעקב החדשים (זרעים סי' כה) שהחזו"א נקט שהמכירה אינה כלום [וראה עוד מה שכתבנו בדר"א להלן (שם)]. וכן דעת הגר"ש

קבו

הלכות שמטה וזבל פרק חמישי

טו (קו) * אין אוספין פרות שביעית בשנה בסר שנאמר תאכלו את תבואתה אינה נאכלת

באור ההלכה

הנכרי ולא את השכיר פרות שביעית ואם היה שכיר שבת כו' מאכילין אותו פרות שביעית, אין בית דין פוסקין לאשה פרות שביעית אבל נזונית היא משל בעלה, אבל הר"ש משאנן גריס אין מאכילין את האכסניה ולא את הנכרי ולא את השכיר, ויש לומר דגם רבנו היה לו גוסא זו ולא סבירא ליה תרוץ הר"ש אלא סבירא ליה דפלוגתא היא והתוספתא באמת סבירא ליה דאם חזב מזונות כמו אכסניא או שכיר אסור להאכילן ודלא כהתורת כהנים, והא דמסיים אם היה שכיר שבת כו' או שקצצו מזונותיו עליו מתר

דרך אמונה

טו (קו) אין אוספין פרות שביעית בשנה בסר⁽³³⁴⁾. (קט) הטעם דהוי כעין הפסד שתולשו לפני זמנו⁽³³⁵⁾ ומסמיך לה אקרא, (קט) ובדיעבד אם נשר או שכבר תלשו מתר לאכלו⁽³³⁶⁾ אף שאין דרכו בכך⁽³³⁷⁾ אין זה הפסד שאם תאסרנו כל שכן שמפסיד, (קט) והתולשן בעודן פגין ואוכלן מכין אותו מכת מרדות⁽³³⁸⁾:

מירי שלא התחייבו מזונות ולא שום סכום אלא שיאכל בכיתם כהנהגה ולכן על כרחך בריחא דמסיים גבי אשה נזונית משל בעלה פרות שביעית אחי כמאן דאמר אין מזונות לאשה דבר תורה ולכן לא הוי כאכסניא שתתחייב, אבל אם מזונות אשה דבר תורה הרי יש קצבה כמה חזב כדתנן בכתובות⁽³⁴⁴⁾ ואם כן הוי כמו שפסקו לה בית דין וכמו אכסניא, אבל רבנו פסק כהתורת כהנים שכן הוא גם כן בירושלמי דמאי פרק ג' הלכה א' מאכילין את האכסניא פרות שביעית רבי לעזר אומר זו אכסניא של גוי, אם כן סבירא ליה דאף על גב דחזב לו מזונות ממש שהתחייב כיון שאוכל עם כל בני ביתו אין נכר כאן פרוצון מדמי שביעית ומתר ואם כן הוא הדין באשה אף על גב דמזונות אשה דבר תורה, ולכן כתב רבנו גם כן כן פאן מאכילין את האכסניא פרות שביעית. ולפי זה לפי דברי הר"ש משאנן שאין כאן סתירה ובאמת היכא שנתחייב אסור להאכיל את בני ביתו ואם כן בריחא דמסיים על כרחך כמאן דאמר אין מזונות אשה דבר תורה אבל למאן דאמר דבר תורה באמת אסור לה לאכל פרות שביעית, אמנם הרבה ראשונים פסקו דמזונות אשה אינו אלא מדרבנן (עין בית שמואל אבן העזר סימן ס"ט סעיף קטן א') ואפשר דהר"ש משאנן סבירא ליה כן ואם כן אפי' שפיר פסק רבנו גם להר"ש משנן: * אין אוספין פרות שביעית בשנה בסר שנאמר מן השדה תאכלו את תבואתה אינה נאכלת עד שתעשה תבואה. וכן הוא בתורת כהנים, וכתב מרן בסימן י"ט סעיף קטן כ"ז נראה דהינו דאסור ללקט מן האילן אבל אם נשר או שכבר תלשו מתר לאכלו אף שאין דרכו בכך מכל מקום אין זה הפסד דכי אסרת ליה כל שכן דאזיל להפסד, והא דהלוקו להיא אתאמא מכת מרדות ביומא פ"ו ב' שאכלה פגי שביעית הינו משום שתלשה ואכלה, וכבר צין המגיה דמדברי הריב"ש סימן פ"ז לא משמע כן שהרי כתב שאין פרות שביעית אסורין באכילה רק פגי שביעית שאסורין כדלפני בתורת כהנים כו' עין שם, ובאמת אין משום הכרח דיש לומר גם כן דכונתו לתלש ולאכל, אבל לא הכניתי דאם פגית מרן גם על לפני שעוררים אלו שבמשנה, תמוה דהא אינו מאכל אדם כלל ועל כרחך שהוא מאכל בהמה דאם לא כן פקע ממנו לגמרי קדשת שביעית⁽³⁴⁵⁾ וכן משמע בבבא קמא נ"ט א' שאכלה סמדר או פגין או בסר משמע דדרך בהמה לאכלן וכן כתב מרן בסימן י"ט סעיף קטן כ"א שהוא מאכל בהמה אלא שאסור לתלשו משום שאין עומד לבהמה אלא לגדל אבל אם תלשו לכאורה חזב להאכילו לבהמה דתו אין עומד לגדל ואם כן הרי מאכל בהמה אין מאכילין אותו לאדם כנ"ל סעיף קטן כ"ח, ואפלו אם פגיתו דוקא כשהגיע לשעורים אלו שמתר לאכל מעט מעט בשדה וכונתו שאם תלש הרבה שאי אפשר לאכלן בשדה מתר לאכל מהן גם בבית הרבה דאם לא כן הוי הפסד, צ"ע דלכאורה פיון דאין דרך בני אדם לאכל מהן הרבה, תדע שהרי פטור ממעשרות דלאו אכילה היא אלא על ידי הדחק, איך מתר לאכלן והיה ליה להאכילו לבהמה ככל דבר העומד לבהמה, ומסתבר דכרשיני⁽³⁴⁶⁾ שביעית מתר להאכילן לבהמה אף שראוין לאדם על ידי הדחק שהרי חזבין במעשר⁽³⁴⁷⁾ דלא חמירו מתרומה דמתר להאכילן לבהמה⁽³⁴⁸⁾ ואם כן כל שכן כאן דפטור ממעשר דיש להאכילן לבהמה ואסורין לאדם, והא דאצטריך קרא להכי בתורת כהנים, אולי משום דהייתי אומר דאכילה על ידי הדחק שמה אכילה ומתר לתלש ולהאכיל אפלו הרבה מהן אחר שהזריחו או שנעשו בסר, והנה מרן שם הביא ראיה ממה שכתב רבנו בפרוש המשניות דהא דאין קוצצין את האילן בשביעית הוא משום גזל בני אדם שהתורה הפקירה להן אלמא דמשום הפסד פרי אין בזה כיון דהעתידי אינו עדין בעולם ולא שיהי' למיסר משום מונע את העתידי ומנה שאם נשר או תלשו מתר, ומשמע מזה דנדון מרן היה גם על פרות שהן כבר בסר שמתר לאכל מהן מעט בשדה שבהן יש מקום לנטות מדברי מרן ולומר שגם אחר שנשר או תלשו אסור להכניסו לבית ולאכל הרבה רק ישתדל לאכלו מעט מעט בשדה כדי שלא יבוא לידי הפסד, ועל זה הביא ראיה ממה שכתב רבנו טעם אחר משום גזל בני אדם ולטעם זה ודאי אם נשר או תלשו תו ליכא גזל בני אדם (וצ"ע אם זה פגית מרן), אמנם לכאורה טעם רבנו בפרוש המשניות הוא נגד הסוגיא דפסחים נ"ב ב' דרבי אלעאי קץ כפניחא בשביעית ופריך היכי עביד הכי לאכלה ולא להפסד, וכי תימא הני מלי היכא דנחית לפירא אבל היכא דלא נחית לפירא לא, והתנן מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית כו' ושאר כל האילנות משויציאו (והינו משויציאו תחלת העלין או תחלת הפרי אלמא דגם זה אסור משום הפסד)

ציון ההלכה

(קט) ר"ש וכן כתב רש"י ביומא פ"ו ב' ור"י קורקוס עשה מחלקת בין רבנו להר"ש⁽³³⁹⁾ ואינו מכרח דהא גם הר"ש הביא דרשת הירושלמי, ואף אם הוא דאורייתא יש לומר דמקרא לפינן דגם זה בכלל הפסד. ושמענו⁽³⁴⁰⁾ שמרן התיר להוריד עגבניות וקלות על מנת שיגמר בשולם בבית ואין בזה משום הפסד, ובספר משפטי ארץ עמוד ק"ח⁽³⁴¹⁾ כתב בשם מרן ז"ל ובשם מר"ח שליט"א שגרעינים מאלו שקשיגדלו יאסרו באסור ספיחין⁽³⁴²⁾ מתר לתלשן מיד⁽³⁴³⁾ שאין בזה הפסד: (קט) תוון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן כ"ז, ובתשובות ריב"ש סימן פ"ז לכאורה לא משמע כן וצ"ע עין בבאור ההלכה: (קט) שם ביומא פ"ו ב' וכן משמע בפרוש הרא"ש אות ט' ובתוספות רבי יהודה החסיד ברכות ל"ו ב' וצ"ע תשובות ריב"ש הנ"ל:

הלכות שמיטה ויובל פרק חמישי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק קז]

אין אוספין פרות שביעית קשהן בס"ק ³³⁴ וכו', קעין הפסד שתולשו לפני זמנו ³³⁵ וכו', מתר לאכלו ³³⁶ אף שאין דרכו בק"ך ³³⁷ וכו', מכין אותו מפת מדרות ³³⁸.

334 ומאימתי אסור לאסוף את הפירות, הסתפק הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' רצא ד"ה יש לעיין), שיתכן שרק מהזמן שהפרי גדל כפי השיעורים שכתב הרמב"ם להלן (ה"ח) לענין האיסור לקצוץ בשביעית אילנות שיש בהם פירות, שאסור גם לאסוף את הפירות עצמם.

335 ממה שאסור להפסיד פירות שביעית קודם זמנם, הוכיח החזו"א (סי' יג ס"ק י ד"ה בר"ש, וראה גם סי' ט ס"ק כא-כב, ובקהלות יעקב שביעית סי' יא אות א), שקדושת שביעית חלה על הפירות מיד כשהם נקראים פרי (כשיעורים שנתבאר ברמב"ם להלן (ה"ח)), והוסיף להסתפק, האם קדושתם מצד שהם מאכל אדם או מצד שהם מאכל בהמה, ונפקא מינה האם מותר לעשות מהם מלוגמא לאדם, או ליתנה לבהמה, ואמנם באופן שהם עדיין מחוברים לאילן, כתב שם, שדינם בודאי כמאכל אדם [שאף אם הם עדיין אינם מאכל אדם, מ"מ הם עומדים להיות מאכל אדם], ואסור להפסידם מדבר שאסור להפסיד מאכל אדם.

מאידך, המקדש דוד (סי' ס ס"ק א ד"ה והנה ז"ש הרמב"ם ז"ל) כתב, שקדושת שביעית חלה רק לכשיגיעו הפירות לעונת המעשרות, אך מ"מ ישנו איסור להפסיד גם את העתיד להתקדש בקדושת שביעית. וראה מה שהובא עוד בנדון זמן חלות קדושת שביעית, בדברינו לעיל (ס"ק א).

ולקצוץ אתרוג לצורך מצות נטילת ארבע מינים קודם שנתבשל כל צרכו, כתב הרידב"ז (בית הרידב"ז על פאת השלחן סי' ו ס"ק א) שמותר, שאף על פי שאם היה שווה עוד על האילן היה מתבשל יותר, אינו נחשב כמפסידו לאכילה כיון שע"י קציצתו עכשיו הריהו שווה יותר מאשר לאחר חג הסוכות לכשינתבשל, ונחשב הדבר שווה עכשיו יותר אף לאכילה.

ולטול עציץ נקוב שיש בו פירות מהחלון ולהניחו על הארץ, שבכך מפסיק את היניקה לזמן קצר ונחשב כתולש הפירות קודם זמנם, כתב הרידב"ז (שם) שמ"מ מותר, כיון שאין לחוש שיתייבשו ויופסדו הפירות באותו הזמן.

ולהעביר ירק שגדל בעציץ נקוב לעציץ שאינו נקוב קודם שנגמר כל צרכו, ובכך מפסידו שמורידו מקדושת שביעית שהרי מעתה אינו גידול של שביעית, דעת הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' שכד-שכה), שאף שיש מי שהסתפק לאסור את הדבר, מ"מ אין נראים דבריו, שהרי אינו מפסיד את גוף הפרי כיון שיכול להמשיך לגדול גם בעציץ שאינו נקוב, ובפרט לגבי ירק [וכן בפרט בזמנו, שיכול לגדול גם בעציץ שאינו נקוב על ידי פעולות שונות שעושים לצורך זה], ומה שמורידו מקדושתו, אפילו אם נאמר שעל ידי כן נפקעה קדושתו לגמרי [ואפילו מדרבנן], מ"מ לא מצינו שהפקעת הקדושה נחשבת כהפסד הפירות [עוד בנדון האם הפקעת קדושת שביעית נחשבת כהפסד הפירות, ראה בדברינו לעיל (דר"א ס"ק ט)].

336 ודין זה שהאיסור הוא באסיפת הפירות קודם זמנם ולא באכילתם, כן דקדק בספר תורת הארץ (פ"ח ס"ק כח) מלשון הרמב"ם (כאן) שכתב 'אין אוספין פירות שביעית' [ושינה מלשון המשנה (שביעית פ"ד מ"ח) 'מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית'], שמשמע שהאיסור הוא האסיפה, ולא האכילה.

337 ופירות אלו שנתלשו קודם זמנם, דעת רבינו (שיח השמיטה פ"ד ס"ז והע' כב), שיאכלוהו כפי הרגילות באותו הפרי כשהוא בוסר, היינו הראוי לאדם יאכלנו אדם והראוי לבהמה תאכלנו בהמה, וראה מה שנתבאר בזה בבה"ל (ד"ה אין אוספין).

338 כלומר (חזו"א סי' יט ס"ק כז) משום התלישה, וכמו שנתבאר לעיל בסמוך, שהתלישה היא העבירה ואין האכילה בכלל העבירה.

[ציה"ל ס"ק קצז]

עשה מחלקת בין רבנו להר"ש ³³⁹ וכו', ושמענו ³⁴⁰ שפרן התיר וכו', משפטי ארץ עמוד ק"ח ³⁴¹ וכו', מאלו שפשיגדלו יאסרו באסור ספחין ³⁴² מתר לתלשן מיד ³⁴³.

339 שם (מהר"ב קורקוס על הרמב"ם פ"ב ממעשר ה"ה) כתב, שלדעת הרמב"ם אכילת פירות שביעית כשהם בוסר איננה בכלל הפסד, כיון שמ"מ הוא אוכלם, ועוד, שהרי בשדה מותר לו לאוכלם, ורק לבית אסור לו לכונסם, אלא איסור מיוחד הוא שנלמד מהכתוב שצריך לאוכלם כדרך שאוכלם בשאר השנים, ושלא כר"ש שהוא משום הפסד וקרא אסמכתא בעלמא.

340 כן כתב בספר נתיב השמיטה (סי' ט ס"א) בשם החזו"א, וכן בארוחת רבנו (ח"ב עמ' שמח, ומהדו"ח ח"ג עמ' רחצ).

341 ובמהדורה החדשה (תשע"ו) פ"א ס"ט עמ' 128.

342 היינו (נתיב השמיטה סי' ו ס"ג והע' 4, ומשפטי ארץ פ"ד ס"ו, בשם החזו"א), גרעינים שלא גדלו שליש, שהריהם בטלים לתבן והקש ואינם נאסרים באיסור ספחים, וכדין התבן והקש עצמם שנתבאר ברמב"ם לעיל (פ"ד ה"ד) שלא גזרו עליהם איסור ספחים.

343 אכן ירק שהוא כעין בוסר ולא הגיע עדיין לעונת המעשרות, כתב החזו"א (סי' ט ס"ק ו ד"ה וכשתולשין, הובא בד"א לעיל פ"ד ס"ק מ) שיתכן שאסור לעוקרו, שהרי מהתורה יש בו קדושת שביעית, ונחשב הדבר כהפסד אף על פי שהוא אסור באיסור ספחים, וביאר הגר"ש אלישיב (הליכות שדה גליון 50 עמ' 82 הע' 40), ששונה הדין לגבי גרעינים, כיון שעדיין לא נאסרו משום איסור ספחים, א"כ כשקוצרם לצורך בהמה, הריהו מצילם מהפסד.

[בה"ל ד"ה אבל ניזונות]

קדנתן בכתבות ³⁴⁴.

344 דף טד, ב.

[בה"ל ד"ה אין אוספין]

פקע ממנו לגמרי קדשת שביעית ³⁴⁵ וכו', ומסתבר דכך שיני ³⁴⁶ שביעית וכו', שהרי חביבן במעשר ³⁴⁷ וכו', דמתר להאכילן לבהמה ³⁴⁸.

345 וכיון שלא חלה עליו קדושת שביעית, אין איסור לתלוש את הפירות ולהפסידם, וכמובא בדברינו על הדר"א (ס"ק קז) בשם החזו"א.

346 היינו מין קטניות (דר"א פ"ב מתרומות ס"ק יג).

347 כמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מתרומות ה"ב).

348 כמו שכתוב במשנה (תרומות פ"א מ"ט).

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק חמישי

[דר"א ס"ק קי]

אָבַל לְאָכַל בְּלֵא אָסוּר⁽³⁴⁹⁾.

לאכילה כשהביאו שלישי, יהיה אסור ללוקטם בשיעור זה [וראה במנחת שלמה שם, שלפי הצד שלישי היינו שלישי בישול, גם בזמנו אכן ישנם שאוכלים בשיעור זה, ורק לפי הצד שלישי היינו שלישי ממה שראוי לגדול או שלישי במשקל, בזמנו נשתנו הטבעים והם אינם נאכלים בשיעור זה].

[דר"א ס"ק קטו]

אָבַל פְּרוֹת הָאָרֶץ בְּלֵא הָקִי אָסוּרִין מְשוּם סְפִיחִין⁽³⁵⁵⁾.

(355) כמבואר ברמב"ם לעיל (פ"ד ה"ב). ואולם ראה בדר"א לעיל (שם ס"ק מ), שירק שהוא כעין בוסר ולא הגיע לעונת המעשרות, יתכן שאסור לעוקרו [ואף על פי שיתכן שכיון שחכמים אסרוהו משום ספיחין מותר לאבדו בידיים, כיון שמהתורה הוא קדוש בקדושת שביעית].

[דר"א ס"ק קטז]

שֵׁיבָה־יִקוּ וְיָשׁוּב גֹרְפֵן חֶלֶק⁽³⁵⁶⁾ וכו', מְזַרְחִים וּמְאָדִּימִים קֶצֶת⁽³⁵⁷⁾.

(356) וביאר בשערי אמונה (שביעית פ"ד מ"ח) דבר זה, שעל ידי שנכנסים מים לתוכם, שב גופם להיות חלק ולהזריח.

(357) וביאר בשערי אמונה (שם, בשם ר"ש כת"י) דבר זה, שהם מצהיבים מכח השמש, וכלשון הכתוב (בראשית לב, לב) 'ויזרח לו השמש'.

[דר"א ס"ק קיט]

וּמִצִּיא מְמַנּוּ מִשְׁקָה⁽³⁵⁸⁾.

(358) וראה מה שהוכיח רבינו משולם (תוס' עבודה זרה כט, ב ד"ה א, הובא בתוס' רע"א שביעית פ"ד מ"ח אות כג) ממה שמשקה זה נקרא 'מים' ולא 'יין', שהמשקה שבענבי בוסר, אינו נאסר במגע נכרי, כדין יין נסך.

[דר"א ס"ק קכ]

וְאִכְלוּ בְּשֶׂדֶה⁽³⁵⁹⁾. שֶׁפֶן דֶּרֶךְ מִי שֶׁשָּׁנִי קִהוֹת אוֹכֵל מִהֶן מַעֲט⁽³⁶⁰⁾.

(359) ממה שלגבי בוסר לא כתב הרמב"ם בלשונו 'שאוכל בו פתו בשדה', כמו שכתב בלשונו לעיל בסמוך לגבי פגים [ובמשנה נזכר לשון זה גם לגבי בוסר], הוכיח המשנה ראשונה (שביעית פ"ד מ"ז ד"ה הפגים) שגם לגבי פגים אין צריך לאוכלו דוקא בפת.

(360) והגירסא בירושלמי (שביעית פ"ד ה"ו, צוין בציה"ל ס"ק רטז) שכן דרך הקיהות אוכלות אותו, ובביאורו לירושלמי (שם) ביאר רבינו, שאותם שאוהבים לאכול דבר חמוץ אוכלים אותו [וקיהות היינו מלשון 'קיוהא', שהוא דבר חמוץ].

[ציה"ל ס"ק רד]

וְעֵינִי תִפְאָרְתִּי יִשְׂרָאֵל⁽³⁶¹⁾.

(361) שם (שביעית פ"ד י"ב אות לח) כתב, שטעם הדבר שהותר רק מעט, משום שלהפסד מועט לא חששו. וראה מה שהבאנו בדר"א (ס"ק קי) ממה שכתב בספר שערי אמונה.

[ציה"ל ס"ק רה]

וְדָלָא כְּתִפְאָרְתִּי יִשְׂרָאֵל⁽³⁶²⁾.

(362) שכתב (שם), שמה שהתנא (שם מ"ז) נקט את היתר האכילה בשדה, הוא רק מפני שכן היא הרגילות, שכשאוכלים מעט

(349) בטעם הדבר כתב (שערי אמונה שביעית פ"ד מ"ז), כיון שאין דרך ללוקט את כולה אפילו בשדה. וראה במה שהובא על ציה"ל (ס"ק רד) בשם התפארת ישראל.

[דר"א ס"ק קיא]

ב' תְּבוּאוֹת הֵן אַחַת בְּבֵית וְאַחַת בְּשָׂדֶה⁽³⁵⁰⁾ וכו', לַעֲשׂוֹת מִהֶן מְלוּגְמָא בְּעוֹדֵן בְּסוּר⁽³⁵¹⁾ מִיָּן שְׂעָדִין אֵין רְאוּיִן לְאָכַל בְּבֵית⁽³⁵²⁾.

(350) וביאר עוד (שערי אמונה שביעית פ"ד מ"ז), שממה שכתוב 'בארצ' משמע בבית, ומאידך כתוב 'מן השדה', ולפיכך, דרשו חז"ל שאכן שתי תבואות הם, אחת בבית ואחת בשדה.

(351) ובביאורו לירושלמי (שביעית פ"ד ה"ו ד"ה פגין) כתב, שהיינו באופן שלקטן לצורך אכילה בשדה ונמלך עליהן למלוגמא [והיינו שאין ללוקטן מתחילה לצורך כר, וכן התבאר בפירוש הניר לירושלמי (שם ד"ה פגין), שאסור לתלושן בעודן בוסר לצורך מלוגמא, כיון שמפסיד פרי שעומד להיגמר ולהיות ראוי לאכילה].

(352) ובביאורו לירושלמי (שם ד"ה מאחר) הוסיף לבאר את הצד להתיר, שכיון שעדיין אינן ראויין לאכילה בבית, די בכך שעושה מהם מלוגמא לצורך אדם.

ולהלכה, כתב המהרי"ט (שו"ת ח"א סי' פג) שמסקנת הירושלמי להתיר את הדבר, מאידך, הפאת השלחן (סי' כה בית ישראל ס"ק ו) כתב, שמסקנת הירושלמי לאסור את הדבר. והרידב"ז (בית רידב"ז ס"א ק) והר"א פולדא (ירושלמי שביעית פ"ד ה"ו ד"ה מלוגמא), כתבו, שהספק לא נפשט.

[דר"א ס"ק קיב]

וְאָסוּר לְשַׁלֵּקֵן שְׂאִין דֶּרֶךְ לְשַׁלֵּק פִּגְיִן⁽³⁵³⁾.

(353) והטעם כתב החזו"א (סי' יט ס"ק כו ד"ה שם הפגין), כמו שכתב הרמב"ם לעיל (ה"ג), שדבר שהדרך לאוכלו חי אסור לאוכלו מבושל.

[דר"א ס"ק קיד]

שֶׁנִּתְבָּאָר בְּפֶרֶק ב' מִהֶלְכוֹת מַעֲשֵׂר הֶלְכָה ה'⁽³⁵⁴⁾.

(354) ושיעור עונת המעשרות בכל פרי ופרי שכתב הרמב"ם שם (פ"ב ממעשר ה"ה), ביאר בדר"א שם (שם ס"ק ס) שהם סימן להבאת שלישי שלהם, שבכך ראוי הפרי לאכילה.

ואף על פי שהדרך לאכול את הפירות כשהם מבושלים כל צרכם ולא לאחר שהביאו רק שלישי, וא"כ לאוכלם כשהביאו רק שלישי נחשב הדבר כאכילה שלא כדרך [ואינו עדיף ממה שכתב הרמב"ם לעיל (ה"ג)] שאסור לאכול ח' דבר שהדרך לאכולו מבושל], ביאר הגרש"ז אויערבך (מעדני ארץ תרומות פ"ב ה"י ס"ג ג), שמ"מ אין בכך טעם להצריך להשאירם על האילן.

ולענין לקיטת פירות שביעית בזמנו, דעת החזו"א (נתיב השמיטה סי' ט ס"ג) שגם בזמנו כל שהביאו שלישי מותר ללוקטם ולאכולם בבית. וצייד רבינו (מכתבים, כת"י), שיתכן שמיני פירות שאין רגילות לאוכלם בזמנו כשהביאו שלישי, יהיה אסור ללוקט אותם בשיעור זה, ונשאר בצ"ע. וכן צידדו הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה קמא סי' נא ס"ק יד) והגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' שכב), שבזמנו שנראה בחוש שישנם פירות שאינם ראויים

הלכות שמטה וזבל פרק חמישי

קבו

(קח) עד שתעשה תבואה. (קט) אָבֵל אוֹבֵל מֵהֶן (קי) מַעַט (קיב) בַּשָּׂדֶה בְּשֵׁהֶם פֶּגִין (קיד) בְּדֶרֶךְ שְׂאוֹבֵל בְּשָׂר שְׂבוּעַ. (קיו) וְלֹא יִכְנִים לְאֹבֵל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ (קיר) עַד שְׂגִיעוֹ לְעוֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת: מִזֹּ וּמֵאִמְתֵּי יְהִי מִתֵּר לְאֹבֵל (קטו) פְּרוֹת הָאֵילָן בְּשָׂדֶה בְּשִׁבְעֵיתָ. הַפֶּגִין שֶׁל הַתַּאֲנִים (קטז) מִשְׁיֻזְּרִיחוֹ אוֹבֵל בְּחֵן פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה (קיז) וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּהֵן. (קיח) הַבֶּסֶר (קיט) מִשְׁיֻזְּיָא מִים (קכ) וְאוֹבְלוֹ בַּשָּׂדֶה (קכא) וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא כּוֹ. (קכב) הַזֵּיתִים מִשְׁיֻכְנִיסוֹ סָאָה

דרה אמונה

באור ההלכה

אלא רבי אלעאי בדנסחני קין, ומבאר דהטעם משום הפסד, וגם רבנו בסמוך הלכה י"ז חזר בו וכתב הטעם משום הפסד³⁵⁸ כמו שכתבו כל הראשונים, ואולי פנת מרן כמו דלטעם זה אין לאסור בנשר או תלשו הכי נמי לטעמא דהפסד דלא מצינו מחלקת לדינא בין הטעמים וצ"ע, והנה בירושלמי כאן בעי פגין מהו לעשות מהן מלוגמא לאדם מאחר שהוא אוכל בהן פתו בשדה אסור או מאחר שאין מכניסין (גרסת הגר"א) לתוך ביתו יהא מתר, ולאורה הנה מצי למבצי אם מתר להאכילם לבהמה משמע דלפני שהן פגין בודאי מתר לעשות מלוגמא שאינן מאכל אדם ואם כן בודאי מתר להאכילן לבהמה ואסור להאכילן לאדם, ואם נפשט שפגין מתר לעשות מהן מלוגמא הוא הדין שמתר להאכילן לבהמה ואם כן אסור להאכילן לאדם וצ"ע:

כל תבואתה לאכל' וכתוב 'מן השדה תאכלו את תבואתה', ב' תבואות הן אחת בבית ואחת בשדה³⁵⁹. (מ) ומספק בירושלמי אם מתר לעשות מהן מלוגמא בעודן בסור³⁵¹ ביון שעדין אין ראויין לאכל בבית³⁵²: (קוב) בְּדֶרֶךְ שְׂאוֹבֵל בְּשָׂר שְׂבוּעַ. אָבֵל לֹא קֵדָם לְכֵן כְּדַמְפָּרֵשׁ בְּסִמּוּךְ הַלֶּכֶה ט"ז, (קכ) וְאִסּוּר לְשַׁלֵּק שְׂאִין דֶּרֶךְ לְשַׁלֵּק פֶּגִין³⁵³ אָבֵל הַפְּרוֹת שְׂנֵשְׂאָרוֹת בְּסוּף הַקֵּץ שְׂנֵשְׂאָרוֹת פֶּגִין לְעוֹלָם מִתֵּר לְשַׁלֵּק שְׂכֵן דֶּרֶכְךָ: (קכג) וְלֹא יִכְנִים לְאֹבֵל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. שְׂגוּה אֵין דֶּרֶךְ בְּכָל הַשָּׁנִים לְהַכְנִיס עַד שְׂגִיעוֹ לְעוֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת שְׂרָאוּיִין לְאֹכִילָה: (קיד) עַד שְׂגִיעוֹ לְעוֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת. שְׂנֵתְבָאָר בְּפֶרֶק ב' מֵהַלְכוֹת מַעֲשֵׂר הַלֶּכֶה ה'³⁵⁴: מִזֹּ (קטו) פְּרוֹת הָאֵילָן. (קטז) אָבֵל פְּרוֹת הָאֵרֶץ בְּלֹא הִכֵּי אִסּוּרִין מִשׁוּם סְפִיחֵי³⁵⁵: (קטז) מִשְׁיֻזְּרִיחוֹ. (קכ) מִשְׁיֻכְנִיסוֹ וְיֹשֵׁב גּוֹפֵן חֵלֶק³⁵⁶. (קכג) וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים שְׂבֵתְחַלַּת בְּשׁוֹלֵן מְזִרְיָחִים וּמֵאִדִּימִים קֶצֶת³⁵⁷ אָבֵל לְהַכְנִיס לְבֵית אִסּוּר עַד שְׂגִיעוֹ עוֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת (קכד) דְּהִינּוּ שְׂפִיחֵם הַתְּחַתּוֹן מֵאִדִּים וְרֹאשׁוֹן הַעֲלִיּוֹן מִלְּבִין: (קכו) וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּהֵן. (קכז) דְּהִינּוּ מֵינִים אַחֲרֵים שְׂדֶרְכֵן לְהַזְרִיחַ כְּגוֹן אֶפְרָסְקִים (קכח) וּבְנוֹת שְׂקֵמָה וְכֵהָא גִּוְנָא גַם כֵּן יֵשׁ לוֹ ב' שְׁעוּרִים הַנִּל, וְלִפִּי דַעַת הַר"ש הַנִּל בְּהַלְכָה ט"ז אֵין דִּין זֶה רַק בְּתַאֲנִים וְלֹא בְּשָׂר פְּרוֹת: (קכח) הַבֶּסֶר. שֶׁל עֲנָבִים: (קכט) מִשְׁיֻזְּיָא מִים. (קל) שְׁסוּחְטוֹ וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ מִשְׁקָה³⁵⁸: (קלב) וְאוֹבְלוֹ בַּשָּׂדֶה³⁵⁹. (קלז) שְׂכֵן דֶּרֶךְ מִי שְׂשִׁנּוּי קָהוֹת אוֹכֵל מֵהֶן מַעַט³⁶⁰ (קלח) אָבֵל לֹא יִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ הַבֵּית עַד שְׂהַגְרַעֲיִנּוּ שְׂבֵתוֹךְ הַגְּרָגְרִים נִרְאִין בְּחוּץ לְרֵב צִחוֹת הַגְּרָגְרִי כְּשִׁיכְנִס לְתוֹכּוֹ מִים שֶׁהוּא עוֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת שְׁלֵהֶן: (קכא) וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא כּוֹ. (קכב) מֵינִים שְׂנֹכְנִסִין לְתוֹכֵן מִים (קכג) כְּגוֹן הָאֲבָשִׁים: (קכד) הַזֵּיתִים. תַּנְתּוּ בְּהֵן ג' שְׁעוּרִים:

ציון ההלכה

(ר) ר"י קורקוס ופאת השלחן ותוספות אנשי שם בשם שושנים לרוד, והא דמסיים במשנה ושאר כל פרות האילן כעונתן למעשרות כן עונתן לשביעית הינו שחכמים לא נתנו בהן שיעור ועונת המעשרות מפרש בכל אחד בפרק קמא דמעשרות אבל הוא הדין דגם הם נאכלין כשראויין קצת ועין פאת השלחן, ובירב"ז משמע שגם דעת רבנו קדעת הר"ש וצ"ע: (לא) הר"ש והרא"ש ור"י בן מלכי צדק והביא כן מחזקת כהנים וכן דעת ראב"ד ור"ש משנן בתורת כהנים בהר פרשה א' ורע"ב: (לב) שביעית סיקון י"ט סעיף קטן כ"ה עין שם: (לג) בשנות אליהו: (לד) ר"ש עין שם ועין הפארת ישראל³⁶¹: (לה) כן משמע בירושלמי דרריש לה מקרא מן השדה תאכלו, וכן נראה בשנות אליהו ודלא כתפארת ישראל³⁶²: (לו) פרק ד' הלכה ו' ובבבא בר"ש: (לז) שם: (לח) וירושלמי פרק ד' הלכה ו' ובבבא הגר"א בירושלמי משמע דבסר מתר לשלקו כיון שמי שיש לו כאב שנים דרכו לשלקו וכן קור נשהו קלפה וכה של דקלן וכפניות מתר לשלקן שכן דרכן. ונראה שהמינין שאין נגמרין לעולם מתר להלשן ולאכלן פגין³⁶³ וכן מבאר בפסחים ג"א א' בדניסחני קין עין שם ברש"י³⁶⁴: (לט) משנה ראשונה, ואלו שאין בהן משום ספיחין³⁶⁵ באמת גם בהן אסור לתלש ולאכל פגין³⁶⁶: (מ) רבנו בפרוש המשניות: (מא) ר"ש ורא"ש ורע"ב: (מב) ראב"ד תורת כהנים בהר פרשה א', ועין שם שכתב דמשזריריחו הינו משילבינו ועין שם עוד: (מג) ר"י קורקוס: (מד) תוספות אנשי שם: (מט) ר"ש: (נא) וירושלמי ועין מלאכת שלמה³⁶⁷: (מב) רבנו בפרוש המשניות: (מג) ר"י קורקוס: (מט) תוספות אנשי שם:

קכה

הלכות שמטה וזבל פרק חמישי

שָׁל זֵיתִים רְבִיעִית שֶׁמֶן (קכג) פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל בְּשָׂדֵהוּ. (קכד) הַכְּנִיסוּ חֲצִי לֵג בּוֹתֵשׁ וְסָךְ בְּשָׂדֵהוּ. (קכה) * הַכְּנִיסוּ שְׁלִישׁ (קכו) מִתֵּר לְהַכְנִיס לְבֵיתוֹ (קכז) שְׁתַּרְי הַגִּיעוּ לְעוֹנֵת הַמַּעֲשָׂרוֹת: יז (קכה) מִתֵּר לְקוֹץ אֵילָנוֹת (קכט) לְעֵצִים בְּשִׁבְעֵית קָדָם שִׁיתִיה בְּהֵן פְּרִי. אָבֵל (קל) * מִשִּׁיתִיחִיל

באור ההלכה

* הכנים שלישי מתר להכנים לביתו. פרש הר"ש הכניסו שלישי שהביאו שלישי ממה שעתידין לגדל אי נמי שלישי ממה שמוציא לסקה כשנתבשלו יפה יכול להוציא עכשו, וכתב הרא"ש ופרוש ראשון עקר דעונתו למעשר הוא הבאת שלישי כדתנן פרק קמא דמעשרות התבואה והזיתים משהביאו שלישי, ועין בחדושי רבי עקיבא איגר במשניות שתמה על הרא"ש דבאמת גם שם במעשרות הביא הרע"ב ב' הפרושים ואם כן גם שם מפרשים שלישי ממה שמוציא לסקה וכן תמה בתוספות חדשים במעשרות שם, ונראה לעניות דעתי פשוט דכונת הרא"ש דשם קתני בהדי תבואה וכתבואה ודאי הכונה שלישי מגדלן דלא שך שם שלישי ממה שיוציא³⁸⁰ ואם כן הוא הדין בזיתים, אמנם ליטב הפרוש השני שהוא גם פרוש הראב"ד בפרק ב' ממעשר הלכה ה' (עין חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן כ"ג שבתרו) יש לומר דגם גבי תבואה הכונה שלישי ממה שיוציאו קמח כשיהיו גמורים וכן כתב התוספות יום טוב אלא דבתבואה אין נפקא מנה בזה דבגדל הפמות הוא גם גדל האכיות (ואף על גב דמצינו בתרומות פרק ה' משנה ט' דבכחשין פות יוצא יותר קמח מבכחשין רעות מכל מקום בדרך כלל משתנה) אבל בזיתים שיש חלוק גדול ביניהם (עין חזון איש שם) על כרחך דנמדד במה שיוציא מהן, וזו נראה כונת הגר"א בשנות אליהו כאן שהקשה על רבנו מהא דתבואה³⁸¹ ולא הקשה על פרושו שהוא פרוש הראב"ד עין שם ועל כרחך דמפרש כנ"ל: * משייתחיל לעשות פרי. עין בדרך אמונה שהבאנו דברי מרן בכלאים שנתפסק אם הפרי הפקר קדם לזמן הזה, ורצה להוכיח מדתנן בפרק ז' דכלאים דהזורע את פרמו בשביעית אין נאסר למאן דאמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כיון שאין הזורעים שלו ואין הגפנים שלו, וקשה הא כלאי הכרם נאסר בהשרשה ואם כן כבר נאסר משעת השרשה שעדין הוא שלו, ודחה שאין ראיה דאפשר דכיון דהזורע הוא שלו ממילא הלכה י"א: (קל) משייתחיל לעשות פרי. כדמפרש בסמוך הלכה י"ח, (לג) אף על גב שאין הפרי עדין ראוי לאכילה מכל מקום כיון שיהיה אחר כך ראוי לאכילה אסור כבר להפסידו (לג) ויש אומרים שיש גם אסור משום גזל בני אדם שהתורה הפקירתן לכל וגורם להם הפסד:

דרך אמונה

(קכג) פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל בְּשָׂדֵהוּ. (קכד) הַכְּנִיסוּ חֲצִי לֵג בּוֹתֵשׁ וְסָךְ בְּשָׂדֵהוּ. (קכה) * הַכְּנִיסוּ שְׁלִישׁ (קכו) מִתֵּר לְהַכְנִיס לְבֵיתוֹ (קכז) שְׁתַּרְי הַגִּיעוּ לְעוֹנֵת הַמַּעֲשָׂרוֹת: יז (קכה) מִתֵּר לְקוֹץ אֵילָנוֹת (קכט) לְעֵצִים בְּשִׁבְעֵית קָדָם שִׁיתִיה בְּהֵן פְּרִי. אָבֵל (קל) * מִשִּׁיתִיחִיל

(קכג) פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל בְּשָׂדֵהוּ. (קכד) הַכְּנִיסוּ חֲצִי לֵג בּוֹתֵשׁ וְסָךְ בְּשָׂדֵהוּ. (קכה) * הַכְּנִיסוּ שְׁלִישׁ (קכו) מִתֵּר לְהַכְנִיס לְבֵיתוֹ (קכז) שְׁתַּרְי הַגִּיעוּ לְעוֹנֵת הַמַּעֲשָׂרוֹת: יז (קכה) מִתֵּר לְקוֹץ אֵילָנוֹת (קכט) לְעֵצִים בְּשִׁבְעֵית קָדָם שִׁיתִיה בְּהֵן פְּרִי. אָבֵל (קל) * מִשִּׁיתִיחִיל

(קכג) פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל בְּשָׂדֵהוּ. (קכד) הַכְּנִיסוּ חֲצִי לֵג בּוֹתֵשׁ וְסָךְ בְּשָׂדֵהוּ. (קכה) * הַכְּנִיסוּ שְׁלִישׁ (קכו) מִתֵּר לְהַכְנִיס לְבֵיתוֹ (קכז) שְׁתַּרְי הַגִּיעוּ לְעוֹנֵת הַמַּעֲשָׂרוֹת: יז (קכה) מִתֵּר לְקוֹץ אֵילָנוֹת (קכט) לְעֵצִים בְּשִׁבְעֵית קָדָם שִׁיתִיה בְּהֵן פְּרִי. אָבֵל (קל) * מִשִּׁיתִיחִיל

ציון ההלכה

(לכ) רבנו בפרוש המשניות והרא"ש: (לכג) ר"ש: (לכד) ועין במשנה ראשונה³⁷⁵: (לכז) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן כ"ג: (לכז) שם, ואז דרכו לעשות תשיעית מכמות השמן שהוא עושה כשנגמר כמו שכתב רבנו בפרק ב' ממעשר הלכה ה', אבל כאן אין נפקא מנה בזה דכעושה שלישי הוי כגמור עין שם: (לכט) ר"ש משנן תורת כהנים בהר פרשה א': (לכו) ראב"ד בפרק ב' ממעשר שם וכפי הגהת מרן כאן וכן כתב הראב"ד והר"ש משנן בתורת כהנים בהר פרשה א' וכן כתב בפאת השלחן והביא שכן דעת הגר"א וכן הסכים במלאכת שלמה בשם הר"ר סוליימאן: (לכז) רא"ש כאן, והר"ש הביא ב' הפרושים וכן ר"י בן מלכי צדק ועין בבאור ההלכה: (לכח) ר"ש ורבנו בפרוש המשניות, ובמאירי בבבכות ל"ו ב' מוסיף או שאין קוצץ אלא ענפיו ומשמע דסביא ליה דזה מתר בשאר השנים, ועין בתפארת ישראל שכתב דבצריך למקומו מתר³⁷⁶ וצ"ע³⁷⁷: (לכט) ר"י בן מלכי צדק: (לל) תוספות בכרות ל"ו ב' ופאת השלחן: (ללא) ששה מקבצת כבא קמא צ"א ב' בשם הר"מ מסרקסטה: (ללב) ומה שכתב מרן חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן כ"ז³⁷⁸ הוא רק לפרוש רבנו בפרוש המשניות אבל רבנו כאן חזר בו ופרש ככל הראשונים דהטעם משום הפסד וכמו שאמרו בפסחים ג"ב ב' ועין מה שכתבנו בבאור ההלכה בהלכה ט"ו, ור"ש סיריליאו בדרך קנ"ו ב' [פרק ט' הלכה ה'] פסק דמשיוציאו עליו אסור לקוצץ הפרחים מן האילנות: (ללג) רבנו בפרוש המשניות ועין תוספות יום טוב³⁷⁹ וכן הוא בפרוש רבנו נתן וגם הרע"ב הביא גם פרוש זה:

הלכות שמיטה ויובל פרק חמישי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק קכג]

וְאוֹכְלוּ בַשָּׂדֶה⁽³⁶⁹⁾. שָׁפֵן דָּרָךְ מִי שֶׁשָּׁנְיוּ קָהוֹת אוֹכְלֵי מֶהֱן מְעֻט⁽³⁷⁰⁾.

(369) ואף שאסור לפצוע את הזיתים כדי למתקם, משום הפסד אוכלין, כמבואר בגמ' (שבת נ, ב, רש"י ד"ה הפועל, תוס' ד"ה מהו), כתב בשערי אמונה (שביעית פ"ד מ"ט ד"ה ברא"ש) שצ"ל ששם מדובר לגבי זיתים גמורים, ופציעתם מפסידתם, מה שאין כן כאן לגבי זיתים קטנים, כך היא דרך אכילתם [וכן צידד בתוס' אנשי שם (שביעית שם ד"ה פוצע)].

(370) וביאר הר"ש (שביעית שם ד"ה ואוכל בשדה), שדומה הדבר למה שאסור לסוך ביין וחומץ, כיון שאין דרכם בכך [וכמבואר ברמב"ם לעיל (ה"ו), ובדר"א שם (ס"ק לג)].

[דר"א ס"ק קכז]

שְׁלֵפֵי שְׁאֵין אָנוּ בְּקִיאֵין בַּשְּׁעוּרִין אֵלּוּ⁽³⁷¹⁾.

(371) וכתב שם (שערי צדק פ"ז סכ"ו), שאין אנו בקיאין בשיעוריהם כל פירות האילן שהוזכרו בהלכה זו [ולא רק בשיעור שלישי של זית].

[דר"א ס"ק קכח]

מְעֻלָּה בְּדָמִים לְעֵצִים יוֹתֵר מִלְּפָרוֹת⁽³⁷²⁾ וְכוּ', מִשּׁוּם הַפְּסֵד פְּרוֹת שְׁבִיעִית⁽³⁷³⁾.

(372) וכן לקצוץ את האילן לצורך מצוה, כגון לצורך מצות סוכה, כתב הפנים יפות (דברים כ, יט) שמותר, שאינו גרוע מהאופן שהיה מעולה בדמים.

(373) ובאופן שישנם תולעים בפירות, ואינם ראויים לאכילה, כתב הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ה עמ' סא) שיש לצדד להקל לקצוץ את האילן. אכן באופן שהתולעים או הדבורים שעל האילן אינם מזיקות לפירות אלא מזיקות לאילנות אחרים בהמצאותם, כתב שם שאסור לקצוץ את האילן [ושכנראה לכך נתכוין הפאת השלחן (ס"כ ס"ג)], והסיק, שעדיין יש לעיין לגבי אופן שנגרם על ידי כן הפסד עצום.

[דר"א ס"ק קכט]

לְעֵצִים בַּשְּׁבִיעִית⁽³⁷⁴⁾.

(374) שבאופן שקוצץ לצורך האילן, כתב הרמב"ם לעיל (ה"ב) שהוא אסור משום 'זומר', וראה בדר"א שם (ס"ק יב).

[ציה"ל ס"ק רכב]

וְעֵין בַּמְשָׁנָה רֵאשׁוֹנָה⁽³⁷⁵⁾.

(375) שם (שביעית פ"ד מ"ט) כתב, שהיינו באופן שהוא דחוק לשמן הזה מחמת שאין לו שמן אחר [וכן כתב שם לעיל (מ"ז)] לגבי פגין של תאנים].

[ציה"ל ס"ק רכח]

וְעֵין בְּתַפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתַב דְּבַצְרִיף לְמַקוֹמוֹ מִתְּרַע⁽³⁷⁶⁾ וְצִ"ע⁽³⁷⁷⁾.

(376) והגר"ז (שו"ע הרב חו"מ הל' שמירת גוף ונפש סט"ו) הוסיף, שגם כשהאילן מאפיל על חלונות מותר.

(377) וביאר רבינו את כוונתו (מכתבים, כת"י), שאין ההיתר ברור, כמבואר בפתחי תשובה (יו"ד סי' קטז ס"ק ו) בשם הבשמים ראש [שצידד להתיר את הדבר רק על ידי נכרי].

[ציה"ל ס"ק רלב]

וְמָה שֶׁכָּתַב מֶהֱן בְּחֻזֵן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י"ט סְעִיף קָטָן כ"ד⁽³⁷⁸⁾.

(378) שם (ד"ה כ' הר"מ) כתב, שלא יתכן לאסור מצד מה שמפסיד את העתיד להיות, כיון שהעתיד עדיין אינו בעולם.

[ציה"ל ס"ק רלג]

וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב⁽³⁷⁹⁾.

(379) שם (שביעית פ"ד מ"י ד"ה אין קוצצין) כתב, שכוונת הרמב"ם ליתן טעם לאיסור 'לאכלה' ולא להפסד, שהוא מפני שגודל בכך את הרבים [וראה בבה"ל לעיל (הט"ו ד"ה אין)].

[בה"ל ד"ה הכניס]

שְׁלֵישׁ מִמָּה שִׁיוֹצִיא⁽³⁸⁰⁾ וְכוּ', שֶׁהַקְּשָׁה עַל רַבְּנוּ מְהֵא דְחִבּוּאָה⁽³⁸¹⁾.

(380) כלומר (שערי אמונה שביעית פ"ד מ"ט ד"ה ר"ש ד"ה הכניסו שלישי), שהרי אין יוצא ממנה משקה.

(381) שם (שנות אליהו שביעית פ"ד מ"ט) הקשה על מה שכתב בפי"ה מ' להרמב"ם (שביעית שם), ששלישי היינו שלישי הלוג, והרי לגבי תבואה לא שייך מידת לוג.

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק חמישי

[דר"א ס"ק קלא]

שְׁהוּא צְמִיחַת פְּרוֹת שְׁבִיעִית³⁸² וְכוּ', כִּינן שְׁעָדִין לֹא קְדוּשׁ וְצִ"ע³⁸³.

382) ובביאור הדבר ראה הקהלות יעקב (שביעית סי' ט אות ב), שדין ההפקר בפירות שביעית אינו מחמת קדושת הפירות [כאיסורי סחורה והפסד ומצות ביעור], אלא מחמת קדושת הארץ שאסור לשלוט עליה באסיפת פירותיה דרך בעלות [וכמו בעבודתה להצמיח].

383) ובבה"ל לעיל (פ"ד ה"ד ה"ה התבואה) כתב בלשונו, שהחזו"א (כלאים סי' ג ס"ק טו, צו"י בציה"ל ס"ק רלה) צידד, שכל שהפרי אינו ראוי לאכילה אינו הפקר, וחזר בו ממה שכתב במקום אחר (שביעית סי' יט ס"ק כא, צו"י בציה"ל ס"ק רלד).

[דר"א ס"ק קלב]

אֵין הַקְצִיצָה מִפְּסִיד אֶת הַפְּרוֹת שֶׁכָּבַר רַאיוֹן לְאַכִּילָה³⁸⁴.

384) ואף על פי שעל ידי הקציצה מונע ממנו תוספת גידול, ביאר הקהלות יעקב (שביעית סי' כב אות ג) שכיון שמה שקצץ ראוי לאכילה, אין קציצתו בגדר הפסד.

[דר"א ס"ק קלד]

וּבְטֵל דִּין שְׁבִיעִית מִמְּנוּ³⁸⁵.

385) וכוונת הרמב"ם בדבריו אלו, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' רפט ס"ק מח), לרמוז שעדיין צריך להיזהר שלא יעבור בקציצתו משום 'בל תשחית' [וכמובא בדר"א לעיל (ס"ק קכח)].

[ציה"ל ס"ק רלו]

וְעֵין בְּהוֹצָאָה חֲדָשָׁה מִפְּרוֹשׁ הַמְּשֻׁנִּית³⁸⁶.

386) שם (פיה"מ בהוצאת הר"ע קורח) כתב, משישתלשלו וירדו [היינו החרובים בעצמם, וראה גם מהר"י קורקוס (פ"ה משמיטה ויובל ה"ז-יח)].

[בה"ל ד"ה משיתחיל]

כָּל זְמַן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת כִּנְ"ל הִלְכָה ט"ו ט"ז³⁸⁷.

387) וביאר רבינו (מכתבים, כת"י), שאמנם התבאר בחזו"א (סי' יג ס"ק י"ד ה"ה בר"ש, כמובא בדברינו לעיל דר"א ס"ק קז) שקדושת שביעית חלה קודם שיגיע הפרי לעונת המעשרות, אבל מ"מ כל שלא הגיע לעונת המעשרות, עדיין אין הפרי מושלם ואסור להכניסו לבית לאוכלו, ולפיכך אין עליו שם הפקר, וממילא אין בדבר משום גזל.

הלכות שמטה ויובל פרק חמישי

כחט

(קלא) לעשות פרי לא יקוץ אותו שהרי מפסיד האכל ונאמר לכם לאכלה ולא להפסיד. ואם הוציא פרות (קלב) והגיעו לעונת המעשרות (קלג) מתר לקוץ אותו שהרי הוציא פרותיו (קלד) ובטל דין שביעית ממנו: יח ומאימתי אין קוצצין האילן בשביעית. (קלה) * החרובין

דרך אמונה

באור ההלכה

נקנה לו גם הפרי שבא מכח הזרע שלו כל זמן שלא קדשו בקדשת שביעית ומכל מקום אין נאסר למאן דאמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו משום שהצמיחה אינה שלו עין שם, ולכאורה למה אין להוכיח ממה שכתב רבנו בפרוש המשניות דהא דאסור לקצץ האילן בשביעית הוא משום דגזול בני אדם שהתורה הפקירה להן (והביאו טעם זה הכפתור ופרח פרק מ"ו והרע"ב ורבינו נתן), ואם נימא דעד שלא גדלו בשעור הוא גם כן הפקר למה מתר לקצץ לפני הזמן הזה הרי הוא גזול את העולם שהתורה הפקירה להם ועל כרחק שעדין אינו הפקר, ואף ששאר הראשונים כתבו טעם אחר מכל מקום לדינא לא מצינו חולק על הרמב"ם בזה, אך יש לעיין דאם כן מהאי טעמא גם אחר שהגיעו לשעור זה אפתי אין בו קדשת שביעית כל זמן שלא הגיע לעונת המעשרות כנ"ל הלכה ט"ו ט"ז³⁸⁷ וגם בתנאים וזיתים וענבים שיש בהן שעור מקדם על כל פנים אינו כמו השעור האמור כאן ואם כן אמאי אסור לקוץ אפתי אינו הפקר, ואי משום דחזי לבהמה כבר כתב

(קלא) לעשות פרי. (לה) וקדם הזמן הזה שיתבאר בהלכה י"ח אף על גב שמתר לקוץ ולהפסיד מכל מקום הוא הפקר כיון שהוא צמיחת פרות שביעית³⁸², (לה) מיהו אפשר דהפרי עצמו אינו הפקר דפרי שלו קנו לו את השבח כיון שעדין לא קדוש וצ"ע³⁸³: (קלב) והגיעו לעונת המעשרות. המבאר בפרק ב' ממעשר שוב אין הקציצה מפסיד את הפרות שכבר ראויין לאכילה³⁸⁴: (קלג) מתר לקוץ אותו. ובלבד שאין בו משום בל תשחית וכנ"ל: (קלד) ובטל דין שביעית ממנו³⁸⁵. רוצה לומר מגוף העץ וכנ"ל דעצים אין בהן קדשת שביעית: יח (קלה) החרובין משישששש. (לו) הוא כשהענפים נמשכים וגדלים ומכבידים ותלוים כעין שלשלת:

מין בשביעית סימן י"ט סעיף קטן כ"א דכיון שאין עומד אלא לגדל אינו מאכל בהמה, תדע דאי לאו הכי גם קדם שעורין אלו חזי לבהמה דגם סמדר חזי לבהמה כמו שכתבנו בבאור ההלכה לעיל הלכה ט"ו, ועל כרחק שכל זמן שלא תלשו לא נחשב מאכל בהמה ואסור להאכילה לבהמה (ורק אם עבר ותלשו יש לומר דצריך להאכילו לבהמה וכנ"ל בבאור ההלכה), וצריך לומר דמכל מקום כיון שכבר יש שם פרי על זה קצת הוי כמפסיד להעולם (ועיין בארח חיים סימן ר"ב סעיף ב' דמבכרין עליו בורא פרי העץ ודעת הגר"א שם מובא בבאור ההלכה שם דאין מבכרין בורא פרי העץ עד שיגיע לעונת המעשרות אבל על כל פנים מבכרין על זה בורא פרי האדמה) ואף שעדין אסור לתלשו משום הפסד פרות שביעית מכל מקום הפקר הוי כיון שראוי קצת לאכילה אבל לפני זמנים אלו שאין ראוי כלל לאכילה משמע דגם הפקר לא הוי, ויש לדחות קצת דאפלו נימא דהוי הפקר מכל מקום כיון שאין ראוי לכלום לא הוי גזול לבני אדם, אף צ"ע דעל כל פנים שנה סוף לבני אדם שיוכלו לגדלו ולהנות ממנו אחר כך וצ"ע. ואולי סבירא ליה למין דכיון דשאר הראשונים חולקין על טעם זה וגם רבנו כאן חזר בו מטעם זה אם כן לא סבירא ליה כלל טעם זה ואפשר דהוי הפקר וטעם גזול לא שייך ביה כלל דאין גזול בהפקר, אף בחזון איש סימן י"ט סעיף קטן כ"ז לא משמע כן וכמו שכתבנו בבאור ההלכה לעיל הלכה ט"ז וצ"ע: * החרובין משישששש בו. התוספות והרא"ש והרשב"א למדו מזה לענין ברכה שבשעורים אלו מבכרין עליהן בורא פרי העץ וכן נפסק בארח חיים סימן ר"ב סעיף ב' (ומה שכתב הבית יוסף דהרא"ש מחלק בין ענבים וזיתים כבר תמה עליו הגר"א שם וכתב שאין כונת הרא"ש לזה), והגר"א הקשה על זה דהא בשביעית גופא אין אוכלים עד שיגיע לזמנים מאחרים יותר כנ"ל הלכה ט"ז ורק לענין קציצה אסור מזמנים אלו, ולכן פסק הגר"א דעד שיגיע לעונת המעשרות אין מבכרין עליו בורא פרי העץ, ועיין בדמשק אליעזר שהקשה על הגר"א דהא הגר"א תלה בזמני האכילה בשביעית ואם כן אין הזמן עונת המעשרות אלא הבסר משיביא מים וזיתים משיכניסו רביעית לסאה ותאנים משיזירחו, ונראה פשוט דדעת הגר"א דלפני עונת המעשרות כיון שאין חייב במעשר אלמא לאו פרי ניהו כלל והא דמתר בתנאים וזיתים וענבים להקדים לאכל מעט בשדה דשם אין תלוי בפרי דגם במאכל בהמה ומין הוצרעים נוהג קדשת שביעית אלא שאסור להפסיד וולפא מקרא בירושלמי דבשדה כיון שדרך לטעם מעט מזה אין זה הפסד אבל עדין אין זה פרי שהרי פטור ממעשר, ומה שהקשה מאכילת פרות שביעית היא לשיטתן שלמדו מקציצת האילן הקשה אדרבה דהא חזינו דלענין אכילה יש שעור מאחר אבל באמת גם מאכילה אי אפשר ללמד לענין ברכה, והא דעל כל פנים מבכרין על זה בורא פרי האדמה הינו משום דלא גרע מעלין ותמרות של צלף, ולענין ברכה כל דבר שנהנה ממנו חייב בברכה וכיון שיוצא מהאדמה שייך לברך על זה בורא פרי האדמה אבל פרי העץ אינו, ולישב דברי התוספות יש לומר דסבירא להו דכיון דחזינו שנה הזמן שאסור לקצץ אלמא דאין חל קדשת שביעית על הפרות דהא מעקרא מתר לקצץ אלמא דמעקרא אין עדין קדשת שביעית על הפרות אלא דאסור להקדים לאכל כיון שדרך בני אדם לגדלן יותר הוה ליה פסידא, וסבירא ליה דמזמן שיש קדשת שביעית על הפרות מקרי פרי והא דפטור ממעשר טעמא אחרניא

ציון ההלכה

(לה) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן כ"א: (לה) חזון איש כלאים סימן ג' סעיף קטן ט"ו: (לו) רבנו בפרוש המשניות ועיין בהוצאה חדשה מפרוש המשניות³⁸⁶:

הלכות שמטה וזבל פרק חמישי

משיש'שלו. והגפנים (קלו) משיג'רעו. (קלו) והיתים משינצו. ושאר כל האילנות (קלח) משיזציו. בסר. ואין קוצצין (קלט) את הכפניות בשביעית (קמ) מפני שהוא הפסד פרי. ואם אין דרכן להעשות תמרים (קמא) אלא שיצין מתר לקונין אותן כפניות: יט (קמב) אין שורפין (קמג) תבן וקש של שביעית (קמד) מפני שהוא ראוי (קמה) למאכל בהמה. (קמו) * אבל מסיקין בגפת ובגזין

באור ההלכה

הוא דילפינן בירושלמי ריש מעשרות תבואת ורעף דבר שגורע ומצמיח יצא פחות משליש שאין נזרע ומצמיח אלקא דגלתה תורה לענין מעשר דבעי נזרע ומצמיח ואף על גב דהוי פרי פטור ממעשר, אבל לענין ברכה כיון דנקרא פרי שיק לברך על זה בורא פרי העץ: * אכל מסיקין בגפת ובגזין של שביעית. אם נימא דגפת וגזין חזי למאכל בהמה תמיה איה מתר להסיק בו ומאי שנא מתבן וקש של שביעית, ועל כרחך דגפת וגזין אינו מאכל בהמה אלא עומד להסקה ולכן אין עליו קדשת שביעית וכמו שכתב בחסדי דוד וכן מוכח בכמה מקומות שהוא עומד להסקה, בריש פרק פירה שהסיקוה בגפת ועצים ובפרק ט' מפלים וכן בגפת חדשה ובכראשית רבה ריש פרק נ' כזה שהוא בוזק גפת בכירה, ואף על גב דתנן בפרק ה' דמעשרות משנה ד' לא ימכר אדם את תבנו ואת גפתו ואת גזיו למי שאינו נאמן על המעשרות להוציא מהן משקין ומשמע שהיה דרך להוציא מהן משקין ואם כן למה אין בו קדשת שביעית, יש לומר דלעולם אין עומד לקח אלא שאם רוצה להוציא מהן משקין מתחב, וכן כתב הרמב"ן בבבא בתרא צ"ו לגבי שמרים דשמרים לאו טבל ניהו שאינו אלא פסלת פרי אלא שאם הוציא מהן משקין מתחב מכאן ולהכא במעשר עין שם, ומהמשנה גופא הוא מוכח שהרי שנינו להוציא מהן משקין וכתבו במלאכת שלמה ובמשנה ראשונה שם דדוקא אם אמר בהדיא להוציא מהן משקין אבל אם אמר להסקה או אפלו בסתמא מתר למכר לו ומכאן דסתמא אין עומד להוציא מהן זיו ושמן, ומה שכתב רבנו סוף פרק ד' מתרומות התורם את היקב צריך שיכון את לבו על מה שבחוצנים ועל מה שבגזים, התורם את הבור של שמן צריך שיכון את לבו על מה שבגפת,

דרך אמונה

(קלו) משיג'רעו. (קלו) משיעשו להם הגרעינין (קלח) ושעורו כפול הלכך, (קלט) וכאן צריך לומר והוא בסר: (קלו) והיתים משינצו. (קמ) משעה שראו בהן הנצנים, (קמא) ויש אומרים שאם אין עתיד לעשות רבע הקב זיתים מהנצה זו מתר לקצצו: (קלח) משיזציו בסר. (קמב) לא גורסינן בסר דשעורו סמדר דהינו תחלת יציאת הפרי³⁸⁸, (קמג) ויש אומרים תחלת יציאת העלין³⁸⁹: (קלט) את הכפניות. (קמד) הם תמרים בעודן סמדר, (קמה) ורצה לומר עץ שיש בו כפניות: (קמ) מפני שהוא הפסד פרי. שהוא בכלל שאר האילנות שמשעת סמדר כבר אסור לקצצן כנ"ל: (קמא) אלא שיצין. כלומר שגשארין כך קטנים (קמו) ונותנין אותן בכלי פפות תמרים ומתבשלין מאליהן ונשארין כך קטנים אם כן כבר נגמר פרנן ומתרין לקצצן ששוב לא יוסיפו, (קמב) ויש גורסין אלא שיצין והינו הך: יט (קמב) אין שורפין תבן וקש. (קמג) תבן הוא הנקצר עם השבלת וקש הוא ונכות השבלים שגשאר בשדה ויש בהן קדשת שביעית³⁹⁰ כיון שראוי למאכל בהמה ולכן אסור להסיקו דהוי הפסד³⁹¹ אבל אסור ספיחין אין בו כנ"ל פרק ד' הלכה ד': (קמג) תבן וקש של שביעית. (קמד) ואם הסיקו בו תגור ויצן כדבסמוך הלכה כ"ג: (קמד) מפני שהוא ראוי למאכל בהמה³⁹². ודוקא עד שתירד רביעה שניה כי אז כבר נסרח ופקע ממנו קדשת שביעית ומתיר לשרפו כדבסמוך הלכה כ"ג: (קמה) למאכל בהמה אבל אם לקטן להסקה אין בו קדשת שביעית כלל ומתיר לשרפו (קמג) וכן אם הוא גס או סרוח שאין ראוי למאכל בהמה מתר להסיק בו: (קמו) אכל מסיקין בגפת³⁹³ ובגזין³⁹⁴ של שביעית. (קמג) דאינו ראוי למאכל בהמה אלא להסקה³⁹⁵ ואין עליו קדשת שביעית (קמג) אבל לא בזיתים ולא באגוזים שראוי לאכילה:

ציון ההלכה

(קלו) רבנו פרוש המשניות והר"ש: (קלח) פסחים נ"ג א' ברכות ל"ו ב': (קלט) פן מצרד בחזון איש שביעית סימן ז' סעיף קטן כ': (קמ) רבנו פרוש המשניות: (קמא) הגר"א בשנות אליהו וכן הוא בפרוש רבנו נסים גאון ברכות ל"ו ב' ועין בתפארת ישראל³⁹⁶: (קמב) חזון איש שביעית סימן ז' סעיף קטן כ' וכמבאר בפסחים נ"ג א' ובברכות ל"ו ב' וכבר תמיהו על רבנו, ועין לקמן פרק ט' ממעשר שני הלכה ב' בבאור ההלכה ד"ה אלא שכתבנו דרבנו קורא בסר מסמדר עד עונת המעשרות³⁹⁷ ולפי זה אפשר לישב הגרסא כאן: (קמג) רש"י פסחים נ"ב ב' וכן משמע בפרוש המשניות לרבנו³⁹⁸ אבל רש"י בברכות ל"ו ב' כתב משיזציו תחלת הפרי וכן כתב הר"ש ועין חזון איש סימן ז' סעיף קטן כ' שמצד דרש"י בפסחים לא כתב זה רק על בית שמאי³⁹⁹: (קמד) רש"י בפסחים שם: (קמה) פן פרש רש"י שם, וברבנו משמע כפניות ממש כמו שכתב בספר שושנים לדוד: (קמו) רש"י א': (קמא) ר"י קורקוס: (קמב) תוספות שבת ל"ו ב': (קמג) ומה שכתב הפסח משנה בהלכה כ' צ"ע: (קמ) רש"י פרק ט' משנה ז'⁴⁰⁰ ועין בה"ר קורקוס שהיה לו גרסא אחרת ברא"ש ולפינו ההגה עין שם, ובפאת השלחן הביא כאן שיטת רש"י שאין אסור עד הבעור אבל רש"י לשיטתו בכמה מקומות דכל האסורין הוא רק משום בעור וכבר תמיהו עליו כל הראשונים: (קמ) רב"ז, ואף שקשיתו צ"ע⁴⁰¹ אבל הדין אמת: (קמג) חסדי דוד ודלא כמקדש דוד שביעית סימן ד' ד"ה כתב הרמב"ם ששמן על הפסח משנה לעיל הלכה ה'⁴⁰², וכבר חלק על זה מרן שם וכתב דמיני כביסה מקרי הנאתו ובעורו שנה מה שאין כן הסיקה⁴⁰³:

הלכות שמיטה ויובל פרק חמישי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק קלח]

דְּהִינּוּ תַחֲלַת יְצִיאַת הַפְּרִי⁽³⁸⁸⁾, וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים תַּחֲלַת יְצִיאַת הַעֲלִיץ⁽³⁸⁹⁾.

388 ו'בוסר' היינו כשיגיע לשיעור כ'פול הלבן, כמבואר בדר"א לעיל (ס"ק קלו).

389 על דעה זו תמה הקהלות יעקב (שביעית סי' כב אות ג), שמאחר שהעלין ראויים מתחילת יציאתם למאכל בהמה, א"כ דומה הדבר לפירות שהגיעו לעונת המעשרות, שקציצתם אינה נחשבת כהפסד (כמו שכתב הרמב"ם לעיל (ה"י ז)).

[דר"א ס"ק קמב]

וַיֵּשׁ בְּהֵן קִרְשֵׁת שְׁבִיעִית⁽³⁹⁰⁾ וְכוּ', וְלֶכֶן אָסוּר לְהַסִּיקוּ דְּהֵי הַפֶּסֶד⁽³⁹¹⁾.

390 ומטעם זה כתב לעיל (פ"ד ס"ק לד) שהריהם הפקר ואסור לשומרם כהנהגת בעלים.

391 בטעם הדבר שאסור להסיק תבן וקש לצורך האדם, אף על פי שממאכל בהמה מותר לעשות מלוגמא לצורך האדם [כמו שכתב הרמב"ם לעיל (ה"א)], כתבו המהר"י פולדא (ירושלמי שביעית פ"ט ה"ה) והרידב"ז (שם), ששונה הדין לגבי הסקה שהיא הנאה של כילוי, והריהי בכלל איסור הפסד פירות שביעית. וראה ציה"ל להלן (ס"ק רנב).

וממה שאסור להסיק מאכל בהמה, הוכיח החכמת אדם (שערי צדק שערי מצוות הארץ פי"ז בינת אדם אות ג) שגם אסור לעשות בו סחורה [והיינו, שגם מאכל בהמה ניתן רק 'לאכלה'], וכמו שכתב בדר"א לקמן (פ"ו ס"ק א).

[דר"א ס"ק קמד]

מִפְּנֵי שֶׁהוּא רְאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה⁽³⁹²⁾.

392 ממשמעות לשונו דקדק הגר"ש וואזנר (שיעורי שבת הלוי עמ' שכה), שאין צריך שהפרי יהיה עומד למאכל בהמה אלא די שיהיה ראוי לכך, ולפיכך גם בזמננו שמאכילים את הבהמות מינים אחרים, ורק מעט תבן וקש ניתן לבהמות, מ"מ חלה עליהם קדושת שביעית. וראה בדר"א לעיל (ס"ק יג) ובציה"ל שם (ס"ק כו).

[דר"א ס"ק קמו]

בְּגִפְתֵּי⁽³⁹³⁾ וּבְזִיגִין⁽³⁹⁴⁾ שֶׁל שְׁבִיעִית. דְּאִינוּ רְאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה אֶלָּא לְהַסְקָה⁽³⁹⁵⁾.

393 כלומר (דר"א פ"ב ממעשר ס"ק פח), פסולת הזיתים.

394 כלומר (דר"א שם), קליפות הענבים שנשארו לאחר דריכתם וסחיטתם.

395 אכן, לגבי זגים שנשאר בהם עדיין לחות מהפרי, והריהם מאכל אדם או על כל פנים מאכל בהמה, דעת הגר"ש וואזנר (שיעורי שבת הלוי עמ' שכה-שכו) שחלה עליהם קדושת שביעית. וראה בדברינו לעיל (דר"א ס"ק יג) מה שהובא בענין לחות הפרי הדבוקה בקליפות ובגרעינים.

[ציה"ל ס"ק רמא]

וְעִיֵן בְּתַפְאֲרֵת יִשְׂרָאֵל⁽³⁹⁶⁾.

396 שם (שביעית פ"ד מ"י יכין אות נח) פירש, שיהיה באלן רובע קב זיתים ובכל זית יהיה נץ בראשו.

[ציה"ל ס"ק רמב]

שְׁקִתְּבֵנוּ דְּרַבְּנֵי קוּרָא בְּסֵר מְסַמְדֵר עַד עֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת⁽³⁹⁷⁾.

397 וכתב בבה"ל שם (במוסגר), שאכן צ"ע איך דעת הרמב"ם מתאימה עם דברי הגמ' בברכות הנ"ל.

[ציה"ל ס"ק רמג]

וְכֵן מִשְׁמַע בְּפִרוּשׁ הַמְּשֻׁנָּיוֹת לְרַבְּנֵינוּ⁽³⁹⁸⁾ וְכוּ', לֹא קָתַב זֶה רֵק עַל בֵּית שְׁמַאי⁽³⁹⁹⁾.

398 ובשערי אמונה (שביעית פ"ד מ"י ד"ה משיוציאו) כתב, שבהעתקה חדשה פירש שהרמב"ם חזר בו ותיקן 'משיוציאו פרי'.

399 שסברו (שביעית פ"ד מ"י), ששיעור איסור קציצת כל האילנות הוא 'משיוציאו'.

[ציה"ל ס"ק רג]

רֹאשׁ פְּרֶקֶט מְשֻׁנָּה ז'⁽⁴⁰⁰⁾.

400 הובא בבה"ל להלן (הכ"ג ד"ה ומשתרד).

[ציה"ל ס"ק רנא]

וְאֵף שְׁקִשְׁתּוֹ צ"ע⁽⁴⁰¹⁾.

401 שם הקשה ממה שכתב הרמב"ם לעיל (פ"ד ה"ד) שלא גזרו איסור ספיחים על תבן וקש.

[ציה"ל ס"ק רנב]

שְׁסַמְךָ עַל הַכֶּסֶף מְשֻׁנָּה לְעֵיל הֶלְכָה י'⁽⁴⁰²⁾ וְכוּ', הִנְאָתוֹ וּבַעֲוֹרוֹ שְׁוָה מַה שְּׂאִין כֵּן הַסְקָה⁽⁴⁰³⁾.

402 שם כתב המקדש דוד, שקדושת שביעית חלה על גפת וזגין כיון שהם פסולת של אוכלין, ומ"מ מותר להסיק בהם כיון שהם אינם ראויים לדבר אחר, ואף על פי שאין הנאתו וביעורו שוה, מ"מ לגבי דבר שאינו מאכל אדם מותר גם שימוש שאין הנאתו וביעורו שוה [כמו שכתב הכסף משנה לעיל (ה"י) לענין מיני כבוסיס].

403 הובא בדר"א לעיל (ס"ק סד).

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שישי

[דר"א ס"ק קטו]

אָלָא שְׁיִלְךָ וְיָבִיא פְּרוֹת שְׁבִיעִית הָרִי כְּמִתְּלִיף⁽²⁰⁸⁾ או כְּנוֹתֵן מִתְּנָה⁽²⁰⁹⁾.

208 ביתר ביאור כתב החזו"א (סי' יג ס"ק טז), שכיון שכבר קנו מעותינו את הפירות שביעית לענין מי שפרע, לכך אין דנים את נתינת הפירות שהם ניתנים בתורת פרעון חוב, אלא כמחליף את הפירות בכיכר, וכאילו הפירות שנתון גרמו לו שקיבל מקודם את הכיכר, ומותר להשתמש בפירות שביעית להוות מאכלים.

ואם כשנתן לו הכיכר לא התנה שיקבל בעד זה פירות, שבאופן זה מבואר בהמשך דברי הרמב"ם שאסור, ביאר החזו"א (שם) שנתנת הפירות אינם כחליפי הכיכר ונחשבים כפרעון חוב של הכיכר ולכן אסור.

ולענין מקדים מעות לקבל בתמורתם פירות, ראה בביאורים לעיל (ס"ק קה).

209 זוהי שיטת הר"ש (עיין ציה"ל) בביאור ההיתר ליתן פירות בעד הכיכר. וכתב החזו"א (שם) שלשיטתו משמע שכל ההיתר הוא רק דרך מתנה, אבל אם נתן כיכר ופסק ליתן פירות אסור, לפי שנחשב כפרעון חוב בפירות שביעית. וכתב הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי כאן) שאפשר להקל כדעת הרמב"ם שאין באופן זה של פסיקה משום איסור פרעון חוב בפירות שביעית.

ואם לזה פירות שביעית ובא לפרוע את חובו בפירות שביעית אחרים, כתב בקיצור הלכות (מקורות לפ"י) שיתכן שזה תלוי במחלוקת הרמב"ם והר"ש האם מותר ליתן פירות שביעית בעד הכיכר שהקדים בתורת פסיקה, ויתכן שבדרך הלוואה מותר לכולי עלמא, לפי שאינו דרך סחורה כל כך. וראה בביאורים לעיל (ס"ק טט) דעות נוספות בזה להלכה.

[דר"א ס"ק קטז]

פִּינֵן שְׁאָמַר אֲבִיא לְךָ בּוֹ⁽²¹⁰⁾.

210 שלשון זה מתפרש שהכיכר ניתן בתמורת הפירות עצמם, ולכך יש לכיכר דין דמי שביעית, וראה בביאורים לעיל (ס"ק נה) לענין האם קנין למי שפרע די להחשיב את המעות [או הכיכר] לדמי שביעית.

ואם ניתן הכיכר תמורת הפירות ונאכל הככר בזמן שליטת את הירקות, כתב הגר"ש וואזנר (שם) בשם האחרונים, שלא נתפס הכיכר בדמי שביעית, ודוקא אם הכיכר קיים בזמן שהביא את הירקות נתפס בקדושת שביעית.

[ציה"ל ס"ק קפה]

וְעֵינִי לְעֵיל אוֹת קִס"ח⁽²¹¹⁾.

211 שכתב שם, שלגי' הרש"ס יוצא מהירושלמי להיפך, שאופן זה מותר.

[ציה"ל ס"ק קפו]

וְלֹא כְּהַרְשֵׁי⁽²¹²⁾.

212 שכתב שלפי פירוש הר"ש שטעם ההיתר ליתן פירות מפני שזה דרך מתנה, אין הכיכר נתפס בקדושת שביעית, שהלא אינו תמורת הפירות אלא בתורת מתנה נתנמ.

[ציה"ל ס"ק קצג]

וְעֵינִי בְּתוֹסְפוֹת אֲנָשֵׁי שֵׁם פֶּרֶק ד' דְּשְׁבִיעִית מְשֻׁנָּה ב'⁽²¹³⁾.

213 שכתב שם, שהחידוש בזה שמותר לאכול שלא בטובה הוא, שיש גירסא במשנה בעדויות שאין אוכלין אלא בטובה, כדי שלא יתרגל לאכול בשדה חבירו שלא מדעתו, ולכך באה המשנה בשביעית לומר שאוכלין הן בטובה והן שלא בטובה, לאפוקי מהדעה שסוברת שאין לאכול שלא בטובה.

[בה"ל ד"ה הלוקח]

דְּאֲזִיל בְּשִׁטַּת הַגֵּר⁽²¹⁴⁾ וְכוּ', דְּבִתְרֵיהּ חָד טַעְמָא הוּא⁽²¹⁵⁾.

214 שמפרש בטעם ההיתר באומר הב לי וברי לי דאנא יהיב לך, שאינו משום שזה דרך מתנה, אלא משום שהוא דרך חליפין, והיינו שמתחילה נתן הכיכר על דעת להחליפו בירקות, ולכן אין הירקות ניתנים בתורת פרעון חוב [וגדר ההיתר, ראה ביאורים לדר"א (ס"ק קטו) בשם החזו"א, שהוא משום שמתחילה כבר זכה בירקות לענין מי שפרע, וצ"ע האם הבה"ל גם נתכוון לזה].

215 ראה ביאורים לעיל (בה"ל ד"ה החמרים), שהבה"ל נקט שהר"ש פירש שגם טעם הרישא של המשנה שמתירה לומר לו הא לך איסור ולקט לי ירק הוא משום שהוא דרך מתנה, ומפני שירקות מצויים.

הלכות שמטה ויובל פרק ששי

קנה

(קיג) בפונדיון ואמר לו בשעת לקיחה (קיד) בשאלקט ירקות שדה אביא לך בו (קטו) הרי זה מתר. (קטז) ואותו הכפר הרי הוא כפרות שביעית. (קז) ואם לקח ממנו סתם (קיה) לא ישלם לו מדימי שביעית (קיט) שאין פורעין חוב מהן: טו * אוכלין פרות שביעית (קכ) בטובה

באור ההלכה

והנה ליה כפורע חובו) ורבנן סברי ירקות השדה מצויין (והוי כמחליף דסמיו עליה), וגם לפרוש זה אין זה שיה לוסגיא דלעיל דשם הנדון אם נותן לו דמי רגליו או דמי הירק ולכן אם אומר 'בו' אמרין דנותן דמי הירק ושם לא שיה חליפין שמשלם מעות ולא פרות ואם אין אומר 'בו' נותן לו דמי רגליו ולא דמי הירק, אבל כאן שלוקח מנחתום בנדאי משלם עבור הירק ולא דמי רגליו שהרי לא שלחו אלא הנדון כאן אם הוי חליפין או הוי דמים ולכן אם ירקות שדה מצויין כיון שבידו מיד להביא הוי חליפין ומתר ואם אין מצויין הוי תשלומין ואסור, והנה רבנו שכתב גם כן בפרוש המשניות דחליפין מתרין נראה דאזיל בשיטת הגר"א⁽²¹⁴⁾ ולכן כתב כאן דגם כשאמר לו כשאלקט ירקות שדה אביא לך דמתר משום שירקות שדה מצויין מכל מקום קדוש בקדשת שביעית דגם שחליפין מתרין ואין זה סחורה מכל מקום תופסין דמיהם, אבל הר"ש לא אזיל בשיטה זו וסבירא ליה דאין התר בחליפין וכאן הטעם משום שנותן לו מתנה וממילא אין כאן קדשת שביעית ואין תופס דמיהן כלל, ולפי דברי רבנו מדיק למה כאן כתבה המשנה ירקות שדה ולא ברישא גבי פועל, משום דכאן המחלקת אם ירקות שדה מצויין או לא וזה רק בירקות שדה שגדלן מאליהן ועל זה סבירא ליה לרבי יהודה ורבי נחמיה שאין מצויין ורבנן סבירא להו דאפילו הכי מצויין, ולכך הזכיר זה דירקות גנה בנדאי מצויין לכלי עלמא או פרות האילן אבל ברישא שהנדון אם שכר רגליו נותן לו או שכר הירק בזה אין חלוק בין ירקות שדה לירקות גנה (אלא דירקות גנה אסורין בלאו הכי משום ספיחין והמשנה לא הוצרך להזכיר זה), אבל לפי דברי הר"ש דבתרוניהו חד טעמא הוא⁽²¹⁵⁾ יש לעין למה לא הזכיר ברישא ירקות שדה, ומה שכתב בזה בתפארת ישאל לא הבנתי וכנראה שיש שם טעות סופר וצ"ע: * אוכלין פרות שביעית בטובה ושא"א בטובה. כל הראשונים פרשו בטובה שמתר להחזיק לו טובה כמו שהבאנו בדרך אמונה, אבל במאירי בעדיות ריש פרק ה' כתב (לפי הגרסא דשם דבית שמאי אומרים אוכלין בטובה ושלם בטובה) דלבית שמאי מאכלין לאתריס מהן אפלו בטובה כלומר למי

דרך אמונה

(קיג) בפונדיון. (קפא) רוצה לומר קנה ככר שמחירו בפונדיון: (קיד) בשאלקט ירקות שדה. (קפט) דהינו ירקות שאין בהן אסור ספיחין נקראין ירקות שדה כגון שגדלן ביצר: (קטו) הרי זה מתר. (קפא) ואין בזה משום פורע חובו כיון שלכתחלה לא אמר לו אלא שילך ויביא פרות שביעית הוי כמחליף⁽²⁰⁸⁾ או כנותן מתנה⁽²⁰⁹⁾, ואם אמר תן לי ואפשר שאמתן לך ירקות שדה אסור וכנ"ל סעיף קטן ק"א: (קטז) ואותו הכפר הרי הוא כפרות שביעית. (קפו) כיון שאמר אביא לך בו⁽²¹⁰⁾, אבל אם אמר אביא לך ולא אמר בו אין הכפר קדוש בקדשת שביעית: (קז) ואם לקח הימנו סתם. (קפז) דעתו לפרע במעות: (קיה) לא ישלם לו מדימי שביעית. (קפח) וכל שכר פרות שביעית עצמן: (קיט) שאין פורעין חוב מהן. (קפט) מיהו אם אומר לו שעושה בחנם והלה נותן לו במתנה פרות שביעית מתר אף על גב שהיא הערמה. (ק) הנותן דינר לחנוני ישראל עם הארץ ואמר לפועלו הישראלי לך ואכל אצלו ואני מחשב לו אסור, אבל אם אמר לו אכל ושתה בדינר זה או שאמר לו אכל ושתה עלי מן החנוני ואני פורע אף על פי שנסתעבד הואיל ולא נתיחד שעבודו הרי זה מתר ואינו חושש משום שביעית: טו (קכ) בטובה ושא"א בטובה. בין בטובה שיחזיק טובה לבעלים כדמסיס רבנו (קכא) או נוטל ממנו רשות. (קכב) ולא אמרין דעל ידי זה מחזי דמן השמור הוא מלקט ורחמנא אפקרניהו, ובין שלא בטובה ולא אמרין שמא על ידי זה יתרגל לבא בשדה חברו ובגנתו ופרדסו שלא מדעתו בשאר שני שבוע:

שעשה לו חסד אף על פי שדומה במקצת לפרעון חוב ובוו הלכה כבית שמאי, וקשה דהא אמרין בתוספתא פרק ז' הלכה ו' פרות שביעית אין משלמין מהם גמולין והביאו רבנו לעיל הלכה י' ופרש הבית יוסף ביונה דעה סימן של"א דהינו שחברו עשה עמו חסד וזה בא לשלם לו גמולו אל ישלם לו דהוי כפורע חובו וכן כתב הט"ז שם סעיף קטן ל"ב והש"ך שם, והינו באפן שאין חזק לו דאי חזק לו כבר תנא אין פורעין את החוב ולא התירו אלא דבר של גמילות חסד שאין חזק לו כלל אלא בשביל שהוא ידירו ומכירו או שהוא עני ולא פסקו עליו, ואולי המאירי מפרש תגמולין כי ההוא דדרך ארץ רבה פרק ח' לא יאמר אדם לחברו בא ואכל מה שהאכלתי שזו דרך הרבית ובירושלים היו הולכין את אפסכתיה והבית יוסף בארז חיים סימן ק"ע גריס הוי הופכין אכסנא לנשואין,

ציון ההלכה

(קפא) ר"ש ורא"ש ורע"ב עין שם: (קפט) שנות אליהו וכן כתב מלאכת שלמה: (קפג) רבנו בפרוש המשניות: (קפל) ר"ש: (קפה) ירושלמי לבאור הגר"א ועין לעיל אות קס"ח⁽²¹¹⁾: (קפו) הר"ש, ואין כאן מחלקת בין רבנו להר"ש וכן כתב משנה ראשונה עין שם ולא כהר"ש⁽²¹²⁾ מבוא בחוספתא אנשי שם: (קפו) ר"י בן מלכי צדק: (קפט) משנה ראשונה: (קפט) חזון איש שביעית סימן י"א סעיף קטן י"ט: (קפ) לשון רבנו בפרק י"א ממאכלות אסורות הלכה כיה כ"ו: (קפא) ר"ש משני ריש פרק ה' דעדינות: (קכ) ר"ש ורא"ש פרק ד' משנה ב': (קכא) ר"ש משני ריש פרק ה' דעדינות ועין בתוספות אנשי שם פרק ד' דשביעית משנה ב'⁽²¹³⁾.

קנו

הלכות שמטה ויובל פרק ששי

וְשָׁלֵא בְּמוֹכָהּ. בְּמוֹכָהּ בִּיצֵד שְׂיִתָּן לוֹ פְּרוֹת שְׁבִיעִית (קכא) כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ מוֹכָה שְׁנָתָן לוֹ. (קכב) אוֹ שְׂיִבְנִים לְגִנְתּוֹ לֶאֱכֹל בְּמִי שֶׁעָשָׂה לוֹ מוֹכָה. (קכג) וּמִי שְׁנָתָנוּ לוֹ פְּרוֹת שְׁבִיעִית בְּמִתְנָה (קכד) אוֹ שֶׁנִּפְּלוּ לוֹ בִּירֵשָׁה הָרִי זֶה אוֹכְלִים (קכה) בְּדֶרֶךְ שְׂאוֹכֵל פְּרוֹת שְׂאוֹסֵף אוֹתָן הוּא בְּעֵצְמוֹ מִן הַשָּׂדֶה:

באור ההלכה

וּפְרַשׁ לֹא הָיוּ חוֹשְׁשִׁין לְכָךְ וְאָדָם שֶׁהֶאֱכִיל אֶת חֲבֵרוֹ בְּאִכְסוּיָא הִיָּה הֵלָּה פּוֹרַע לוֹ שֶׁהִיָּה מֵאֲכִילוֹ בְּנִשְׂוֵאִין עֵין שָׁם, וְעַל כָּל פְּנִים הוּא חוֹב עָלָיו לְשַׁלֵּם וְלָכֵן אָסוּר דִּהְיֶה לִיָּה פּוֹרַע חוֹבוֹ, וְאִף עַל גַּב דְּכָבֵר חָשִׁיב אֵין פּוֹרַעִין חוֹב וְשׁוֹשְׁבֵינֹת, סִלְקָא דְעֵתָךְ דְּלֹא מְחִזִּי כְּסוּחֹרָה וּמִתָּר קָא מִשְׁמַע לָן אֲבָל הִיכָא שְׂאִין חֵיב אִף שְׂדֵרָךְ שְׁפוּרְעִין הָוָה לִיָּה כְּעֵין גְּמִילוּת חֲסָדִים דְּקִתְנִי הָתֵם דְּמִתָּר, וְיִשׁ לְעֵין לְמָה מְזוֹנֹת מִתָּר לְהֶאֱכִיל לְאִשָּׁה אִם אֵין בֵּית דִּין פּוֹסְקִין הָרִי חֵיב בְּזָה וּמִי גִרַע מִשׁוֹשְׁבֵינֹת, וְיִשׁ לּוֹמֵר כִּיּוֹן דְּאִשָּׁה אוֹכְלַת בְּבֵית וְהָוָה לִיָּה כְּאֶחָד מִבְּנֵי בֵּיתוֹ וְאֵין נִכְר כְּאֵן פְּרִיעַת חוֹב, לָכֵן כָּל זְמַן שְׁלֹא פְּסָקוּ לָהּ בֵּית דִּין מִתָּר מִיַּדִּי דִּהְיֶה אֲשִׁכִּיר שְׁבַת שְׁכִיר חֲדָשׁ שֶׁהִתִּיר רַבְּנוּ לְעִיל פְּרָק ה' הִלְכָה י"ג וְאִפְלוּ קִצְצוּ מְזוֹנֹתָיו עָלָיו מִשׁוּם דִּהְיֶה כְּאֶחָד מִבְּנֵי בֵּיתוֹ שְׂאָז אֵין נִכְר שְׁזָה סוּחֹרָה כְּמוֹ שֶׁכְּתִבְנוּ שָׁם:

דרך אמונה

(קכא) כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ מוֹכָה שְׁנָתָן לוֹ. (קכב) רֹצֵחַ לּוֹמֵר, שְׁמִתָּר לוֹ לְהַחְזִיק טוֹבָה לְבַעֲלִים בְּדִבְרֵים כְּאֵלוֹ עָשָׂה לוֹ טוֹבָה אִף עַל גַּב שְׁלֹא עָשָׂה לוֹ שׁוּם טוֹבָה⁽²¹⁶⁾ שְׁהָרִי הַתּוֹרָה הִפְקִיחָתוֹ: (קכג) אוֹ שְׂיִבְנִים לְגִנְתּוֹ בּוֹ. כְּלוֹמֵר בֵּין שְׁמִחְזִיק לוֹ טוֹבָה עַל שְׁנָתָן לוֹ פְּרוֹת שְׁבִיעִית וּבֵין שְׁמִחְזִיק לוֹ טוֹבָה עַל שֶׁהִרְשֵׁהוּ לְהַכְנִס לְגִנְתּוֹ לְקַחַת פְּרוֹת מִתָּר, (קכד) וְדַעַת הָרֹאב"ד שְׂאִין מִתָּר לְהַחְזִיק טוֹבָה אֲלֵא בְּדִבְרֵים וְלֹא בְּמִמּוֹן דְּמִחְזִי כְּסוּחֹרָה⁽²¹⁷⁾, וְדַעַת הָר"ן דְּמִתָּר לִתְּן לוֹ גַּם כֵּן דְּבָר מוֹעֵט דְּדָבָר מוֹעֵט לֹא מְחִזִּי כְּסוּחֹרָה וּבְחִזּוֹן אִישׁ נִרְאָה דְּפָסַק כְּהָרֹאב"ד: (קכג) וּמִי שְׁנָתָנוּ לוֹ פְּרוֹת שְׁבִיעִית בְּמִתְנָה אוֹ שֶׁנִּפְּלוּ לוֹ בִּירֵשָׁה. (קכד) מִיָּרִי בְּפְרוֹת מְחִבְרִין וְזֶה שֶׁהוֹרִישׁוּ אוֹ שְׁנָתָן לוֹ בְּמִתְנָה נִתְּן לוֹ בְּתוֹרַת בְּעִלוֹת וּמִכָּל מְקוֹם מִתָּר לוֹ לְלַקֵּט וּלְאָכְלָן כְּשֶׂאֵר פְּרוֹת שְׁבִיעִית וְאִף עַל פִּי שֶׁעַל יָדֵי זֶה הוּא מְחִזִּיק טוֹבָה לְהַנּוֹתָן אוֹ לְמוֹרִישׁוֹ מִתָּר שְׁהָרִי אוֹכְלִין פְּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה: (קכד) אוֹ שֶׁנִּפְּלוּ לוֹ בִּירֵשָׁה. (קכד) דִּהְיֶינוּ שֶׁהָאֵב חֲלַק נִכְסֵיוֹ עַל פִּיו בְּעוֹדוֹ חַי: (קכה) בְּדֶרֶךְ שְׂאוֹכֵל פְּרוֹת שְׂאוֹסֵף אוֹתָן הוּא בְּעֵצְמוֹ מִן הַשָּׂדֶה. (קכג) וְאִם נִתְּן לוֹ בְּשַׁעַת הַבַּעוּר וְלֹא רָצָה לְבַעַר הַפְּרוֹת נֶאֱסָרִין, וְלֹא אֶמְרִינֵן דְּכִיּוֹן שְׂאִין מִתְּנָתוֹ כְּלוּם וְהָרִי הוֹצִיא הַפְּרוֹת מִרְשׁוֹתָו וְהֵן מִמִּילָא הִפְקִיר⁽²¹⁸⁾: הוּי כְּנִתְקִים בְּהֵן מְצוֹת בַּעוּר⁽²¹⁹⁾:

ציון ההלכה

(קכד) כֵּן הוּא בְּפִירוּשׁ הַמְּשֻׁנָּה לְרַבְּנוּ וְעֵין בְּהַעֲתָקָה תְּרִשָׁה⁽²²⁰⁾: (קכג) חִזּוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימֵן י" סְעִיף קָטָן ה' וְסִימֵן י"ג סְעִיף קָטָן כ"ג וּבִאֲרָנוּ בְּפִרְק ד' הִלְכָה כ"ד סְעִיף קָטָן ק"ע זְכָן כְּתִב הַרְמַב"ן בְּעִבוּדָה וְרָה י"א כְּהָרֹאב"ד: (קכג) שָׁם סִימֵן ט"ו סְעִיף קָטָן י"ג: (קכד) שָׁם סְעִיף קָטָן י"ב: (קכג) שָׁם סְעִיף קָטָן י"ג:

הלכות שמיטה ויובל פרק שישי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק קכא]

אף על גב שלא עשה לו שום טובה²¹⁶.

216) ואם הבעלים נותן לו את הפירות באופן שניכר שהבעלים עושה לו טובה, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני כאן אות כד) שגם כן מותר, שכן מדברי הפירוש המשניות לרמב"ם נראה שכך פירש מה ששנו אוכלים בטובה. והוסיף, שמדברי הר"ש נראה שפירש, שמקבל הפירות מחזיק טובה לבעלים [ולא שהבעלים נותנם בתורת טובה למקבל], אכן, כתב שגם להרמב"ם מותר באופן זה [אף שפירש המשנה באופן אחר, וכן"ל], אולם נסתפק שם האם לפי הר"ש מותר באופן של הרמב"ם, דהיינו שהבעלים נותן לו באופן הניכר שעושה לו טובה.

[דר"א ס"ק קכב]

אֶלָּא בְּדָבָרִים וְלֹא בְּמִמּוֹן דְּמַחְזִי כְּסוּחָה²¹⁷.

217) איסור זה להחזיק טובה בממון לדעת הראב"ד, כתב החזו"א (סי' יט ס"ק יט, וסי' יג ס"ק כג) שזה רק במי שלוקח מההפקר ומחזיק טובת ממון לבעל הבית עבור כן, אבל מי שליקט פירות שביעית ונותנם למי שיחזיק לו טובת ממון מותר גם להראב"ד. וראה דר"א לעיל (ס"ק יג).

[דר"א ס"ק קכה]

וְהֵן מְמִילָא הֶפְקֵר²¹⁸ הָוֵי כְּנֶחְקִים בְּהֵן מְצוֹת בְּעוֹר²¹⁹.

218) טעם הדבר שהפירות הפקר, משום שפירות שביעית

המחזירים לקרקע [כן"ל (דר"א ס"ק קכג)] הינם הפקר. וכן משום שהגיע זמן הביעור, וכתב החזו"א (סי' טו ס"ק יבד"ה והיה, הובא בדר"א לקמן פ"ז ס"ק יז) שכיון שמצוות ביעור היא להפקיר הפירות, הרי הם נעשים הפקר מעצמן. [והגר"ד לנדו (ח"י שביעית עמ' כב) ציין שהחזו"א במקום אחר (סי' יא ס"ק ו' ד"ה ובתוס') כתב לדייק מדברי תוספות, שאין הפירות נעשים הפקר מעצמן אלא שחובה על בעליהם להפקירם].

219) בגדר מצות ביעור, ציין הגר"ד לנדו (ח"י שביעית שם) לדברי החזו"א (סי' כה ס"ק כה) שכתב להוכיח מדברי הר"ש סירליאו (שביעית פ"ו ה"ח), שגדרו הוא חובת נתינה, ולא סתם הוצאה מרשותו, והיינו שתכלית ההפקר הוא לאפשר לכל אחד לקחת. והוסיף הגר"ד לנדו, שכן משמע גם מדברי הר"ן (פסחים נב, ב ד"ה מתבערין) שכתב בענין הביעור, שתכלית ההפקר הוא בכדי שיזכו עניי העיר בפירות. [ובזה מובן שהיה צד לומר שגם בנתינה לבד מתקיים מצות ביעור].

[ציה"ל ס"ק קצד]

וְעֵין בְּהַעֲתָקָה חֲדָשָׁה²²⁰.

220) בפירוש המשניות בדפו"י כתב בלשון זו: פי' בטובה הוא גמילות או שבח וכאילו [בעל השדה] עושה לו שאלתו. ובהעתקה חדשה כתב: ענין בטובה הוא החזקת טובה ותודה וכאילו הוא המספק לו צרכו.

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שמיני

[דר"א ס"ק ב]

הִינּוּ אֶפְלוּ לומר לוֹ תתחזק או תצליח⁽¹⁾.

(1) ואפילו כשעוסק במלאכות האסורות מדרבנן, כתב המשנה ראשונה (פ"ה מ"ט) שאסור לחזקו.

ואיסור זה, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שבכל אופן אסור לומר לו שלום וכדו' גם כשפוגשו ברחוב, ואפילו אם החשוד הקדים לו שלום אסור להחזיר לו שלום [וראה שיח השמיטה (עמ' רכט) ור"ש סיריליאן (בירושלמי פ"ד ה"ג ד"ה ושואלון)].

מאידך, בספר שנת השבע (נתיב ו ס"ב) כתב שהוא דוקא בשעה שעוסק במלאכות האסורות, כגון אם מצאו חורש וכדו' שאז אסור לומר לו יברכך ה'.

והטעם שאסרו לדרוש בשלומו של חשוד על השביעית ולא אסרו לדרוש בשלומו של חשוד על שאר איסורים, ביאר רבינו (שיח השמיטה שם) כיון שאיסור שביעית נעשה בפרהסיא [אמנם לענין חיזוק ידי העובר על האיסור בשעת האיסור, מבואר במשנ"ב (סי' שמז ס"ק ז) שהרואה מי שעובר איסור אסור לומר לו תצלח מלאכתך].

[דר"א ס"ק ד]

הִינּוּ שְׂפִדוּעַ שְׁהוּא חָשׂוּד⁽²⁾.

(2) ומי שנראה כחילוני, ואין ידוע אם הוא שומר מצוות, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה קח) שמסתבר שהוא נדון כחשוד ולא כסתם עם הארץ. ועוד כתב (מכתבים, כת"י), שמי שאין ניכר כלל אם הוא שומר מצוות, בזמן הזה יש לדונו כחשוד, משום שיש לילך אחר הרוב שאינם שומרים שביעית כהלכתה. וראה עוד שיח השמיטה (עמ' רלב).

[ציה"ל ס"ק א]

כְּמֵאן דְּמוֹקֵי בִירוּשְׁלָמִי⁽³⁾.

(3) פ"ד ה"ג ופ"ה ה"ד.

[ציה"ל ס"ק ב]

רְבִנּוּ בְּפִרוּשׁ הַמְּשָׁנִית⁽⁴⁾.

(4) פ"ה מ"ו.

[בה"ל ד"ה כך]

כְּתֵב רְבִנּוּ בְּפִרוּשׁ הַמְּשָׁנִית⁽⁵⁾ וְכוּ', דְּאִין מְכָשׁוּל אֶלָּא וְדָאֵי מְכָשׁוּל⁽⁶⁾ וְכוּ', שְׁגָם הוּא יִמְכַר לְסוֹחָר⁽⁷⁾.

(5) פ"ה ה"ו.

(6) ביאר נוסף כתב הגרש"ז אויערבך (מעדני ארץ סי' יג אות ו, מנחת שלמה שביעית פ"ה מ"ו), שאיסור 'לפני עיור' מן התורה הוא רק כשנותן לו דבר איסור בעצמו כגון יין לנזיר או בשר טריפה וכדו', אבל נתינת דבר היתר שיש אפשרות לעשות על ידו איסור, אסורה רק מדרבנן, ולכן הקילו בה באופן שאפשר לתלות שיעשה בו דבר היתר, ואפילו למכור שדה לחשוד בשביעית מותר כדלהלן (ה"ו), אע"פ שיש איסור של שביעית קרקע, מ"מ אין השדה עצמה נחשבת לגוף האיסור [ובמנחת שלמה שם נשאר בצ"ע לענין מכירת שדה בשביעית, שהרי בשדה עצמו נוהג דין שביעית שדהו (ראה דר"א לעיל פ"א ס"ק א, ודברי הראב"ד המובאים בה"ל להלן ה"ג ד"ה זה), ומ"מ כתב (מעדני ארץ שם) שלפני השביעית שעדיין לא הגיע זמן האיסור, בודאי אין בזה איסור מהתורה], וראה מה שכתב בספר זיו הים (פ"ה ה"ג אות ד) ובמנחת שלמה (ח"א סי' לה אות א).

והוסיפו (מנחת שלמה זיו הים שם), שמטעם זה מותר למכור לחשוד על השבת נייר או עט וכדו', וכן מוכרים אוכלים ומשקים למי שחשוד שלא יברך [וראה דר"א להלן (ס"ק יח) ובביאורים לדר"א (ס"ק יד), וראה שו"ע (או"ח סי' קסט ס"א-ב)].

(7) וא"כ אינו ודאי שהקונה יקטיר, ולכן נקט בלשון ספק, ומ"מ לענין סיבת האיסור הוי ודאי כיון שלבסוף יהיה מי שיקטיר וכדלהלן.

קפו

הלכות שמטה ויובל פרק שמיני

פרק שמיני

דיני למבר לחשוד ולקנות ממנו

א כרדך שאסור (א) לעבד הארץ בשביעית (ב) * כה אסור לחזק (ג) ידי ישראל (ד) שעובדין

דרה אמונה

א (א) לעבד הארץ. הינו בארץ ישראל ששם אסור בעבודה ודין סוריא ותבאר לקמן בהלכה ט': (ב) כה אסור לחזק ידי ישראל. הינו אפלו לומר לו תתחזק או תצליח⁽¹⁾ כדלקמן הלכה ח' שלא התירו זה אלא בגוי, (ג) ואפלו לומר להם שלום משמע בגמרא דאסור: (ג) ידי ישראל. אבל ידי גוי מתר כדלקמן הלכה ח': (ד) שעובדין אותה. הינו שידוע שהוא חשוד⁽²⁾ (ג) אבל אם אינו חשוד אמרינן דבדואי לקח אותם לצרף מוצאי שביעית, (א) ואפלו לפי דעת רבנו ונתבאר בהלכה י"ד בעור השם] דסתם עם הארץ חשוד על השביעית מכל מקום אין אסור לסייעו אלא בידוע שהוא חשוד וכן אם אין ידוע מה טיבו אין צריך לברר וכל שכן לפי דעת רבנו תם ורמב"ן דסתם עם הארץ אין חשוד על השביעית. מיהו למכר לו פרות שביעית או למסר לו דמי שביעית צריך לברר אם אין ידוע מה טיבו כדלקמן הלכה י':

באור ההלכה

ודברים נ"ח א' מבאר דרק לענין גדולין אמרינן דהשביעית אוסרת כל שהוא במינה ועל זה מסים אף אני לא אמרתי אלא לבעור, ואין לה תערוכות יותר מגדולין ולמה צריך לבער הרי אין נכר כאן הפרות שביעית כלל ואין ידוע איזהו, ובשלא לפרוש רבנו שהטעם בתבשיל משום שאין מתקנים שם בגדולין שפיר מתקנים, אבל לפרוש הרי"ש והרא"ש שהטעם משום שאין נכר ובטל למה בגדולין לא יבטל, ויש לומר דגדולין חשיבי טפי וכדבעי למפשט מזה שם דאזלינן בתר גדולין והן מבטלין את העקר ולכן נחשב כאלו הכל פרות שביעית ואין כאן התר לבטלם. ומכל מקום נראה לכאורה שאין דין הרא"ש מסכים, שמצאתי בשטה מקצת בנדרים שם בשם הרא"מ, אבל לא לאכילה אם עבר זמן הבעור שאז פרות שביעית אסורין באכילה, אם נתעברו בפרות ששית בתבשיל בקדוה יחד כגון בצלים של ששית ושל שביעית אינה נאסרת אלא בנותן טעם, ומבאר שהוא מפרש דמיירי בתבשיל ואפלו הכי חיב בבעור ולא אמרינן תבשיל כמבער, אך יש לומר דעד כאן לא קאמר הרא"ש דתבשיל כמבער אלא אם נתעבר קדם זמן הבעור שאז אמרינן שהוא כמבער ואין חיב לבער, אבל הרא"מ הרי מיירי שכבר עבר זמן הבעור וכבר נאסר ואחר כך נתעבר בפרות התר דאז ודאי אוסר בנותן טעם שכבר נתחייב בבעור וכו' אין שייך

לומר הרי הוא כמבער, ועין מה שכתבנו עוד בזה בבאור ההלכה לעיל פרק ה' הלכה ד' בדעת רבנו בנה:

* כה אסור לחזק כו'. כתב רבנו בפרוש המשניות⁽³⁾ שהטעם משום 'לפני עור' וכן כתב רש"י בעבודה זרה ט"ו ב', והקשה בחזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן ט' אם בן למה מתר בדבר דאיכא למתלי להתר ולאסור וכי מתר לתן ספק מכשול לפני עור, ותריץ שראו חז"ל שאם באנו לאסור הכל יבא לידי שנאה ומריבה עמהם שזה גם בן אסור ולפעמים האסור הזה חמור יותר מהאסור שאנו באים להציל ממנו ולכן הכריעו דבדואי אסור ובספק מתר, אמנם הריטב"א בעבודה זרה ט"ו ב' כתב שאין לאו דלפני עור אלא כשנותנו למי שיעשה בו עברה ודאי אלא דרבנן אסור אפלו סתמו היכא שיש רגלים לדבר לחוש שיעבר בו זה עברה ועשו סתמו כפרושו וכל היכא דאיכא למתלי לקלא דלאו לעברה בעי לה אוקמיה רבנן אדינא והתירוהו עד כאן לשוננו, ובאורו דסבירא ליה דספק מכשול לא מקרי מכשול דאם בן כל דבר שאדם נותן ברשות הרבים יכול לקרות שיעבר עור ויכשל בו או מי שלא יראה וזה לא נקרא מכשול ולא אסרתו תורה (אם לא מצד בור ברשות הרבים) דאי לאו הכי גם בחצרו או בביתו לא ישים שום דבר שקרא יכשל בו מי שהוא ועל כרחק דאין מכשול אלא ודאי מכשול⁽⁴⁾, והקשה במשנה ראשונה כאן דבעבודה זרה י"ד א' גבי הא דתנן אין מוכרין לבונה לגוי דודאי לצרף הקרבה לעבודה זרה בעי לה אבל מוכרין להן תבילה (פרש רש"י משקל ג' מנין דהא ודאי לסחורה בעי לה), וקרי' וליחוש דלמא אזיל ומזון לאחריני ומקטרו, אמר אב"י אלפני מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן, ומאי קושיא נימא כיון שהוא ספק אין כאן לפני עור ומה הצורך לתרץ אלפני דלפני לא מפקדינן, ויש לומר דלבונה ודאי להקטרה בעי לה ואפלו אם סוחר זה קונה אותו לסחורה הרי סופו למכרו לאנשים הרבה והם מקטרוהו שהרי בודאי לא ישאר ביד הסוחר לעולמים ואם כן אם אלפני דלפני מפקדינן הרי אסור למכר גם לסוחר, והא דקאמר לשון 'וליחוש דילמא' הינו משום דאין ברור שגם הראשון אם קונה קצת שיקטרו וכבר כתבו הראשונים דתלה חוקה לא תלינן (רק במקום דאיכא דרכי שלום התירו, וגם שם לא התירו בתליה דלא מסתבר כלל כמו שכתב רש"י בעבודה זרה ט"ו ב' דלא תלינן שקונה לשנה הבאה הואיל ושכיחי לקנות בכל שנה) ולכן נקט ודילמא, וגם דיש לומר שגם הוא ימכר לסוחר⁽⁵⁾ והיה צריך להאריך ולומר הרי סוף סוף לידי הקרבה אתי ואיך מתר ולכן קצרה הגמרא וכתבה ודילמא כו' אבל לא שזה נקרא ספק,

ציון ההלכה

(ג) גטין ט"ב א' דמוקי שואלין בשלומן של גוי ולא כמאן דמוקי בירושלמי⁽⁶⁾ על ישראל החשוד משמע דלגמרא דידן אסור בישראל ועין פאת השלחן סעיף קטן כ"ג: (ג) רבנו בפרוש המשניות⁽⁴⁾: (א) חזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן י"ד ועין מה שכתבנו בבאור ההלכה לקמן הלכה ד':

הלכות שמטה ויובל פרק שמיני

אוֹתָהּ. (ה) אוּ לְמַכַּר לְהֵן כְּלֵי עֲבוּדָה. (ו) לְפִי שְׂאֵסוֹר לְחֹזֵק יָדֵי עוֹבְרֵי עֲבָרָה: ב וְאֵלוּ כְּלִים (ז) שְׂאֵין הָאוּמָן רִשְׁאֵי לְמַכְרָן (ח) בְּשִׁבְעִית (ט) לְמִי שֶׁחָשׂוֹד עַל הַשְּׁבִיעִית. (י) מִחֲרָשָׁה (יא) וְכָל כְּלֵי הָעוֹל (יב) וְהַמְזוּרָה (יג) וְהַדְּקָר. (יד) * זֶה הַכֶּלֶל כָּל שֶׁמְלֹאכְתּוֹ (טו) מִיַּחְדָּת

באור ההלכה

ופשוט דגם להריטב"א הוא דוקא בנותן דבר שהוא ספק מכשול אצל דבר שהוא ודאי מכשול אלא שיש ספק אם העור יעבר שם ויקשל או לא בודאי יש אסור 'לפני עור' (ויש אומרים שאפלו אם העור עבר שם ולא נפל בזה או שהלך בדרך אחרת מכל מקום הוא עבר הלאו, עין מה שכתבנו בזה בבאור למסכת כותים סימן ד' בשם יד מלאכי), ובהו יש לתרץ הא דנותן כוס יין לנזיר ואבר מן החי לכן נח עובר ב'לפני עור'⁽³¹⁾ אף על גב דאפשר שלא ישתה דמכל מקום הוא נתן מכשול לפניו שמגרה בו תאנה שיאכלנו, ואין להקשות להריטב"א מהא דפרין בנדרים ס"ב ב' והא קעבר ב'לפני עור' ומשני רב עצים להסקה נתנו אלמא דאי לאו רב היה עובר ב'לפני עור' אף על גב דהוא ספק, דיש לומר דאי לאו רב היה אסור על כל פנים מדרבנן וכמו שכתב הריטב"א דאסור דרבנן איכא גם בספק, ולכן משני דאיכא רב וגם אסור דרבנן ליכא, והא דפרין בקדושין ל"ב א' ודילמא רתח וקעבר משום 'לפני עור', הינו משום שמגרהו שיעסעס והוי 'לפני עור' דהוי ודאי מכשול⁽³²⁾ וכנ"ל אף על גב דאפשר שלא יכעס: * זה הכסף כו'. כן הוא במשנה פרק ה' דשביעית⁽³³⁾ וכתב הראב"ד בעבודה זרה ט"ו ב' אתי לאתווי דברים שאדם מצוה על שבייתם כגון שדה שאם יש לתלות בהתר מתר, והנה בעבודה זרה ט"ו אמרין רב הונא וכן ההוא פרה לגוי משום דאימור לשחיטה ובהו, ומנא תימרא דאמרין כהאי גונא דתנן בית שמאי אומרים לא ימכר לו פרה החורשת בשביעית ובית הלל מתירין מפני שיכול לשחטה אמר רבה התם אין אדם מצוה על שביית בהמתו בשביעית הקא

דרה אמונה

(ה) או לְמַכַּר לְהֵן כְּלֵי עֲבוּדָה. כְּדִבְסֻמוּף הִלְכָה ב' אָבֵל מִתָּר לְיִשְׂרָאֵל לְמַכַּר לְגוֹי כְּדִבְסֻמוּף הִלְכָה ה': (ו) לְפִי שְׂאֵסוֹר לְחֹזֵק יָדֵי עוֹבְרֵי עֲבָרָה. (ז) מִשּׁוּם 'לִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל'⁽³⁴⁾ דְּהֵינּוּ מִי שֶׁהִתְאַוָּה וַיִּצַר הִרְע סִגְרוּ עֵינָיו אֵל תַּעֲזוֹר אוֹתוֹ לְהוֹסִיף בְּעוֹרוֹנוֹ וְתוֹסִיף לְהַרְחִיקוֹ מִן הַיִּשָּׁר אָבֵל רְאוּי לְקַלְקֵל לוֹ⁽³⁵⁾, (ח) וְאִפְלוּ בְּמִקּוּם שְׂאֵין בּוֹ 'לִפְנֵי עוֹר' דְּאוֹרְתָא כְּגוֹן שֶׁיִּכּוֹל לְהַשִּׁיג זֶה בְּמִקּוּם אַחֲרָיו⁽³⁶⁾ מְכָל מִקּוּם אָסוֹר מְדַבְּרָן שְׁמִסְעֵי יָדֵי עוֹבְרֵי עֲבָרָה, וְכֵן לְחֹזְקוֹ בְּדִבְרֵים אָסוֹר מֵהָיָ טַעְמָא וְכַנ"ל אָף שְׂאֵין בְּזֶה 'לִפְנֵי עוֹר' דְּאוֹרְתָא: ב (ו) שְׂאֵין הָאוּמָן. נִרְאֶה דְלִרְבוּתָא נִקְטִי⁽³⁷⁾ דְאִפְלוּ אִמָּן שֶׁפְּרַנְסְתוּ בְּכָף לֹא הִתִּירוּ וְכֵל שֶׁכֵּן שְׂאָר כָּל אֲדָם: (ח) בְּשִׁבְעִית. (י) יֵשׁ אוּמְרִים דְּבַעֲרָב שְׁבִיעִית מִתָּר לְמַכַּר לוֹ⁽³⁸⁾ אָבֵל לְהַשְׂאִיל אוּ לְהַשְׁכִּיר לוֹ אָסוֹר גַּם בְּעֶרְבֵי שְׁבִיעִית⁽³⁹⁾: (ט) לְמִי שֶׁחָשׂוֹד עַל הַשְּׁבִיעִית⁽⁴⁰⁾. אָבֵל לְסַתֵּם עִם הָאֶרֶץ מִתָּר כְּנִל הִלְכָה א': (י) מִחֲרָשָׁה וְכֵל בְּיָהּ. (י) ואין לתלות שקונה לצרף מוציא שביעית⁽⁴¹⁾ שכלים אלו מצויין כל שעה ואין אדם קונה משנה לחברתה, (ט) והוא הדין דאסור למכר לו נפה וכברה ורחים ותנור אם ידוע שאין לו פרות ששית רק של שביעית ואף על גב דלקמן הלכה זו התיירו להשאיל זה לחשודה על השביעית, התם משום דרכי שלום הקלו אבל במכירה לא שייך דרכי שלום, (י) ויש אומרים דגם למכר מתר⁽⁴²⁾ כיון שיש לתלות תליה רחוקה, דגם במכירה יש דרכי שלום אם האמן לא ירצה למכר לו: (יא) וְכֵל בְּיָהּ. (יב) מִפְּרֵשׁ וְאִזֵּיל כְּגוֹן הָעוֹל⁽⁴³⁾ וְהַמְזוּרָה. (יג) כְּלֵי שְׁבוּ זוֹרָה אֶת הַגֶּרֶן לְרוּחַ⁽⁴⁴⁾ לְהַעֲבִיר אֶת הַקֶּשׁ וְכִשְׂאֵין גֶּרֶן עוֹדֵר בָּהּ אֶת הַקַּרְקַע: (יד) וְהַדְּקָר. (יג) וְהַדְּקָר. (יד) * זֶה הַכֶּלֶל כָּל שֶׁמְלֹאכְתּוֹ כּוֹנֵן⁽⁴⁵⁾: (טו) מִיַּחְדָּת לְמִלְאכְתּוֹ שְׂאֵסוֹרָה בְּשִׁבְעִית⁽⁴⁶⁾. ואם הוא בסוף שנה שביעית דיש לומר דקונה לצרף שמינית יש לומר דתלינן לקלא:

ציון ההלכה

(7) רבנו בפרוש המשניות: (8) עין במשנה ראשונה ותוספות אנשי שם, ורבנו בפרוש המשניות כתב משום 'לפני עור'⁽²²⁾ ואין בזה סתירה דכוננו דיסוד האסור הוא משום 'לפני עור', ועין בפתחי תשובה יורה דעה סימן קנ"א סעיף קטן ב' שיש מפקפקין שגם ביכול להשיג במקום אחר יש 'לפני עור' דאוריתא ועין ריטב"א בעבודה זרה ט"ו ב' מה שכתב דליכא 'לפני עור' דאוריתא רק במקום שיעשה אסור ודאי אבל במקום ספק אף שיש רגלים לדבר שיעשה אסור אין 'לפני עור'⁽²³⁾ רק מדרבנן אסור ולכן התיירו במקום דאיכא למתלי ועין בבאור ההלכה: (9) תורת וזרעים וכן נראה⁽²⁴⁾ בחזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן ט': (10) חזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן י"ד, ואלו העובדים וסומכים על התר המכירה⁽²⁵⁾ אסור למכר להם (תודעת השמטה בשם מ"ח שליט"א), והמשאל כלי בשול לחשוד שמשמש בפרות שביעית שנאסרו לאחר הבעור או בספיחין הכלים טעונין הגעלה⁽²⁶⁾, ולכן מתר לטוב להשאילם⁽²⁷⁾ אף על פי שאפשר שישמשו להתר (שם), ואלו שסומכים על התר המכירה ועל ידי זה משתמשין בפרות שצריך לאסרם משום ספיחין הרי הכלים שלהם אוסרים בנותן טעם⁽²⁸⁾ (שם): (11) רש"י עבודה זרה ט"ו ב': (12) תוספות גטין ס"א א' ותוספות הרא"ש שם וכן נראה דעת המאירי שם: (13) רמב"ן שם ועבודה זרה ט"ו ב': (14) כן נראה בתוספות עבודה זרה ט"ו ב' ד"ה והמזורה וד"ה והדקר ובפרוש הרי"ן בן מלכי צדק⁽²⁹⁾ וכל כליה העול יוגי וצ"ע והתוספות בגטין ס"א א' העתיקו מחרשה וכלי העול: (15) רש"י עבודה זרה ט"ו ב' ועין שם בתוספות⁽³⁰⁾, ורבנו בפרוש המשניות כתב כולש"י ועין ר"י קורקוס: (16) רבנו בפרוש המשניות ועין תוספות עבודה זרה ט"ו ב' ד"ה והדקר: (17) עין ראב"ד עבודה זרה ט"ו ב' שכתב דזה הכלל בא לרבות דברים שאדם מצוה על שבייתם כגון שדה שאם יש לתלות להתר מתר ועין בבאור ההלכה:

הלכות שמיטה ויובל פרק שמיני

שיח אמונה

[דר"א ס"ק ו']

משום 'לפני עיור לא תתן מַכְשֵׁל' (8) וְכוּ, אֲבָל רָאוּי לְקַלְקֵל לוֹ (9) וְכוּ, שִׁכּוּל לְהַשִּׁיג זֶה בְּמָקוֹם אַחֵר (10).

8) וגדר האיסור, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' תח-תט) שמדברי הרמב"ם שכתב 'כשם שאסור לעבוד הארץ בשביעית כך אסור לחזק ידי ישראל', משמע שהאיסור לסייע ידי עוברי עבירה אינו רק משום שהדבר נחשב כנתנית עצה שאינה הוגנת, אלא טעם האיסור הוא, שבכל איסור שהאדם מצווה שלא לעשותו כלול ציווי שלא להכשיל את חבריו, וכשמכשיל את חבריו באיסור נחשב כאילו הוא עצמו גם כן שותף באיסור הנעשה בסיועו [וראה מה שדן שם דנפקא מינא בישראל המסייע לכהן באיסור כהונה שאין הישראל מצווה בו, שנחלקו הראשונים אם עובר על 'לפני עיור', וראה שו"ת אחיעזר (ח"ג סי' פא אות ז)].

אכן הביא שם, שדעת הרא"ש (שבת פ"א סי' א, ראה ביאור הגר"א יו"ד סי' קנא ס"ק ח) שיסוד האיסור לסייע בידי עוברי עבירה [באופן של חד עברא דנהרא או כשמחזקו בדברים, ראה ציה"ל (ס"ק ה)] אינו משום 'לפני עיור' אלא הוא מדין תוכחה, שאדם מוזהר להפריש את חבריו מאיסור, וכל שכן שאינו ראוי לסייע לו לעבור על איסור [וראה שעה"צ (סי' שמו ס"ק ח)].

9) ומה שראוי לעשות כן, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה קטו) שהוא לא רק בזמן החשוד עובר בו איסור, אלא כל הזמן ראוי לעשות כן אם הכלי עומד למלאכת עבירה.

10) ואם אינו יכול להשיגו אלא אצל ישראל אחר שגם הוא יעבור על 'לפני עיור' כשיסייע לו, כתב הפתחי תשובה (יו"ד סי' קס"א) שלדעת המשנה למלך (מלוה ולוה פ"ד ה"ב) הוא עובר על 'לפני עיור' מן התורה, ולדעת הפני משה באופן זה נחשב לחד עברא דנהרא שמותר מן התורה [וראה מה שהביא בציה"ל (ס"ק ה) מדברי הפתחי תשובה (יו"ד סי' קנא ס"ק ב)].

[דר"א ס"ק ז']

נְרָאָה דְלְרִבּוּתָא נְקֻטִי (11).

11) ביאור נוסף מדוע מוזכר אומן, כתב השושנים לדוד (פ"ה מ"א), כיון שבדרך כלל מי שמוכר כלי חרישה וכדו' הוא אומן, אבל פשוט שהוא הדין כל אדם.

והרידב"ז (בהגהה על הפאת השולחן סי' ט"ב ובבית הרידב"ז שם ס"ק ב) כתב, שבא ללמדנו שהאיסור הוא דוקא בזמן שמי שהיה צריך כלי חרישה וכדו' היה קונה מאומן כדי להשתמש בהם לצרכו, אבל בזמן שעושים מזה משא ומתן, שקונים כדי למכור ולהרויח, מותר למכור אף לחשוד כיון שתולים שהוא קונה כדי למכור לנכרים, ובספר משנת יוסף (פ"ה מ"ו, שיטות המפרשים) כתב, שכן מבואר לדעת רב האי גאון (ספר המקח שער יב) שגרס במשנה 'לישא וליתן מותר', במקום 'לאיסור ולהיתר מותר', אולם הגרמ"י לפקוביץ (עמק השער על ספר המקח שם) כתב שטעות סופר היא בספר המקח.

ביאור נוסף כתב הקול סופר (פ"ה מ"ו אות רב), על פי דעת הסוברים (ראה דר"א להלן ס"ק יז) שדוקא לאומן התיירו למכור כלי שאינו מיוחד לאיסור משום שעוסק לפרנסתו בכדי חייו, אבל שאר כל אדם אסור בכל אופן, וכן ביאר הגר"צ אבא שאול (אור לציון בחי' למשניות פ"ה מ"ו).

[דר"א ס"ק ח']

דְּבַעֲרָב שְׁבִיעִית מְתָר לְמַכֵּר לוֹ (12) וְכוּ, אָסוּר גַּם בְּעָרָב שְׁבִיעִית (13).

12) וטעם הדבר, מבואר בחזו"א (סי' יב ס"ק ט) המובא בבה"ל (ד"ה כד).

והגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' תיא) ביאר בגדר ההיתר, שאיסור 'לפני עיור' ומסייע בידי עוברי עבירה הוא רק כשנתנית המכשול מתייחסת מיד לאיסור, אבל כשנתן או מסייע לו בערב שביעית, כיון שלא נעשה בזה מיד איסור, אין בזה איסור 'לפני עיור' ומסייע בידי עוברי עבירה. והוסיף, שהוא הדין שמותר למכור לחשוד על חילול שבת מכונית או סיגריות לפני שבת, אפילו שמן הסתם יעשה בהם חילול שבת, כל זמן שיכול להשתמש בהם קודם שבת, וכעין זה כתב הגר"ש ז' אויערבך (מעדני ארץ סי' יג אות ו' ד"ה ומה).

אכן, כלי עבודה שהדרך להשתמש בו היא רק בחורף ובא החשוד לקנותו לאחר החורף של ערב שביעית, דעת הגר"נ קרליץ (שם), שכיון שאין בו שימוש קודם שביעית, א"כ מן הסתם הוא קונוהו כדי לעבוד בו באיסור בשביעית, ואז מתייחסת המכירה מיד לאיסור, ואף אם מוכרו קודם שביעית נחשב כמוכרו בשביעית, ואסור, וכן כתב הגר"צ אבא שאול (אור לציון בחי' למשניות פ"ה מ"ו).

13) וטעם הדבר, כתב התורת זרעים (פ"ה מ"ו) שכיון ששאלה ושכירות אינם חשובים קנין, א"כ הכלים שייכים למשאל או למשכיר הישראל, נמצא שהישראל החשוד משתמש בכלים שלו באיסור בשביעית, ואז הוא עובר משום 'לפני עיור' או משום מסייע לדבר עבירה.

ולהלוות מעות קודם שביעית לחשוד כדי שיוכל לקנות מחרישה, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' תטז) שמותר, אע"פ שיקנה את המחרישה בשביעית, כיון שמלוה להוצאה ניתנה, והיא שייכת לחשוד כבר קודם השביעית, ודינה כמכר.

[דר"א ס"ק ט']

לְמִי שֶׁחָשׂוּד עַל הַשְּׁבִיעִית (14).

14) ואיסור זה, דעת רבינו (שיח השמיטה עמ' רלא) שהוא רק כשהחשוד בא לקנות בארץ ישראל, אבל אם הוא בא לקנות בחו"ל לא אסור למכור אע"פ שהוא גר בארץ ישראל, וכמבואר בדר"א להלן (ס"ק לד) לענין כדי שמן, והוא הדין בכלים המיועדים לעבודת קרקע.

[דר"א ס"ק י']

שְׁקוּנָה לְצַדִּיק מוֹצֵאֵי שְׁבִיעִית (15) וְכוּ, דְּגַם לְמַכֵּר מְתָר (16).

15) וכשקונה בסוף השביעית, ראה דר"א להלן (ס"ק טו).

16) מקור שיטות אלו מבואר בבה"ל להלן (ה"ז ד"ה וכו'), ובדעת הרמב"ם כתב שם שנראה שסובר כהרמב"ן לקולא. ולמעשה דעת רבינו (שיח השמיטה עמ' רלה) שלכתחילה יש להחמיר ולא למכור.

כל הזכויות שמורות

Dirshu
דרשו ד' ועזרו
קרן עובדות לחינוך
ועידון לימוד המורה

משרד החינוך
מחלקת עובדי הוראה

'דרשו' 02-5609000